MIHAIL SADOVEANU

CREANGA DE AUR

MIHAIL SADOVEANU

CREANGA DE AUR

Postfață și bibliografie
de
ELENA ZAHARIA-FILIPAȘ

EDITURA MINERVA
București — 1976

Textul volumului este reprodus după *Creanga de aur, Măria sa puiul pădurii, Nunta domniței Ruxanda*, ediție îngrijită de Constantin Mitru, București, Editura pentru literatură, 1969.

I

E vorba de părinții noștri de demult, iar stăruința bătrînului mag de odinioară e departe de a fi o simplă iluzie

În august 1926, profesorul nostru a organizat caravana ca și-n ceilalți ani, cu aceiași oameni și aceleași animale.

Ne-am continuat cercetările hotărîți, din simpatie pentru el, să-i suportăm din nou distracțiile și capriciile.

Domnu Stamatin (așa îi ziceam, deoarece era cu mult mai în vîrstă decît noi) se prezenta ca un fel de țîrcovnic firav, cu bărbuță rară și chelie precoce, care se uita foarte de aproape și atent prin ochelarii lui, disjungînd și reclădind elementele ; cu toate acestea era de mirare în ce distracții comice cădea uneori.

„Era cam săltat", cum spuneau desigur muntenii care ne întovărășeau.

„E venit de pe ceea lume", am auzit eu pe unul șoptind și ghiontind cu cotul pe cel de alături.

Ciudate deasemeni pentru un savant ca el mi se păreau efuziunile lui lirice, care aveau loc din cînd în cînd, la popasuri. Atunci era în stare să absoarbă pînă la două pahare de vin, după ce vărsa cu religiozitate picăturile pentru morți.

Era un om interesant, în orice caz, și lui i se datorește povestea care urmează. E o datorie de pietate să-l pomenesc aici. Destinul i-a fost să piară într-o rîpă a acelor locuri sălbatice, într-o altă expediție, cea din 1930, la care eu n-am mai luat parte.

Atunci, în august 1926, după ce am trecut de Obîrșii, brădetul și muntele au părut a se pustii cu desăvîrșire. Din unele poieni înalte se vedea Oltul, din altele am văzut Mureșul ; pe urmă am avut impresia că ne desfacem total de vederea și sunetul lor ; n-am mai privit decît cerul și n-am mai auzit decît șuietul sihlei.

Pînă pe unde răzbeam noi, n-ajungeau ciobanii cu turmele, căci așezările oamenilor erau prea depărtate.

Mentorul nostru avea plăcerea să ne călăuzească adînc „în țara necunoscută".

În unele părți călări, în altele pedeștri, ciocănind stîncile și adunînd sfărîmături pentru colecțiile lui, suirăm astfel și coborîrăm către Călimani.

Într-o după-amiază, am poposit lîngă o arcadă de calcar, mascată de ferigi și jnepeni.

După ce ne-a adunat lîngă el, domnu Stamatin ne grăi astfel :

— Îmi închipui, băieți, că niciodată n-ați văzut, în alte părți, locuri așa de frumoase prin măreția posomorîtă pe care și-au păstrat-o din vremea cînd, după convulsiile geologice, s-au fixat în această formă nouă. Aici strigă în cetini, în luna lui aprilie, *urogalus*, cucoșul cel negru cu optsprezece pene în evantaiul cozii. În amurg, aveți s-auziți boncăluind pe *cervus carpaticus*. Pot să vă arăt, dacă doriți, pe povîrnișul unei rîpi, hățașul pe unde am văzut trecînd, cu soațele lui,

un *bison bonasus*, despre care se spune că ar fi dispărut din munții noștri. Să știți că nu-i adevărat ; în aceste singurătăți stăruiesc și alte înfățișări de demult. Așezați-vă în preajma focului, grăbiți-vă a scoate conservele și a pregăti ceaiul, ca să aveți pe urmă timp să priviți în jur și s-ascultați glasurile misterioase care mă chiamă necontenit. Am credința că aici am să-mi isprăvesc cariera. Oasele mele, desigur, trebuie să se adune cu ale unor strămoși. De cîte ori pătrund în această regiune neviolată, mă simt emoționat ca un primitiv. Să nu rîdeți de mine, nici să mă judecați rău, dacă mă veți auzi descîntînd și invocînd ceea ce, pentru dumneavoastră, e de mult pierit, iar pentru mine e încă viu.

După ce i-am cerut să se explice, l-am lăsat să vorbească.

— Dumneavoastră ați crezut, zîmbi el, că eu sînt un simplu adunător de roce. E adevărat că, din această îndeletnicire, mi-am făcut o profesie ; disciplina ei m-a dus, însă, pe cărări cotite, în altă parte. Deprinzîndu-mă a cerceta scoarța pămîntului și a trage concluzii, a restaura un ev de acum o mie de milenii din cîteva oase împrăștiate, am ajuns să-mi pun probleme de aceeași natură scurmînd altfel de sedimente. Nu știu pentru ce **motive se** străduiesc folkloriștii, care adună mii de pagini de maculatură în colecții. N-am avut niciodată impresia că ar scoate ceva din asemenea epave ale oceanului-timp. Metodele mele, însă, m-au îndemnat foarte de timpuriu, de pe cînd eram tînăr ca dumneavoastră, să caut argumentul acestor paleologii, datini și eresuri ale populațiilor din Carpați. Am ajuns la niște concluzii firești, care unora li s-ar părea

totuși surprinzătoare. Am ajuns să prețuiesc și să iubesc aceste alcătuiri vii ale religiei vechi a pămîntului acestuia, găsind în ele însăși gîndirea strămoșilor mei și însuși sufletul lor. Religia nouă, care n-are decît zece veacuri, nu s-a putut substitui puterilor trecutului decît în parte și superficial. Poporul încă practică legea veche. De aceea, să nu vi se pară de mirare dacă voi invoca umbra severă a bătrînului preot păgîn care a sălășluit cîndva sub bolta unei asemenea peșteri. Pentru dumneavoastră poate fi o fantasmagorie ; pentru mine e o realitate. Duhul lui trăiește încă în mine, cum a trăit în atîtea generații succesive ; deci eu văd și simt ființa lui în această regiune a lui Dumnezeu. Neapărat, asemenea ființă misterioasă nu poate apărea decît credincioșilor și poeților. Puneți-mă în această categorie inferioară dacă voiți ; e momentul cînd cred și văd.

Întăia oară am luat contact cu acest mag respectabil și astrolog iscusit într-o zi de sfîrșit de martie, la echinocțiul uneia din primăverile trecute. Atunci m-am suit în muntele ascuns pe care contimporanii mei nu-l cunosc. Între vîrtejuri de zloată am ajuns pînă la lăcașul său, într-un loc unde trei izvoare vii saltă de sub piatră zbătîndu-se ca viperele înțelepciunii lui celei fără de moarte și murmurîndu-i numele într-o altă limbă decît cea schimbătoare a oamenilor. Ascultați ce-am văzut. Cenușa veche sta încă în vatra părăsită ; lătra în adîncime cățelul pămîntului ; am intrat și l-am găsit palid și semeț în jîlțul dăltuit în stîncă. Cu dreapta ținea toiagul de fildeș. Avea mușchi în plete și pe sîn ; îi ajungea barba la pămînt și genele la piept ; deasupră-i fîlfîia gonindu-se în roate,

Cu-aripele-ostenite, un alb ș-un negru corb...

Sub povara acestui semn al zilelor și nopților stătea orb, însă numerele de aur continuau să clipească sub bolta frunții lui, scriind misterios timpurile.

Profesorul nostru se opri o clipă, privindu-ne sarcastic prin ochelarii lui de miop, apoi urmă :

— La întrebările mele, bătrînul a dat răspunsurile cele mai bune, punînd în mișcare, fără să înțeleg cum, alcătuirile statornice ale lui Dumnezeu.

Trebuie să vă spun (căci asta am găsit la sfîrșitul drumului meu cotit), trebuie să vă spun că străbunii mei de la Burebista și mai de demult stăteau, ca să zic așa, c-o inimă nouă în fața minunilor. De aceea înțelepții de-atunci au comunicat cu divinitatea altfel decît în civilizația dumneavoastră. Acolo unde dumneavoastră raționați și încercați a trece spre adevăr prin silogisme și ipoteze, înțeleptul de demult avea o cale deschisă, o împărtășire directă, o însușire de a pătrunde nesilit în miezul lucrurilor. Aspectele lumii și fenomenele naturii magul le prezenta în embleme ; le punea deci o cheie veșnică. După aceeași metodă, sub simbol, adevărul cel mai abstract putea deveni sensibil ; o propoziție uscată se mișca în imagini ; astfel necunoscuturile se îmblînzeau, zidirile neanimate și entitățile morale se poetizau ; metafizica se înfățișa într-o horă de zeițe.

Să știți, băieți, că de la acel mag de demult, care a sălășluit în aceste locuri, au rămas mamelor noastre poveștile cu care ne-au încîntat în seri de iarnă. În ele se cuprind adevăruri permanente. Nici noi, nici ele nu știam ; eram impre-

ună copii și ne amuzam cu clipirile lor de juvaere.

Acest mag, în epoca regilor daci, practica, după o rînduială antică de la Memfis, grafia sacră a cunoașterilor spirituale. Hieroglifele, cum știți, cuprindeau un principiu de înțelegere universală a noțiunilor, înfrățind pe inițiați într-o limbă mută. Alfabetul dumneavoastră de astăzi, ca și limba vulgară, stă mai mult în slujba instinctelor.

La întrebările mele, am primit răspunsuri ce mă îndrumau la o pătrundere de care omenirea de astăzi s-a depărtat; căci progresul necontenit al inteligenței și raționamentului a sleit acele aptitudini care legau pe om mai strîns de stihii. Presimțiri, instinct și ceea ce numiți dumneavoastră astăzi subconștient — le-am avut și noi cîndva, ca și rudele noastre animalele, într-o formă potențiată; magia și fenomenele de telepatie erau în veacurile acelea practici curente. Cunoașterile acelea subtile și directe trebuiesc redobîndite pe calea științei experimentale.

Bătrînul mi-a deschis înțelegerea eresurilor, a datinelor, a descîntecelor, a vieții intime a poporului nostru, așa de deosebită de civilizația orășenească. Acest neam trăiește încă în trecut; toți copiii lui care intră la universitate sar veacurile, desfăcîndu-se de el, desrădăcinîndu-se și murind.

Ceteam acestea în înfățișările bătrînului mag pe cînd, la picioarele lui, șarpele *uroboros*, încolăcindu-se cu coada la gură, îmi comunica semnul eternității și al ciclurilor.

Duhul magului e o realitate vie nu numai în civilizația preistorică a pămîntenilor noștri. Îl găsiți și-n lumea dumneavoastră modernă, ceea

ce nu trebuie să vă mire prea mult : ultimul sediment e subțire și fragil. Calendarul lumii nouă a rămas al astrologului și al magului de altădată.

Semnele zodiacale ale lunilor, anotimpurile, săptămînile și numele zilelor au fost cetite de înțeleptul meu din peșteră în cartea naturii într-o vreme cînd omul avea alt sistem numeric și au rămas consemnate în painjenii criptografici pe care dumneavoastră nu vă mai osteniți a-i deslega.

Părinții noștri geți și elini, domnilor, au învățat de la Egipet și de la Babilon cele douăsprezece simboluri și cele șapte simboluri, și pătrarele, și imaginile constelațiilor, și toate cîte trebuiesc pentru a ceti în eternitate și în clipa trecătoare. Numele zilelor săptămînii sînt de-acolo. Nomenclatura religioasă a elinilor nu-i decît o tălmăcire a străvechilor numiri egiptene.

Cele șapte planete care stăpînesc cerul și pămîntul, precum si destinele muritorilor, își aveau notația și numele de origină la Memfis : Luna, Mercur, Venus, Soarele, Mart, Joe, Saturn.

Ziua fiind împărțită în patru sferturi, se consacra fiecare pătrar de zi uneia din aceste planete, succesiv și în ordinea lor de bază. Deci, după primul pătrar închinat Lunei, căutați tot a patra planetă și veți afla zilele săptămînii.

Priviți tabelul ce vă însemn cu o bucată de mangal pe roca aceasta lucie de calcar :

Luna	— Mercur	— Venus	— Soarele ;
Mart	— Joe	— Saturn	— Luna ;
Mercur	— Venus	— Soarele	— Mart ;
Joe	— Saturn	— Luna	— Mercur ;
Venus	— Soarele	— Mart	— Joe ;
Saturn	— Luna	— Mercur	— Venus ;
Soarele	— Mart	— Joe	— Saturn.

Raporturile acestea numerice cuprind și alte ascunzișuri pe care nu le-am putut descifra, ori, dacă le-am descifrat, nu găsesc necesar să vi le comunic. Esențialul e să înțelegi că ordinea de timp a bătrînului meu din acest munte stăpînește asupra aeroplanului dumnealor și asupra aparatului dumneavoastră de radio.

Cugetînd la toate acestea și așteptînd să sosească într-un molid un exemplar de *tetrao urogalus*, contemplam, din pragul peșterii, constelațiile.

A doua zi soarele trebuia să-și reînceapă cariera anuală. La 23 martie, în semnul Berbecului, ziua e în creștere. Soarele, zeul luminii, face un salt ca un bărbăcuț din turma bunicului, bate și biruiește întunericul ; ghețurile pocnesc, zăporul se umflă, colțul de iarbă răsare fin ca și vîrful lui crai-nou.

Dacă n-ar fi așa neguros, magul meu ar putea zîmbi ; căci cunoștea și el acel fenomen, rezultat al uneia din multele mișcări ale pămîntului și care se chiamă precesiunea echinocțiilor. Axa pămîntului nu se învîrte în aceeași direcție, ci execută, prin polul ei nordic, un fel de spirală de titirez față de polul ceresc. Deci soarele nu revine în același punct în toți anii. În locul exact unde s-a arătat, anul acesta, la 23 martie, datorită precesiunii echinocțiilor, nu va mai reveni decît peste douăzeci și cinci de mii opt sute șaizeci și opt de ani.

În vremea lui, adică a bătrînului, soarele își începea într-adevăr cariera anuală în zodia Berbecului. Astăzi, de fapt, se arată sub semnul Peşti-

lor ; însă calendarul dumneavoastră a rămas tot în alcătuirea lui veche, căci lumea nouă a pierdut cheia semnelor tainice.

În rînduielile lui de la Memfis se găsesc și sărbătorile dumneavoastră de-acum. Prăznuiau și oamenii timpului său Buna-Vestire a soarelui nou, bucurie a păstorilor și plugarilor trecutului, tot la aceeași dată de 25 martie. În aceeași zi de aprilie cădea sărbătoarea plugarului din părțile noastre de lume ; căci Gheorghie înseamnă, în elină, lucrător de pămînt ; și lucrătorul de pămînt, cu ajutorul sulițiii soarelui, biruiește balaurul iernii și al inerției solului. Mai mult : la aceleași epoci schimbătoare și consacrate, se serba atunci, ca și acum, ziua învierii lui Mitra, ori a lui Osiris, după ce omul-Dumnezeu stă în întunericul de mormînt al peșterii trei zile. Era bucuria revenirii soarelui de primăvară, manifestată prin muguri și flori, prin daruri de miei și ouă roșii. Bătrînii mei care dorm în țintirimul de la Hangu n-au știut niciodată că acest ou semnifică soarele înoit și veșnicia vieții, dar au repetat cu sfințenie gestul generațiilor. Ca și atunci cînd soarele sta în mormîntul celor trei luni de iarnă, oamenii de acum în straie albe se întristează prin post și opresc nunțile înaintea Învierii. Pe urmă se bucură cu adevărat ; căci Isus e soarele inimii lor. În această inimă dorm practicile vechi, după comandamente care nu era necesar să fie înțelese de mulțime.

Practicile vechi îmbinîndu-se cu legea nouă a inimii frățești îmi devin astfel cu mult mai scumpe ; îmi evocă imaginea mamei care-mi șoptea

basme și murmura descîntece rămase de la dînsul.

Deci, sfîrși domnu Stamatin cu voce joasă și puțintel ostenită, m-am închinat bătrînului și l-am respectat, văzînd în el pe strămoșii mei ; și mi-am închipuit că ficțiunea aceasta poetică, pe care v-o prezint, poate forma obiectul unei istorisiri cu mult mai reale decît combinațiile de fapte diverse ale cărților dumneavoastră obișnuite. Acelea sînt într-adevăr ficțiuni, cu atît mai goale cu cît mai mult pretind să se substituie studiului precis ; pe cînd sentimentul meu e o realitate care nu va pieri odată cu mine.

★

În tot timpul acestui lung monolog, interesantă mi s-a părut atitudinea muntenilor care ne însoțeau.

Ascultau cu luare-aminte foarte încordată, fără să înțeleagă nimic bineînțeles ; însă erau pătrunși de glasul patetic al profesorului în așa măsură, încît cei mai mulți aveau ochii în lacrimi.

„Tabelul“ său, domnu Stamatin îl întocmise cu semnele convenționale pe care le mai păstrează almanahurile și gromovnicele ; muntenii noștri au rămas mult timp lîngă stînca de calcar, studiindu-le cu mirare și respect. Pe cînd ei se lăsau pătrunși de trecut inconștient pe această cale obscură, eu ceteam adevărurile domnului Stamatin în burhaiele care lunecau din ponoare spre piscuri luminate pieziș de soare, în minunile încremenite ale singurătății, și-n jocul apelor lucii și cascadelor care cîntă din veci acolo laudă Domnului Dumnezeu.

După ce profesorul nostru și-a împlinit timpul și prorocia, adăogîndu-se în chip așa de dramatic la strămoși, s-a găsit între hîrtiile lui un manuscris ce-mi era adresat, din încîlcitele meandre ale căruia extrag istorisirea ce urmează. Cu toate ciudățeniile pe care domnu Stamatin le-a întrețăsut în ea, și povestea aceasta e, în definitiv, o poveste de dragoste.

II

Puterile sufletului erau proaspete și curate în lumea veche a Daciei și sub semnul lor sta Kesarion Breb

Era, de la fericitul Zalmoxis, cursul vremii într-al cincilea ciclu, socotind ciclul cît numărul zilelor anului, adică trei sute șaizeci și cinci de ani. Iar dintr-al cincilea ciclu, credincioșii vechi de la Carpați numărau ani o sută douăzeci. În văile depărtate, unde izvoarele și puhoaiele înălțimilor se prefac în pîraie și lacuri, iar oamenii își clădesc case de bîrne și așezări statornice, lumea își întorsese fața către o lene nouă și număra anul 780 de la izbăvitorul Hristos.

În muntele cel ascuns, care va rămînea necunoscut pînă la sfîrșitul timpurilor, bătrînul legii vechi privea din gura peșterii lui lucirea nouă de primăvară. În unghiul crestat, unde băteau răsăriturile dimineților, lumina trecuse de semnul cumpenei zilelor și nopților. Acuma soarele suia pe scara cerului în zodia întăia și se auzea, în prăpăstiile de jos, tunetul zăporului. Pe plai, era încă iarnă dulce cu ostroave de omăt sub

brazi. Cucoșii cei mari sălbatici începeau să-și cheme găinile în marginea poienilor. De la peșteră se auzea mugetul bourilor, în hățașurile văii. Cintezii și stigleții care ceruseră sălaș în peșteră cît ținuse puterea iernii se mutaseră pe crengușele mestecenilor de deasupra celor trei izvoare și se închinau primăverii cîntînd subțirel și sticlindu-și în lumină acele ochișorilor. După ce se arătă pe cerul nopților luna plină a luminii lui martie, cei doi ucenici așezară la altar făcliile de ceară poruncite, căci la sfîrșitul acelei săptămîni postul lor se sfîrșea și, după trei zile de mîhnire, tăcere și taină, urma o nouă înviere a Dumnezeului tuturor veacurilor.

Apa vie a celor trei izvoare era călăuzită printr-o alvie îngustă în hrubă, într-un găvan de stîncă. Ca să-l pregătească pentru rugăciune, ucenicii ajutară bătrînului să se coboare pe trepte și să se scufunde de trei ori. Îl înfășurară apoi în poclăzi și sarici. Îi pieptănară barba și-i împletiră coama. Îi puseră strai alb și comanac. Îngenunchiară ca să primească binecuvîntarea și se retraseră fără de nici un cuvînt, după ritual. Ieșind în lumina după-amiezii, adunară vreascuri și cetini în mijlocul poienii, le clădiră cu meșteșug și aduseră jar de la vatra dinlăuntru, unde se păstra foc fără moarte de la începutul ciclurilor.

Către acest stîlp de fum care se ridica drept spre cer în aerul neclintit, urcară din văi, pe poteci, cei cîțiva monahi ai lui Zalmoxis, cărora li se îngăduise bucuria de a veni să se plece subt ochii severi ai bătrînului din peșteră. Sub mănțăile de lînă sură purtau și ei straie albe, semn al inițierii. În picioare opinci de piele. Capetele

le erau goale și pletoase. Obrazurile cu bărbi castanii. Aveau ochi în coloarea cerului și a apelor, fiind neamuri de vechi pămînteni.

După cuvîntul înțelepților de demult, oamenii din acest colț de lume sînt copii ai pămîntului lor și ai cerului lor. Trupurile lor se alcătuiesc și cresc din anume hrană pe care o au la îndămînă în cîmpurile cu holde, în dumbrăvi și livezi și pe plaiurile muntelui. Firea și sufletul lor au blîndețea acelor țărmuri îmbielșugate unde i-a așezat dintru începutul lumii Dumnezeu, fiind în același timp schimbătoare și furtunoase, nestatornice și viclene ca apele, ca vînturile și ca tot văzduhul lor fără cumpănă, întru care se îmbulzesc arșițile și gerurile.

Monahii cei tineri suiau deci către peșteră cu obrazurile întristate, așa cum cerea rînduiala tagmei lor pentru acea zi de jale, cînd Dumnezeul luminii se afla coborît în mormînt, dar în ochii lor lucea bucuria învierii apropiate. În acele ponoare și poieni în care de veacuri domnea liniștea, sălbătăciunile codrului n-aveau nici o sfială. Veveriţele îi urmăreau și-i priveau cu mirare sărind din clomb în clomb. Căprioarele își ridicau către ei boturile negre de deasupra smocurilor de păiuș, din unghiuri depărtate. Pînă acolo, pe sub cetini, era întuneric. Acolo, la ele, era lumină. Ierunci se cumpăneau pe crengi mlădioase. Ciocănitori mari dădeau semnale către locurile de sus, duruind cu clonțul în trunchiuri scorburoase, ca și cum ar fi primit anume porunci pentru asta, apoi numărau pe cei nouă monahi și ciocăneau iar, în duruiri scurte, de nouă ori. Hulubii sălbatici rîdeau fantastic, bucuraţi de lumină nouă sau miraţi de arătări străine în domnia

acelei liniști. Ca niște fâpturi cu zbor și minte ușoară, uitaseră și prăpastia de vifor a lui ianuarie și stînca de ger vînăt a lui faur. Se bucurau de lumină și o socoteau întoarsă pe veșnicie.

„Și noi sîntem ca și acești hulubi sălbatici, cugeta în sine Kesarion, monahul cel sprinten și nalt, care ținea fruntea șiragului. Știm cît de trecătoare sînt toate, precum ne arată moartea de care ne întristăm și învierea de care ne vom bucura în curînd ; totuși, sîntem ca sălbătăciunile și ca pădurea."

În acel răstimp al gîndurilor lui, monahul auzi foarte departe, în fundul văilor unde stătuse în popas, chiotul slujitorilor, care rămăseseră cu caii în preajma focului, la colibe. Într-adevăr, dacă cei care s-au adăpat din izvorul înțelepciunii nu-și pot stăpîni nălucile amăgitoare a trupului lor de pulbere, ce alteeva pot face niște slujitori proști, cu multă vîrtute și cu puțină înțelegere ? Sună din glas la un loc cu paserile și cu apele, se miră de florile de brînduse ca și cum nu le-ar mai fi văzut niciodată și-și fac spaimă de lupii care se furișează în sihlă și de fantasmele de neguri care se strecoară la marginea grohotișurilor și a bălților neclintite.

Cînd ajunseră sus, cătră asfințitul soarelui, se opriră și se adunară barbă lîngă barbă, ca să răsufle o clipă. Se vedeau în depărtare valuri de codru. Unele erau încă luminate, altele se pitiseră în umbra opcinilor. Cît cuprindea ochiul împrejur, peste toate acele păduri și culmi, era pustie, căci locul muntelui sfînt era oprit pînă la trei zile de umblet. Păstorii din toate zările aveau semne, bouri bătuți în copaci străvechi, și nu treceau cu turmele lor de acel hotar. Locul

unde sălășluia prorocul lor cel bătrîn nu trebuia să fie cunoscut și cercetat decît de unii din învățăceii lui ; și acei învățăcei, cînd coborau între oamenii din lume, aveau limba legată pentru orice nume și orice lămuriri ; asupra muntelui tainic putea privi numai Dumnezeu cu ochii lui de stele și numai el putea glăsui cu tunetul său. Cum îl părăseau, ucenicii urmau să fie ca și cum n-ar fi văzut niciodată nimic, n-ar fi auzit nimic și n-ar fi rostit niciodată cuvînt. Imaginea, semnele și sunetele acelui loc ascuns aveau a le duce cu ei, pe tărîmul celălalt, de unde nu se mai puteau întoarce în lumea muritorilor.

Numai din cînd în cînd, la cinci ani o dată și uneori la șapte ani, se vestea satelor, păstorilor și tuturor neamurilor că prorocul se va arăta lumii. Nimene nu știa cum și de unde ucenicii săi îl aduceau în văi, într-un loc care se chema La Prelunci, nu departe de două izvoare ale apelor celor mari, și acolo, pe un tapșan, deasupra unei cline domoale unde se aduna omenirea de pretutindeni, bătrînul din muntele ascuns se arăta și înălța brațele, binecuvîntînd pe pămînteni și jertfele lor depuse la altar. Asemenea mare adunare avea loc numai într-o anume zi a anului, cînd soarele stă pe cer la cea mai mare înălțime a lui, după jumătatea lunii iunie, în zodia Racului. De la ceasul amiezii acelei zile, soarele dă înapoi ca și semnul zodiei. După ce binecuvînta poporul, dînd unora învățături pentru pămînt și vite, altora tălmăcindu-le vise înfricoșate, pe alții vindecîndu-i de boli grele, bătrînul se retrăgea și el odată cu asfințitul soarelui, și lumea rămînea la focurile popasului vorbind de el cu uimire, binecuvîntîndu-l și prăznuind. Poporului de rînd îi

plăcea foarte să vadă astfel pe prorocul său și să se veselească, după aceea, cu mîncăruri și vinuri. Neamurile acestui pămînt sînt cuviincioase, însă și foarte iubețe pentru tot felul de desfătări, și învățăturile sfinte ale bătrînului din munte le ascultau cu evlavie, uitîndu-le pe urmă destul de ușor.

Monahii lui Zalmoxis trecură spre zidul brădetului, intrară ca pe sub coloane și pătrunseră în poiană, unde ardea focul de vreascuri și cetină, pîrîind și aruncînd scîntei. Ucenicii cei tineri, fără bărbi și cu părul tușinat pe frunte și pe după urechi, se ridicară cu grabă de pe trunchiurile lor și se închinară cu mînile la piept, făcînd semnul tagmei. Erau bucuroși ca și veveriţile ; încercau să-și ascundă plăcerea de a vedea pămînteni în domnia fiarelor și singurătății, dar nu izbuteau. Kesarion Breb își alătură fruntea lui de a lor, îmbrățișîndu-i, cum făceau și soții săi. Fără nici un cuvînt, se așezară pe trunchiurile de brad răsturnate. Învățăceii aţîţară focul. Din cînd în cînd își întorceau spre oaspeți ochii în care se desfătau lacrimi de prietinie.

Se strecurară în peșteră, ca și cum ar fi vrut să dea de veste. Dar bătrînul, fără îndoială, știa că au sosit monahii săi. Amîndoi tinerii se opriră cu sfială văzîndu-l cufundat în gînduri și așteptînd în jîlțul lui să bată un ornic din văzduh, sau din inima muntelui, sau din veșnicie, al cărui sunet numai urechea lui putea să-l simtă. Pe altarul luciu de piatră stăteau semnele tainice ale vieții și ale morții. Cele trei făclii de ceară ardeau lin.

Ei ar fi așteptat un semn, dar știau că bătrînul nu-l va face. Ar fi vrut să se retragă, să cheme

pe oaspeți, dar nu îndrăzneau. Îngenunchiară în locul hotărît lor și atunci simțiră în tîmple un fior ; muntele dădu zvon ; alungat din peșteră, tunetul foii de aramă lovită cu ciocan de lemn zbucni în poiană ca o ploaie de sonuri fine. Monahii se ridicară din jurul focului și intrară în locul sfînt. Se grăbiră să împresure jîlțul și-și plecară genunchii. Învățăceii cei tineri își coborîră frunțile închizînd ochii. Prorocul făcu asupra capetelor închinate, pe rînd, semnul celor patru puncte, care înseamnă nemărginirea în spațiu, regenerarea necontenită a vieții, jertfa și mîngîierea. Era vechiul semn al inițiaților, pe care, în văile depărtate, unde se alină apele, la același ceas, preoții legii nouă. a lui Isus, îl făceau asupra poporului, vestind Învierea. Ceremonia tainică pe care au săvîrșit-o monahii sub gestul și privirea bătrînului din muntele ascuns nu era îngăduită a trece dincolo de umbra de amurg a peșterii, la cunoștința mulțimii. Nu-i îngăduit nici astăzi nimănui s-o divulge. Trebuie să rămîie în trecut, ca o comoară în sînul graniturilor.

III

Kesarion ascultă sfaturile și descîntecele bătrînului Decheneu

Mai tîrziu s-au adunat într-altă încăpere a peșterii săpată în stîncă, de unde, prin ochiul rotund de lumină, se vedea în cerul limpede luna în al treilea pătrar : nouri străvezii lunecau pe aurul ei din cînd în cînd cu repeziciune, curgînd dinspre miazăzi, ceea ce arăta că austrul de la Mareadin-mijloc vine asupra pămîntului Daciei, ca să

topească cele din urmă omături și să elibereze florile primăverii, la marginea apelor care sar trepte de piatră, sfărîmînd argint. La cîmpie, de mult zburdă mieii, și în ostroavele Istrului gîștele sălbatice scot cel dintăi rînd de pui. În orzurile plugarilor de la cîmpie se poate ascunde ciocîrlia.

Se auzea ușor fîșîitul vîntului în brazi. Copiii slujeau la masa frățească, în talgere de argint, gustarea ascetică poruncită tagmei lor. La legumele și rădăcinile fierte nu adăogeau decît puțin oleu proaspăt de jir. Tot astfel la frunzele nouă de grîușor culese de pe coastele însorite. Azima, coaptă pe lespezi fierbinți, era făcută dintr-o făină adusă în dar de departe de binecredincioși și lăsată în văi, în loc anumit, hărăzit singurătecului de pe opcină. Camara de sus mai cuprindea, în hîrzoburi de scoarță, bureți uscați, pădurețe și alune, afine acrișoare și căline amare. Acelor slujitori ai lui Dumnezeu, închinați unei rînduieli a spiritului, nu le era îngăduită nici mîncarea de carne, nici băutură amețitoare. Într-adevăr, partea cea mai plăcută a cinei lor era o lamură, care nu se mestecă și nu se soarbe, necunoscută oamenilor de rînd. Căci vorbele și gîndurile despre lucrurile hotărîte de Dumnezeu să rămîie taină sînt, pentru cei nedeprinși cu ele, o primejdioasă otravă.

Breb își cunoștea de mult învățătorul și-l privea îngrijat, socotindu-l ros de suferință. În noaptea aceea n-avea bucuria pe care o arăta de obicei la adunările ucenicilor săi. Rămînea aspru și părea a se întoarce necontenit în sine.

— Părinte, zise el aplecîndu-și fruntea către dînsul, cu toate veștile nu prea bune pe care le afli din cînd în cînd de la noi despre noroadele

de la cîmpie, se cuvine să arăți către noi zîmbetul tău, căci altfel ne întoarcem la locurile noastre împovărați de întristare.

— Fiule, răspunse bătrînul, am în mine și bucurie. Veștile pe care mi le aduceți nu mă pot mîhni căci tot ce se întîmplă e rînduială a Celui prea Înalt pe care noi îl servim. Mi-ați vorbit de mult de legea nouă către care noroadele se îndreaptă ; dar sub cuvintele ei proaspete eu văd aceleași semne vechi, căci Domnul Dumnezeu are o mie de nume și o mie de forme. Poate ochii oamenilor de rînd au nevoie de altceva și sufletul lor dorește alt joc de colori, dar cel ales trebuie să rămîie într-același loc al său, îndreptat cu toată puterea spiritului spre înțelepciunea cea mai presus de toate. Cel pe care îl servim e unul, născut din el însuși ; și din acest unul toate au ieșit și el e în toate și le învăluie pe toate. Nimene dintre muritori nu l-a văzut decît în valuri și vînturi, și-n raza care străpunge moartea trezind colțul grăuntelui. Pentru oamenii de rînd e trebuință să se găsească cea mai potrivită alcătuire ca să se teamă și să nu se mînînce unii pe alții ca fiarele. Dar pentru noi ceea ce e veșnic nu se poate clăti.

— Părinte al meu, răspunse Kesarion, știu că nouă nu ne este îngăduit să rostim altceva decît adevărul. Voi mărturisi deci că am legat întristarea domniei tale de cele ce se petrec în lume. În văile apelor noastre și către cîmpia Istrului, preoții noștri trebuie să deschidă biserici.

— O, fiul meu, află că eu nu mă împotrivesc la asta. Dragostea noastră către frații noștri cei neluminați trebuie să se împace cu tot ce poate fi de folos sufletului lor. Dacă pot fi astfel mai

buni, să rostească numele lui Isus. Datina noastră e să nu coborîm către ei decît cînd ne chiamă. Noi putem rămînea aici, pînă la sfîrșitul timpului nostru ; iar preoților noștri cărora li se cer alte vorbe pentru același lucru le dăm sfat să se plece stăpînirii. Slujesc pe același Dumnezeu. Să știți deasemeni că ce a fost rînduială a vieții și a ființii noroadelor o mie de ani va rămînea încă o mie. Căci o lege care pare nouă nu schimbă nici frica, nici nădejdea, nici viața, nici moartea. După cît înțeleg, această silă vine de către împărăția Bizanțului. Acolo s-au ridicat împărați cu mare vîlvă, au bătut și-au supus turmele varvarilor și au făcut drum rînduielilor nouă. Aș dori să aflu dacă popoarele lor sînt mai fericite și dacă preoții legii nouă au sporit c-un dram înțelepciunea. Aci se află ceea ce tu judeci a fi mîhnire ; dar eu ți-am spus că e o bucurie a sufletului meu.

— O, părinte prea înțelepte, spune-mi dacă trebuie să mă bucur și eu.

— Într-adevăr, fiule, hotărî bătrînul, a sosit pentru tine ceasul.

La aceste cuvinte, obrazurile celorlalți monahi s-au întors luminate de zîmbet către tovarășul lor. Kesarion cuprinse și sărută mîna uscată a aschetului. Acea mînă i se ridică pe lîngă tîmplă, mîngîindu-i fruntea.

Bătrînul își întoarse fruntea către copii. Aceștia se închinară și se retraseră.

— Află fiule al meu iubit, reluă marele preot, că trebuie să te pregătești de cale lungă. Dintre toți frații tăi care se află de față, copii ai sufletului meu, pe tine te-am socotit mai vrednic ca să te jertfesc. Tu ai mai multă putere și agerime

în trup și poți îndura mai bine asprimile vieții de rînd ; am cunoscut la tine și ascuțimea spiritului, căci ai fost în stare să te apropii încet-încet de adevăruri. Ai învățat înfrînarea și te-ai deprins să stai necontenit treaz cu spiritul. Ai început a ceti cu destulă ușurință în oameni și în lucruri. Ești gata să desfaci din tine și puterile cele tainice : dar asemenea învățămînt primejdios nu se poate cîștiga decît acolo unde este fîntîna fără fund, prin care poți străbate pe tărîmul celălalt. Acolo am fost și eu în tinerețele mele, după pilda tuturor înaintașilor mei. Cînd am închis ochii bătrînului meu, m-am așezat în locul lui, avînd același nume, — al treizeci și doilea Decheneu. Dumnezeu va binevoi să îngăduie ca tu să fii al treizeci și treilea, atunci cînd cenușa oaselor mele va trece la odihnă, în firida consacrată. Deci, fiule al meu, va trebui să faci lungă călătorie la Egipet. După ce vei cunoaște Nilul, care este tatăl și hrănitorul țării, și al oamenilor de acolo, te vei mira de toate zidirile împăraților de odinioară. Și vei vedea și pe unii din acei împărați înfășurați în scrisoarea vieții lor, dormind cu trupurile în cripte, pe cînd sufletele lor așteaptă învierea pe țărmul care se chiamă Amenti. Te vei opri la columnele templelor, comunicînd prin semnele lor și prin ochii tăi cu oamenii și cu faptele de odinioară. Vei vedea piramidele cele mari, în care se află însemnate timpurile și semnele dumnezeirii. Vei sta cu mirare lîngă leul uriaș de piatră, cu cap de muiere, care străjuiește cătră hotarul pustiilor Libiei și, ca să-i afli taina, te vei coborî, cătră apa Nilului și vei bate la ușa templului pe care ți-l voi numi și unde am bătut și eu cînd eram ca tine. Vei

spune cuvîntul și vei face semnele pe care ți le voi împărtăși și, îngenunchind în fața preotului celui mare de-acolo, îi vei înfățișa inelul meu. Vei vorbi puțin și vei răspunde în limba elină la întrebări. Și astfel vei intra la învățătura ta cea din urmă și desăvîrșită, sălășluind în acel templu șapte ani. Nădăjduiesc să ieși de acolo viu și întărit cu puteri pe care încă nu le cunoști.

Monahii se bucurau ascultînd acele cuvinte minunate, Kesarion închisese ochii.

— Părinte prea înțelepte, murmură el, doresc de multă vreme acești ani fericiți.

— Sînt ani de primejdie, fiule. Poate am greșit. De-acolo nu ies decît oamenii fără prihană. Ceilalți nu mai văd soarele. Dar sufletul meu e bucuros, simțind de pe-acum întoarcerea ta. Să fii limpede și mlădios ca izvorul și tot așa de stăruitor. Să străpungi stînca materiei și să te eliberezi către divinitate. Nouă nu ne e îngăduit să trăim decît prin spirit cu dragoste și dreptate; gura, auzul și ochii nu trebuie să mai slujească patimilor trupului. Plinindu-ți învățătura, după acești șapte ani, vei ajunge la țărmul mării mai tare decît cum erai la sosire. Cu ochii tăi adevărați, ori cu ochii sufletului tău vei vedea departe acești munți întru care te-ai zămislit și întru care dorm părinții tăi și-ți va fi dor să te-apropii de dînșii. Dar vei porunci căpitanului de corabie să nu te ducă mai departe decît Propontida. Te vei coborî la Bizanț, făptuind astfel a doua poruncă a mea. Avînd cunoștințe ale celor văzute și ale celor tainice, îndrăznește a intra în lumea de-acolo, și între cei umiliți și la curtea celor mari, pentru a cunoaște așezările împărăției grecești și tocmeala adevărată a legii lui Iisus,

care se zice că răsare asupra veacului nou ca un alt soare. Vreau să știu care-i taina ei și dacă este o taină nouă. Vreau să cunosc și bunurile și puterea pe care o aduce împăraților. Astfel învățătura celor șapte ani se va adăogi. Ca această nouă jertfă a ființii tale să fie spornică, nu pregeta să dai dragoste și înțelepciune semenilor tăi. Făcînd faptă bună oriunde și oricînd, slujești pe Dumnezeu. Intrînd în vălmășagul ei, astfel vei cunoaște acea lume mai bine. Înainte de a trece către bătrînii mei, vreau să cunosc cele bune și cele rele ale oamenilor, ca să nu greșim față de popoarele pe care Domnul Dumnezeu ni le-a rînduit să le păstorim.

— Voi face întocmai cum îmi poruncești părinte, răspunse Breb, umilindu-se.

— Prea bine ; fă totul cu bucurie a spiritului, nu a ființii. Deci ceilalți frați ai tăi se vor coborî în vale, ducînd rînduielile mele ; iar tu vei rămînea lîngă mine, căci am a-ți da și alte învățăminte. Vom sta singuri, după ce vor înflori poienile, la coliba cea mai de sus, sub vulturi, adică sub Dumnezeu și sub spiritul nostru propriu ; iar acum, la această cină frățească, îți dau cele din urmă hotărîri care privesc nevoile și călătoria ta în lume pînă la Egipet. Vei binevoi să primești, din tezaurul domnilor acestui pămînt, atîtea bucăți de aur cîte îți trebuiesc întocmai. Cînd te voi îmbrățișa și te voi slobozi în drumul tău, nu întîrzia în vale decît pînă găsești un om ascultător și cu braț tare din neamul dacilor. Avîndu-l pe acela tovărășie, treci muntele și alege calea cea mai potrivită către Istru și apoi dincolo pînă la Calatis. Vei trece pe lîngă locuri unde au stat varvarii huni. Acuma iarăși s-au întins în-

tr-acolo pămîntenii, și-au clădit bordeie în pămînt și agonisesc holde de grîu. Ai să cunoști că te apropii de locurile lor cînd vei băga de samă că zarea se alină și nălucesc ape în depărtări. Acolo pîraiele tac și sălbătăciunile care poartă numele neamului tău își clădesc în luciul lacurilor, sub mesteceni, căsuțe rotunde pe care le bat și le întăresc cu cozile. De la ei au învățat oamenii de la cîmp a face iazuri și bordeie. După aceea n-ai să mai auzi mugetul cerbilor și al zimbrilor. Să pui la ciochine cu soțul tău cîte o ploscă cu apă, căci izvoarele sînt rare. Bagă de samă la popasuri, deoarece în acele întinderi bîntuiesc lotri și ucigași. Oprește-te numai la stînile muntenilor noștri cît vei străbate bărăganurile. Iar după ce vei ajunge la cetatea Calatis, caută un grec nu prea viclean și fă legămînt cu el pentru plutirea pe mare, fără a-l lăsa să vadă bucățile de aur, ca să nu-i strălucească spre ele ochiul și jungherul. Ca să călătorești mai lesne, leapădă-ți straiele și te schimbă după obiceiul locurilor, îndată ce vei vedea că trebuie ; ca să nu pari străin nicăieri și să nu te bage în samă răii. Pleacă-te stăpînirilor, închină-te zeilor, și du-te în calea ta avînd în inimă numai pe Dumnezeul cel adevărat.

IV

Lui Kesarion Ereb îi apare prea sfințitul episcop Platon de la Sakkoudion

La începutul lunii mai, anul de la Hristos 787, Kesarion Breb se afla intrat la Bizanț de puțină

vreme. Găzduise în Arghiropatria, uliţa zarafilor, la casa egiptenilor, unde poposeau neamuri din Răsărit. Între acei levantini, jidovi şi asiatici, el era deosebit prin albeaţa obrazului şi prin ochii lui de coloarea cerului răsfrînt în apa muntelui, o privire ascuţită, tare şi statornică, pătrunzînd dincolo de faţa lucrurilor. Pe fruntea lui, între ochi, gîndul cel fără hodină săpase trei linii în chip de triunghi, care totdeauna stăteau închinate una către alta. În coama-i mare începeau să înflorească cele dintăi fire albe. Umbla prin furnicarul cetăţii singur, numai cu slujitorul după el. Privea fără să zîmbească, de sus ; şi multe femei îl urmăreau cu mirare din pridvoare ori din unghiuri de ziduri asemuind trufia lui cu a unui leu balan de Libia şi dorind să-l audă vorbind şi mîngîind cu mînile lui albe. Ele bănuiau la acest bărbat puternic o voce gravă şi o mîngîiere moale. Încercau să-i zîmbească, dar îngheţau sub lovitura grea a ochiului lui verde care trecea numai asupra lor fără a le descoperi. Era un nobil străin. Schimba sigle de aur cu chipul lui Iustinian la zarafii din Arghiropatria, şi avea totdeauna bani mărunţi pentru cerşetorii şi calicii care întindeau spre el mîna din colţul unei pieţe ori de la uşa unei biserici. Se mirau şi cerşetorii de mîna aceea împărătească din care cădea oarecum pe furiş darul, însă nu găseau blîndeţă şi prietinie în privirea omului. Îşi închipuiau că nu-i creştin, de şi semnul milei ar fi fost o dovadă ; şi-l duşmăneau îndată, pîndindu-l şi văzîndu-l că nu face semnul sfintei cruci. Cu toate acestea slujitorul lui, omul acela mare şi pletos cu înfăţişare de dulău ciobănesc, făcea semnul cu smerenie, dar avea şi el o privire neprieti-

hoasă pe care o păstra numai pentru el. De și deosebiți, era între stăpîn și slujitor oarecare asemănare. Slujitorul părea dintr-un veac mai vechi și mai sălbatic, gata să rupă în mîni fălcile fiarelor. Umbla în urma stăpînului său observîndu-l cu luare-aminte, de și se părea că nu vede nimic. La un semn ori la un sunet era lîngă el, cu fruntea plecată, cu pletele atîrnîndu-i de o parte și de alta a ochilor. Unii dintre romeii călători și negustători în ținuturile de către miazănoapte cunoșteau, în portul și în înfățișarea lui, un muntean de dincolo de Istru. Nu-l puteau însă face să vorbească. La chemarea lor, el nu întorcea capul. Stăpînul purta strai alb încins cu colan subțire de argint, însă fără nici o altă podoabă. În picioare avea cnemide ; mînicile hainei îi erau largi ; capul și-l apăra de puterea soarelui c-o matasă înfășurată peste creștet.

Astfel umbla și privea acele locuri încîntate, mai frumoase decît oricare altele pe pămînt, scaunul împăraților lumii, de la unghiul unde sta palatul Ilalkis la țărmul Propontidei, prin forul Augusteon unde poruncea încă statuia lui Iustinian călare, peste hipodrom unde fierbeau marile petreceri ale domnilor și poporului, peste toate colibele unde se înălțau sfinte biserici și mănăstiri, pînă la Hevdomon și Vlacherne. Înspre Tracia era zidul cel mare de la Constantin și de pe vremea lui Atila ; înspre partea astalaltă, țărmul împodobit cu atîtea zidiri și monumente s-ar fi oglindit în Hristokeras, dacă acel liman n-ar fi fost plin de furnicarul bărcilor cu vele, printre care luceau lin ori stăteau trufaș în ancore trierele împărătești.

Străinul nu uitase să intre întâi în templele lui Dumnezeu și cercetase mai întâi clădirea întru toate lăudată a Sfintei Sofia cea cu nouă turnuri și măiestrite arcade. Stătuse singur între închinători și se plecase către Delthamistic, căruia oamenii de rînd obișnuiesc a-i spune ochiul-lui-Dumnezeu. Apoi între făclii, candele și icoane bogate, privirea lui pătrunzătoare cunoscuse coloanele scumpe, răpite de la templele Egipetului și aduse aici de împărații lumii. Pe această frumuseță veche se sprijineau bolțile lumii nouă. Deci dădu laudă în inima sa Dumnezeului tuturor timpurilor.

În unele după-amiezi, către asfințitul soarelui, găsise vreme să stea de vorbă cu jidovii și cu asiaticii lui de la sălașul unde poposise, ori cu zarafii care pîndeau ca painjenii în umbra bolților lor. Ceea ce-i șopteau acei oameni vicleni despre Bizanț era cu totul altceva decît priveliștea strălucită care se înfățișa ochilor. În hipodrom se vînturau aurării, brocarturi și steme ; împărătița ieșea în uliță cu alaiuri înfricoșate, între străjeri cu platoșe și arme scumpe ; bogățiile și fala curgeau pe toate căile pînă la Șapte Turnuri, pînă la Poarta de Aur, pînă la Apeducul lui Valentie ; închinarea norodului se făcea cu sunet ; muzicile cîntau între grădini înflorite ; soarele sporea bogățiile și frumusețile lumii grămădite în acea cetate de către atîția împărați, într-atîtea veacuri, după atîtea războaie ; între cerul ca o boltă de peruzea și între lucirea de oglinzi a Propontidei toate erau întocmite să pară un paradis. Însă toate cele omenești sînt părere și sub lumină viermuiesc putreziciunile.

În ziua a șaptea a lunii, văzuse o clipă pe binecredincioasa împărăteasă Irina, luptătoarea pentru ortodoxie împotriva arienilor. Ieșise de la Palatul Sfînt împresurată de patrici și sfetnici, purtată în litieră de slujitori în purpură. În fruntea alaiului, dregători măreți purtau semnele împărătești : sabia, varga și globul de aur. În preajma Vasilisei, teorii de varangi și maglabiți țineau strajă cu suliți și securi, cu zale și căști de aur. Poporul striga, se închina în pulbere, binecuvînta pe cea mai mare și mai slăvită Doamnă a tuturor lumilor și a tuturor timpurilor. Unii dintre sfetnicii împărătești lăsau să curgă în urma convoiului bănuți de argint ; și cele din urmă străji călări treceau peste zvîrcolirile împletite ale cerșetorilor. Astfel, în purpura ei violetă, de trei ori mărita Vasilisă trecea pe sub platanii înfloriți către palatul Elefterion, unde se spunea că stau tăinuite comorile sale. Dar în preajma ei era Stavrikie hadîmbul, sfetnicul ei cel dintăi, și în înfățișarea-i uscată și spînă Kesarion Breb cunoscu numaidecît semnul vulpei, iar în norodul care hăulea observă priviri strîmbe și rînjete. Vasilisa era către anul al patruzecilea al vieții ei. La moartea soțului său Împăratul, înlăturase pe fiu de la lucrarea împărăției, luase ea singură în mînă frîul și săvîrșise fapta cea mare și mult lăudată, deschizînd iar bisericile ortodoxiei și dînd poruncă să se spele varul cu care fuseseră astupate sfintele zugrăveli, din ticăloasa poruncă a socrului său Copronimul. Mulți călugări negri, ca niște corbi, îi împresurau alaiul, fîlfîind din pulpane, binecuvîntînd puterea lumească, întrupată de astă dată într-o muiere văduvă, care

răscumpăra cu sufletul și cu rîvna frumusețea ce ar fi trebuit s-o aibă chipul ei.

După obiceiul său, Breb căută să cetească în înfățișarea femeii ceea ce nimene nu poate ascunde unui om care știe să străpungă învelișul lucrurilor. După același obicei, pe care el însuși nu-l socotea bun, căci era un fel de rîs tăcut și lăuntric al său, călătorul văzu în împărătească o putere aspră și flămîndă. Părea întinsă cu toate unghiurile înainte, ca o lupoaică și ca o patimă vie a măririi. O lupoaică îngrășată și bine ținută, adaose el în sine.

În urma alaiului rămăseseră mirosuri și pulberi.

Cînd se întoarse din drumul său și ajunse în drept cu mănăstirea închinată sfîntului Pantelimon, în vecinătatea zărăfiilor, dădu peste o altă înfățișare a vieții.

Un alai fără strălucire aștepta în laturea bisericii și doi slujitori băteau în poarta împrejmuirii, către frații monahi care se aflau zăvorîți înlăuntru, în căsuțe tupilate după trandafiri înfloriți. Stăpînul care aștepta călare pe un asin închiriat, cu stăpînul asinului ținînd căpăstrul, era un cuvios bătrîn monah, îmbrăcat în straie groase, de și ziua era foarte caldă, cufundat cu capu-ntre umeri și cugetînd cu întristare, slab, mohorît și cu nas lung, ca o pasere ibis a smîrcurilor Nilului. În preajma lui erau frați mai tineri, care făcuseră drumul pe jos de la corabia poposită jos la țărm, în Hrisokeras. Duceau pe umăr puține lucruri trebuincioase vieții lor sărace.

Breb se opri în drum și privi cu luare-aminte pe bătrîn.

Cei din mănăstire întîrziau să deschidă. Întrebau întîi cine este. Si înainte de a afla cine este,

2 cd. 3411

pofteau să știe ce poftește. Unul din monahii tineri își făcu loc ca să vorbească.

— Sîntem frați întru Hristos, deschideți, strigă el.

— Cine e ?

— E părintele episcop Platon de la sfînta mănăstire Sakkoudion, în Bithynia. Vă rog să binevoiți a nu-l face să aștepte, căci e trudit de cale, și vine pentru slujba prea măritei Împărătese.

Atuncea zăvorul de la poarta cea naltă începu să scrîșnească cu mare întîrziere. Doi oameni, care vorbeau între ei și se îndemnau, se nevoiau pe dinlăuntru ca să-l tragă. Cînd părură că au ajuns la sfîrșit, poarta urmă să se ție tare în canaturile ei.

— Trebuie să fie la mijloc un demon, zise stăpînul asinului, privind cu neprietinie înspre omul în strai alb, care se oprise și privea țintă. Smunci de căpăstru, și animalul făcu o săritură îndărăt, arătîndu-și și el părerea. Bătrînul se cumpăni pe samar și era să cadă. Răsărind cu spaimă din mîhnirea lui, văzu un om străin, cu ochi verzi, care-l cuprindea și-l sprijinea. La o poruncă a acelui om străin, slujitorul pletos și mare trecu la porți, puse umărul și le prăbuși înlăuntru.

— Doamne, Maica Domnului ! strigau monahii sfîntului Pantelimon, zvîrliți la o mare depărtare, în pulbere.

Bătrînul episcop Platon avu un zîmbet pe fața lui întristată. Înălțînd brațul drept, îi binecuvîntă. Apoi se întoarse asupra străinului. Acesta se retrăgea, fără de nici o vorbă.

— O, frate al meu, îi zise el, oprește-te, ca să-ți pot mulțămi.

— Mulţămirea e a mea, părinte, răspunse Breb revenind. Am putut arăta acestor doi asini că se înşală.

Stăpînul animalului mormăi.

— Ar trebui să mormăiască şi asinul, zise Breb ; dar el a înţeles mai bine.

— Iartă pe om pentru cuvîntul lui nepriceput... zise bătrînul.

Atuncea Kesarion Breb înţelese că episcopul Platon auzise şi observase, de şi părea cufundat în sine.

— Acuma vin de departe, urmă bătrînul, şi oaselor mele le trebuie hodină. După ce va binevoi Dumnezeu să-mi dea un somn de patru ceasuri, care nu l-am avut de cînd am purces de la Sakkoudion, aş vrea să am plăcerea de a te cunoaşte, căci după înfăţişare înţeleg că eşti bărbat străin de bun neam, iar după faptă, văd că-mi eşti frate, ori de care lege ai fi.

— Sînt călător de la Egipet cătră Dacia, răspunse Kesarion.

— Ai umblat la locurile sfinte ?

— Am umblat.

— Atunci doresc, înainte de a mă întoarce la mine, să am un sfat de prietinie cu domnia ta.

— Părinte, răspunse bărbatul în straie albe, mîni voi fi şi eu aproape de locul unde te vei afla.

Episcopul zîmbi.

— Mîni, prietine, voi fi într-un loc unde intră prea puţini.

Străinul zîmbi şi el :

— Cred, părinte al meu că ne vom vedea într-un loo unde intră prea mulţi.

Închinîndu-se, străinul se retrase cu slujitorul său cel uriaș, iar episcopul Platon de la Sakkoudion întoarse pliscu-i lung în urma lui, cu mirare.

V

Aici se arată frumusețea și puterile Bizanțului pe cînd era împărătească prea slăvita Doamnă Irina și se le gă prietinie între prea sfințitul Platon și Kesarion Breb egipteanul

La palatul Elefterion, Vasilisa nu se dusese pentru plăcerea ei, căci o însoțeau dregători, între care cel mai sus sta Stavrikie.

Cu înfățișările unor hadîmbi ca el și ca Eftihie, sălile de la Elefterion trebuiau să se întristeze și florile grădinilor să se ofilească.

Stîrcii care cuibau în chiparoși dădură semn din pliscuri că iarăși au sosit în domnia lor uscăciunile pămîntului.

Împrejmuirea se umplu de sunet, apoi se alină. Străjile poposiră în afara zidurilor.

Dintre bărbații cu coif și cu zale intră în palat numai Alexie, polemarh cu bun nume între oștenii împărătești. Deci era un sfat de taină, în care Eftihie făcea cu mare iuțeală, cum îi era obiceiul, socoteli pe rotilele înșirate pe strune, iar Stavrikie poftea pe polemarh, cu vorbe încîlcite și priviri agere, să mărturisească prea măritei și lăudatei împărătese dacă neliniștea vechilor mercenari ai viteazului împărat răposat Isaurianul nu poate fi potolită cu bucăți de aur bătute cu chipul său.

Amintindu-l astfel dragostei lor, ei, poate, îl vor uita mai curînd, cinstind cupe mari de vin întru lauda Vasilisei Irina.

Căci acei oșteni erau deprinși nu numai cu războaie cătră varvarii bulgari și cătră păgînii ismailiteni și se socoteau rușinați avînd la împărăție braț care nu putea purta sabie ; dar mai aveau și deprinderi spurcate de a sfărîma sfintele icoane și a prigoni pe cinstiții monahi.

În domnia Copronimului asta ajunsese o desfătare a lor și acuma le venea greu să se dezbere de asemenea narav. Războiul împotriva sfintelor icoane era bun și pentru că le deschidea pivnițile, cămările și tainițile monahilor.

Acuma Vasilisa Irina luase subt ocrotirea sa toate icoanele prea curatei Fecioare și ale tuturor sfinților și poftise pe cuvioșii monahi la locurile lor ; îi ajutase să puie iar aur și argint la prea luminatele chipuri, făcînd astfel iarăși mare bucurie norodului de la Bizanț și mai cu samă muierilor. Aceste muieri în vremea lui Constantin al șaselea Împărat, învăluite în hobot, boceau în fiecare zi sfintele icoane, cu fruntea plecată la ușile bisericilor. Iar de cînd Dumnezeu așezase în scaunul Bizanțului pe Irina-Doamna, ele veneau cu flori și cu bucurie și cutezau să înfrunte cu vorbe de ocară pe bătrînii oșteni, împlinitori ai poruncilor împăratului adormit.

Se zvonea că unii din căpitanii acestor oșteni ar fi nutrind o nădejde ascunsă în Constantin cel tînăr ; dar Vasilisa îl înlăturase cu multă înțelepciune pe fiul său și-i plăcea să-l îndemne mai mult la petrecerile vîrstei lui.

Totuși era primejdie să nască în el pornirile de război ale bunicului său Copronimul și ale

tatălui său viteazul Leu-Împărat. Îndemnat de ticăloşi episcopi arieni, ar fi putut dărui oştenilor de la Bizanţ, din nou, măcar războiul cu monahii.

Deci bine-cugetătorul Stavrikie, mare logofăt, iscodise pe de o parte să cîştige pe unii strategi iubiţi ai oştilor, iar pe de altă parte să mute taberile din Armenia la Bizanţ, iar oştenii de la Bizanţ să-i trimeată, într-o nălucire grabnică de război, cătră hotarul ismailitenilor.

Plecînd cătră Împărătească capetele unora şi aducînd oşteni depărtaţi în desfătarea Bizanţului, iar pe de altă parte trimeţînd pe cei învechiţi în rele ca să-i taie şi să-i împuţineze săbiile ismailitenilor, prea înţeleptul mare logofăt nădăjduia să păstreze tihna Vasilisei şi puterea împărăţiei greceşti pentru lauda Dumnezeului celui adevărat al ortodoxiei.

Aşa încît Eftihie făcea socoteli repezi de oameni şi de sigle de aur, iar mărita Împărătească cu mîna ei însăşi dădea lui Alexie polemarhul semnul celei mai viclene bunăvoinţi : căci Stavrikie ştia că în acel aur se cuprindea însăşi pieirea lui Alexie, cînd va fi bătut ceasul. Se ştia că Alexie e prietin bun cu fiul Împărătesei ; bunăvoinţa cea mai mare deci trebuia arătată duşmanului celui mai primejdios.

Socotind şi ridicînd din tezaur atît cît era nevoie pentru năcazul acelor zile, Vasilisa porunci se întîrziere pînă în sară la Elefterion. Robii purtară poverile în tăcere şi prin întuneric înspre vistierie. În urma lor, între facle, se mişcă îndărăt, înspre Palatul Sfînt, şi alaiul împărătesc.

A doua zi dimineaţa, prea mărita şi prea lăudata Despină era îndatorată să-şi puie straiul cel

greu de purpură și aur, și cununa, și cerceii care-i atîrnau pînă la umeri, ca să treacă, între muzici și axioane, la liturghia de duminică în biserica sfinților mari împărați Constantin și Elena. Acolo stătea neclintită în tronul ei, avînd în față pe prea curata Fecioară. Din cînd în cînd, la anumite cîntări înalte se pleca înspre Prea Sfînta ca înspre o bună prietină ; iar muierile, din partea rînduită lor, după zăbrele, vedeau lacrimi în ochii icoanei.

Mai ales pentru asemenea vedenie minunată se îngrămădeau la zile mari femeile în ghineconitul de la Sfînta Sofia.

Constantin cel tînăr stătea totdeauna alături de maica sa în asemenea împrejurări ; însă de obicei era apăsat de plictis și părea că dormitează, cu gîndul la blăstămățiile lui, uitînd de multe ori să facă semnul sfintei cruci. Împărăteasa îi strecura un cuvînt și el se grăbea pripit să împlinească această rînduială a vieții, după care înturna iar ochii osteniți înspre vitralii și mozaicuri, văzînd în ele cu totul altceva decît sfinte imagini ; căci demonul care rătăcise mintea Copronimului-Împărat și a lui Leu-Împărat, răposatul soț al Irinei, ciocănea cu ghiara și în tîmpla feciorului.

Îndată după sfînta nafură, urma să se alcătuiască alai cu oșteni călări, la ieșirea cea mare, și Împărăteasa trebuia să se ducă la o altă datorie, pe care ar fi lepădat-o bucuroasă de la sine. Dar împărăția nu are numai povara pietrelor prețioase și a aurului. Are de ridicat biruri, de bătut războaie, și, la Bizanț, are a se așeza în catisma, în fața luptelor hipodromului.

Înțelegînd toate acestea și cunoscîndu-le, Breb știa deci că părintele Platon episcopul, dacă are grabă mare, nu va putea vedea pe Vasilisă decît în tribuna ei împărătească, la hipodrom. Dacă l-a chemat pentru o însărcinare ascunsă, acolo, după perdele, e locul cel mai potrivit să-i vorbească, și să-l asculte ; căci îndată după întrecerile cu caii, Împărăteasa se duce de se așează la masă mare la palatul Augusteon, între cele mai alese și mai cinstite obrazuri ale dregătorilor împărăției. La dreapta sa își așează pe Constantin ; la stînga pe Stavrikie. După ce se ridică de la ospăț, potrivit rînduielilor Bizanțului, cum și din pricina unor îndeletniciri așa de trudnice, se cuvine Vasilisei și puțintică odihnă binefăcătoare, după care nu mai pot intra la mărita sa ființă decît femeile și fecioarele ei.

Kesarion ieși de la gazdă cu slujitorul său, cînd mai erau două ceasuri pînă la amiază, adică la al patrulea ceas. Era o lumină strălucită peste Bizanț și peste Marea Propontidei. Se vedeau grădini înflorite după grădini înflorite, pînă dincolo peste Bosfor, pe țărmul Asiei. La toate sfintele biserici sunau clopotele, ca să se bucure Domnul Dumnezeu pentru slava ce i se aduce. Iar noroadele se grămădeau la petrecerea lor cea mai rîvnită pe trepte de piatră. În locul acela și-a ridicat amintire de marmură Teodosie, și stă piramidionul egiptean dintr-o singură bucată de porfir cu semnele-i fără moarte. Puterii împăraților Bizanțului se cuvine laudă de a fi întors Împărăției juvaerul lui Apolon cu cei trei șerpi, răpit de persieni de la Delfi cu douăsprezece veacuri în urmă. Supusă privirilor mulțimii stătea și această amintire a zeilor morți ;

dar prostimea n-o băga în samă căci ea n-aștepta fremătînd cu mii de capete, zvonind din mii de guri, decît petrecerea zilei.

Cînd slăvita **Despină** se arătă în catisma, sub chivorionul de aur, glasurile sporiră în tumult; trîmbițile sunară; străjile își arătară coifurile, sulițile și săbiile. Strălucita Doamnă își clăti o clipă pietrele nestimate și cununa și se așeză dreaptă pe tronu-i de aur. Atunci ieși înainte o clipă, alături de ea, în picioare, în straiu-i de brocart, Constantin. Era tînăr și frumos. Unele grămezi de mulțime dădură strigăte de bucurie către el. Breb îl privea țintă cetind patima neistovită în ochii lui sub fruntea îngustă, în gura întredeschisă, în care sticleau dinții prin puful negru și tînăr al bărbii. Era fiul lupoaicei. Era aprig ca și Vasilisa, mama lui, însă numai pentru desfătarea cărnii.

Zîmbi poporului care-i ridica laude și se așeză în tronul lui, în alt colț de catisma. Scaunele mamei și fiului ar fi trebuit să fie alături, dar Vasilisa nu lua parte decît cu înfățișarea ei de dinafară la petrecerile acestea. În jurul ei veneau necontenit dregători; treceau și se întorceau; plecau frunțile, ridicau mutre viclene, ascultau porunci. Deci, în curînd, în preajmă slujitorii aveau să-i aducă la rînd și pe episcopul cel bătrîn de la Sakkoudion, cu pliscul lui întristat. Vasilisa a aflat de sosirea lui și i-a trimes poruncă să se înfățișeze numaidecît.

Cînd caii cu hamuri bogate smunciră trăsurile ușoare cu două roate și vizitiii fîlfîiră colorile verzi, care erau ale ortodoxiei, mulțimea dădu zvon și răcnet de mare laudă. Verzii își încruntară sprîncenele și arseră cu șfichiuri de

foc fugarii. În amfiteatre capetele și trupurile se clăteau ca marea și, sub cerul limpede ca o piatră de preț, în hipodrom, mugea răscoală de furtună. Atunci mărita Despină strecură un cuvînt lui Stavrikie, care stătea adînc plecat îndărătul ei, urînd desfătările plebei, și un aprod dădu drumul pe furiș, în catisma, cuviosului egumen de la Sakkoudion.

Împărăteasa își retrase fața în umbra perdelei. Părintele episcop își înclină fruntea, apoi își îndreptă trupul binecuvîntînd.

— Prea mărită Doamnă, rosti el, privind-o cu luare-aminte, m-am grăbit să răspund poruncii care mi s-a trimes. Știu că nici una din faptele măriei tale nu se săvîrșește și nici una din vorbele măriei tale nu se rostește decît pentru lauda Dumnezeului nostru și pentru folosul credinței. Mi s-a poruncit să plec fără întîrziere ; m-am ridicat de la rugăciune și am purces pe cale. Mi s-a poruncit să vin numaidecît la bunătatea și la mila Împărătesei noastre în cel dintîi pătrar de ceas pe care-l are slobod și m-am silit a pătrunde aici : dar au trebuit să-mi facă slujitorii cale prin îmbulzeală ș-am înfruntat priviri și vorbe pe care le socoteam pentru totdeauna părăsite în altă lume. Cînd ies din pustia întru care slujesc, sufletul meu plînge.

— Părinte prea cuvioase, iartă-mă, zîmbi Împărăteasa. Trebuia să te văd neapărat, căci am avut iarăși visul pe care ți l-am mărturisit. Mă tem să nu se adune o primejdie asupra frunții mele și asupra acestei cununi pe care ne nevoim a o purta întru slujba lui Isus și a fericitei lui maice, prea curata Fecioară. După cum ai binevoit a ne da sfat, și noi și dregătorul nostru de

taină Stavrikie am hotărît să lepădăm înțelegerea de logodnă cu domnița Rotruda, fiica bunului nostru prietin și frate Carol prea puternic Împărat al Apusului. Mai bine este să săvîrșim porunca Prea Curatei, așa cum ai mărturisit-o sfinția ta, și să luăm soție pentru fiul nostru dintre fecioarele Împărăției.

— Slăvită Doamnă, mă aflu fericit că un sfat al meu a găsit ascultare la mărita mea stăpînă. Poruncește-mi ce trebuie să fac acuma.

— Sfinte părinte, nu poruncesc, ci te rog. Știu că ai darul de a vedea, în vis treaz, pe Aceea căreia toți ne închinăm în toate clipele vieții noastre. Roag-o pentru noi să se înfățișeze iar ochilor sfinției tale ; să arate soliilor noastre calea întru căutarea unei mirese pentru prea iubitul nostru fiu. Fi-va din ținuturile Asiei, ori ale Europei ? Să binevoiască a ne arăta. Primește darurile noastre pentru Hiperaghia : să se milostivească a plini dorința noastră cît mai curînd.

Vasilisa șoptea repede și cu patimă, în dosul perdelelor grele, această rugăciune și această poruncă, pe cînd hipodromul își zbuciuma mădulările de balaur sub liniștea senină și eternă a lui Dumnezeu. Prostimea, zarafii, hetairele și hoții, oștenii încărunțiți și viclenii care stăteau la pîndă și patricii grași și negustătorii neliniștiți și ceilalți slujitori, de la aprozi pînă la marele papias care avea paza cetății și a desfătărilor hipodromului și purta chivără înaltă cu pană de bîtlan, toți nu trăiau, în acea clipă, decît pentru răcnetul pe care-l vărsau cu gura și-l holbau cu ochii, blăstămînd și lăudînd în același timp ; însuși Constantin feciorul împărătesc era ames-

tecat cu toate simțurile în acel haos al pulberilor și zvonului și părea prăvălit din catisma acolo jos ; numai împărăteasa era depărtată și străină, într-o lume a hotărîrilor celor pline de răspundere.

— Căci, urma ea a șopti, și în zîmbetul ei părea că-și zbate limbile șarpele înțelepciunii, este nevoie pentru Împărăție ca acest tînăr pe care-l iubim să aibă lîngă el o soție nu numai cea mai frumoasă și mai dorită, dar și cea mai binecredincioasă întru ortodoxie. Astfel și buna pildă, și vîrsta, și o soție cu trup și minte ageră vor ține pe Constantin întru credința cea mult lăudată a icoanelor — ca să nu se mai întoarcă în veci de veci asupra lumii nelegiuirile prigonitorilor iconoclaști.

Vasilisa dădu puțintel popas vorbirii, lăsînd să i se aline răsufletul. Apoi începu iar pripit, privind piezîș spre tumultul de jos și spre Constantin.

— Mai este, sfinte părinte, ceva care nu suferă întîrziere, ca să putem deplin dărîma eresurile și statornici rînduiala cea adevărată. Ca să nu mai fie primejdia care a căzut asupra sfatului părinților noștri episcopi anul trecut, cînd mercenarii zavistnicului Lahonodracon au năvălit în sfînta biserică a Apostolilor și în cuvioasa adunare, urlînd ca leii că ei au rămas slujitorii împăraților morți ; ca să nu mai fie asemenea primejdie, leii au fost trimeși în pustie, iar leoaicele și puii lor au fost închiși ca ostatici la Noumera. Adunarea ecumenică a binecredincioasei ortodoxii trebuie să se ție numaidecît anul acesta, în liniște ; de aceea sfinții părinți episcopi ai Împărăției au fost poftiți la Nikeea. Sfinte

părinte Platon, te roagă Vasilisa și te poftește să fii acolo cu un ceas mai devreme, și cuvîntul pe care, anul trecut, ți l-au tăiat vrăjmașii cu sabia, să-l învii din nou și să-l faci să sune cu mai multă putere întru lauda Dumnezeului nostru și a sfintelor lui icoane. De aceea este grabă, de aceea nu te-am făcut s-aștepți pînă mîne și am fost nevoită să te primesc în acest loc așa de puțin prielnic sufletului sfinției tale.

Părintele Platon își simțea sufletul plin de înduioșare și în același timp de putere întru lupta pentru sfintele icoane.

— Măria ta, zise el, înclinîndu-se, voi fi ascultător dorințelor împărătești, numai să mi se îngăduie să mă întorc la Sakkoudion, să-mi fac pregătirile. Sînt în sarcina mea două lucruri, și trebuie să cuget cum le voi îndeplini mai bine.

— Sînt încredințată, sfinte părinte, că prea luminata Maică a lui Dumnezeu îți va da bun sfat.

Bătrînul Platon ridică degetele dreptei pentru binecuvîntare. Vasilisa îi cuprinse mîna și i-o sărută. Stavrikie urmă și el numaidecît pilda stăpînei sale. Cînd voia să se retragă, episcopul își întoarse ochii spre grumazul aplecat către mulțime al lui Constantin, apoi, fără să înțeleagă de ce, își aținti privirea într-un loc, nu departe de tribuna împărătească, unde, între tumulturi, sta înălțat un bărbat în strai alb. Părea singur în mulțime și ridicat deasupra ei. Părea într-un pustiu al propriului său suflet. Ochii lui ageri dintr-odată apărură, sclipind, și bătrînul Platon le simți greutatea drept în mijlocul frunții. Ridică brațul, ca și cum ar fi vrut să se apere. Omul în strai alb ridică și el brațul, fă-

cînd parcă un semn tainic, ori poate salutînd. Atunci egumenul de la Sakkoudion cunoscu pe călătorul cu care avusese întîlnire în ajun, în poarta mănăstirii sfîntului Pantelimon. Era și servitorul cel uriaș, acolo, jos, în preajma stăpînului său ; începea a lucra cu umerele și cu brațele, ca să facă loc de trecere.

Episcopul fu călăuzit de slujitori, printre îmbulzeli de toate neamurile și de toate categoriile, pînă într-un loc unde era liniște. Soții săi, monahii tineri, îl așteptau subt un platan la marginea uliței. Deasupra, în crengi, huruiau hulubi sălbatici. Într-o latură, în unghiul unui zid, o haită își lingea și-și alăpta cei nouă căței. Și arborele si hulubii și acea mamă cu puii ei erau în sama lui Dumnezeu. Nu cugetau, nu se zbuciumau, nu se împotriveau și nu plănuiau, ca oamenii.

Cînd ridică fruntea și pliscu-i plin de îngrijorare și de mîhnire, părintele Platon văzu pe străinul îmbrăcat în alb. Venea liniștit către el, zîmbindu-i.

— Prea înțelepte părinte Platon, zise el, aplecîndu-se cuviincios ; ai dorit să ne mai vedem ; mi-ai făcut semn și ți-am urmat chemarea.

— Într-adevăr, am dorit să ne revedem, răspunse bătrînul.

De și i se părea că simțise o greutate a acelei priviri, acuma vedea lîngă el ochi plini de bunăvoință. De si avea treburi foarte grabnice pentru slujba Împărătesei, deodată lumina acelei zile sfinte părea a pune în el o dulceață a tihnei. Zîmbi deci străinului și-l pofti să umble încet lîngă el, pe sub stresina platanilor, către mănăstirea sfîntului Pantelimon. Monahii tineri răma-

seră la zece paşi în urmă, desfătîndu-se şi ei întru smerenie, de şi paserile cerului şi gîngăniile pămîntului îi îndemnau la altceva.

Episcopul cugeta să se mărturisească acelui străin că s-a tulburat de privirea lui şi deci nu dorea cu adevărat să-l întîlnească chiar acum. Are îndatoriri mari şi grabă multă. Stătu la îndoială şi nu se mărturisi, ca să nu-l jignească şi să nu-l întristeze. Crezu chiar că foarte potrivit este să-i spuie o vorbă înflorită şi dulce.

— Părinte al meu, răspunse străinul, nu mă judeca greşit şi nu mă socoti duşman.

Părintele Platon îşi zbătu pleoapele. Îşi aduse aminte, cu mirare nouă, că, în ajun, tovarăşul său îi vestise unde se vor vedea iar, deci unde el însuşi va găsi pe împărătească.

— Iubite frate, am greşit, îngînă el.

Străinul zîmbi :

— Doreşti să-mi cunoşti numele ?

— Într-adevăr, aşa este, mărturisi părintele Platon, şi sînt plin de mirare...

— Mă chiamă Kesarion, zise călătorul. Neamul meu e din ţara Daciei. Am călătorit la Egipet, unde am stat vreme mai îndelungată. Întorcîndu-mă de-acolo, am văzut şi locurile sfinte despre care domnia ta m-ai întrebat.

Episcopul îndrăzni să-l privească.

— Frate Kesarion, întrebă el, îmi închipui că mărturiseşti credinţa cea adevărată a lui Hristos.

— Mărturisesc, răspunse Breb, că spiritul lui Dumnezeu s-a întrupat : aceasta este treimea către care trebuie să ne plecăm, dar, în afară de această alcătuire a cugetului omenesc şi deasupra ei, stă curat şi în sine ceea ce este etern, cuprinzînd fiinţa şi nefiinţa. A stat şi va sta în afară de

orice. Despre acest abis nu se poate spune și nu se poate gîndi nimic.

Bătrînul episcop se opri, închinîndu-se și bănuind în tovarășul său un epopt.

— Prea înțelepte părinte Platon, zîmbi iar străinul, această otravă tare pe care ți-am înfățișat-o știu că nu pot s-o dau unui om de rînd : spiritului domniei tale însă știu că-i prieste. Putem să vorbim deci cu dulceață de ceea ce este al nostru, lăsînd pe oamenii neluminați să se certe pentru vorbe. Eu socot, prea înțelepte și prea iubite părinte Platon, că nu trebuie să te grăbești prea tare cătră Nikeea, unde ți-a hotărît cale mărita Vasilisă. Ai timp să găsești adunarea. Fii încredințat că Împărăteasa a îndulcit limbile de mai nainte și se va face acolo bună lucrare pentru credință, pentru că rînduiala este temeiul înțelepciunii semințiilor ; în afară de asta stăpînul trebuie să aibă totdeauna dreptate.

— O, domnul meu, se miră egumenul de la Sakkoudion, de unde cunoști ce mi-a poruncit Vasilisa ? căci eu eram în catisma, iar domnia ta te aflai în hipodrom, în mijlocul mulțimii.

— Să nu te miri, părinte, răspunse Breb. De departe n-am auzit, însă am privit.

— Asemenea lucruri, însă, trebuiesc auzite.

— De ce ?

— Pentru că numai limba omenească le poate tălmăci.

— Limba omenească, părinte al meu, e prea săracă și poate tălmăci numai puține lucruri. Deasemenea și ochiul vede neîndestulător. Nu se poate spune nici despre alte simțuri ale noastre că sînt ascuțite. Lumina pe care Dumnezeu o pune în firul de sămînță e mai presus decît sim-

țurile trupului. Cu acea lumină am tălmăcit și sfatul dintru început al măritei Vasilise. Acum trei ani s-a trimes la curtea prea puternicului Impărat Carol retori către una din domnițele lui, spre a-i ascuți limba pentru graiul nobil și subțire al romeilor. Dar acuma Stavrikie le repede poruncă de întoarcere. E adevărat ce-au zvonit muierile și fecioarele din Palatul Sfînt, din jurul măritei Vasilise? Atunci trebuie să se găsească grabnic, între hotarele Împărăției, mireasă înțeleaptă, frumoasă și de bun neam pentru Constantin, augustul fiu al lui Leu Isaurianul.

Monahul se opri și se feri un pas, cu spaimă.

— Cine ești domnia ta?

— Sînt prietinul iubitului meu părinte, înțeleptul Platon episcopul. Puțina mea cunoaștere, o, domnule, e fără de nici o răutate.

Bătrînul Platon se închină a doua oară, îndrăznind în același timp a privi. Văzu în ochii străinului ceea ce oamenii de rînd nu pot arăta. Era în ei o liniște și o tărie în afară de patimile lumii; era ceva care se îmbina cu cerul și cu nesfîrșita strălucire a zilei înflorite, pe cînd dinspre hipodrom veneau zvonurile zavistiei amestecate cu pulberile. Trupuri și patimi trecătoare, cînd în afară de toate și peste toate stau frumusețea și lumina; pe acestea omul nu le poate întrupa decît în dragostea pe care Izbăvitorul a revărsat-o asupra oamenilor, fără ca ei să și-o însușească. Această lumină și această dragoste erau așa de vădite în omul cel străin, încît bătrînul egumen Platon trebui să lepede de la sine orișice fel de îndoială, cufundîndu-se în plăcerea unei asemenea tovărășii ca în însăși lumina care-i împresura.

— O, domnule, îi zise străinul, faci bine crezînd în ceea ce e hărăzit numai unor puțini aleși. Prietinia e floarea cea mai rară în lumea aceasta și crește numai în grădinile lui Dumnezeu, unde nimic nu se ofilește.

Astfel vorbind, ocoleau prin uliți mai înguste și mai tăcute, ca să poată fi mai singuri ; și părintele Platon avea în el o bucurie de tinereță, fiind încredințat că a izbutit să găsească ceea ce nefericitul Dioghene căutase zadarnic o viață, umblînd cu candela prin lumina zilei. Cînd ajunseră în lăcașul cel pașnic, între zidurile de la sfîntul Pantelimon, dorea să nu se mai despartă de fratele său sufletesc și-l pofti la rugăciunea de sară și după aceea la cină. Avu mare plăcere văzînd pe slujitorul cel uriaș închinîndu-se smerit și făcînd semnul sfintei cruci, bătînd metanii și sărutînd îndesat icoanele.

— Cum te chiamă, prietine ? îl întrebă el.

— Îl chiamă Constantin, răspunse străinul. Nu cunoaște limba grecească. Bunicul său n-avea nume creștin.

— Se cuvine, deci, să mă veselesc că peste fluviul Istru a pătruns legea cea nouă.

— E o bună bucurie, prea înțelepte părinte, căci acest om e plin de credință, ca și strămoșii săi.

Platon privi blînd pe slujitor, care-i zîmbi cu bunătate.

— Bucură-te, prietine Constantin, îi zise el, că ai un nume împărătesc.

— Ne-am putea bucura și noi, răspunse Breb, dacă împărații ar avea curățția de inimă a acestui om.

Părintele episcop Platon se întristă, cugetînd la zilele și nopțile desfrînate ale acelui fiu de împărat care trebuia să vie cîndva și el la cîrma Împărăției. În acea lume a Bizanțului, hoitul desfrînării împrăștia asemenea miasmă, încît dorința lui cea mai vie era să fugă cît mai curînd spre Sakkoudion. Orgiile, vicleniile și lupanarele rodeau lumea ca o lepră și Vasilisa zadarnic se străduia să statornicească dreapta-credință, dacă fiul său nu se răscumpără. Îndrăzneala părintelui Platon fi-va oare prea mare, nădăjduind de la prietinul său străin sfat și sprijin întru cele bune ?

— O, domnul meu, răspunse Breb, vorbele și faptele noastre bune vor da rod însutit, atunci cînd trupul nostru nu va mai fi decît pulbere. Îți voi da deci sprijin la tot ce-mi vei porunci.

VI

Despre Dumnezeu și oameni, pămînt, cer și mare ; despre neamurile împărătești și mai cu seamă despre un conducător de cămile, care, fără să știe, aduce primele vești de la sfîntul Filaret

Navigînd spre țărmul Bithyniei, în corăbioara levantină, părintele Platon lămurea prietinului său Kesarion unele lucruri care priveau treburile Împărăției. La 780, deci cu șapte ani în urmă, Leu Isaurianul-Împărat își vărsase sufletul în prăpastia fărădelegilor lui, iar pentru scaunul stăpînirii rămăsese un prunc de zece ani — acest frumos fecior, cu numele Constantin, pe care amîndoi îl văzuseră holbîndu-se lacom asupra

vîrtejurilor hipodromului. Deci Domnul Dumnezeu binevoise a coborî harul puterii și înțelepciunii sale într-o muiere slabă, care, cît durase stăpînirea lui Constantin Copronim tatăl și a lui Leu fiul, jelise în ghinekeul ei sfărîmarea sfintelor icoane. Înfricoșată și umbrită își dusese viața : dar în acel ceas a cunoscut o solie care îi venea de sus, poruncindu-i să ia într-o mînă crucea și într-alta sabia. Cum nu se cuvine unei muieri slabe să poarte unealta războiului, mărita Despină a mai înțeles că sabia sa trebuie să-i fie mintea, pe care o are deosebit de ageră. Deci prin semnul păcii a alinat noroadele, dîndu-le înapoi icoanele cele hulite și prigonite de către demonii iconoclaști ; iar cu chibzuințele cele ascuțite și înveninate a intrat în vrăjmași, tăindu-i, împărțindu-i și supunîndu-i. Pe strategii iconoclaștilor i-a supus urii propriilor lor oșteni ; pe unii arghirofili i-a îndestulat, ca să-i rupă din vechile tovărășii, apoi a aținat pe tovarăși împotriva lor, lăsîndu-i să se înjunghie unii pe alții. Pe frații pieritului împărat Leu, cei cinci Kezari cu numele Nikefor, Antim și Hristofor, Evdokim și Niketas, i-a vîrît între ziduri de sfinte mănăstiri, robindu-i tagmei monahicești cu sila. Pe sholari și maglabiți, mercenari înrăiți ai iconoclaștilor, i-a deslipit din Bizanț, trimețîndu-i în temele asiatice. Pe copiii și pe muierile lor i-a vîrît în Noumera ; unii putrezesc aici ; celorlalți, vulturii și corbii le vor ciuguli ochii, pe cîmpuri de luptă. Iar sfintele icoane, cu mare zvon și cinste, le-a înălțat la locurile lor. Pe cele care fuseseră despoiate de aur și argint, le-a împodobit din nou. Mozaicurile stropite cu tencuieli și var le-a eliberat : sfinții au ieșit din întuneri-

cul osîndei lor binecuvîntînd Împărăția. Moaștele mucenicilor și mucenițelor, aruncate ca un gunoi în Marea Propontidei, au fost aduse cuviincios de talazuri la țărm : credincioșii le-au cunoscut și le-au purtat cu alai în mănăstiri lîngă fericite altare, la raclele de argint. Iar mai ales pe monahi i-a mîngîiat binecredincioasa și binefăptuitoarea Despină, deschizînd iar mănăstirile și dăruindu-le cu îmbielșugare. Pe acești sărmani călugări polemarhii varvari ai iconoclaștilor nu numai îi bătuseră cu vergi și le tăiaseră bărbile, dar îi supuseseră și la alte făptuiri de batjocură. adunîndu-i cu cuvioase monahii la un loc și silindu-i, sub pedeapsa morții, să se însoțească. Batjocurile acestea acum erau uitate ; prigonitorii piereau mîncați de viermi și lepre ; iar cuvioșii cîntau în cetățile credinții axioane de laudă Dumnezeului cerului și împărătesei pămîntului.

Întru această lucrare, înțeleapta Despină știuse a-și alege dregători iscusiți și harnici. Stavrikie mai ales era mîna cea dreaptă a măriei sale, om desfăcut de patimile lumii, neadormit cu duhul și nebiruit întru statornicia hotărîrii. După socotința acestui mare sfetnic. alcătuirile legii lui Dumnezeu sînt una — iar cele ale stăpînirii pămîntești alta. Domnul și împăratul își face legea lui pentru buna rînduială a norodului și a lumii. Ține pe om supus în credința către Dumnezeul cel drept pentru a-i agonisi izbăvirea ; iar ca să îndeplinească tot binele între cele pămîntești are drept să întrebuințeze ori sabia. ori aurul, ori veninul, ori viclenia. Fericit cîrmuitorul care știe să mînuiască toate acestea ! Astfel Împărăteasa a găsit sprijin în credinciosul său Stavrikie, iar alegerea lui a făcut-o după sfatul

însuși al părintelui Platon episcopul. De cîte ori mărita Despină are de ales între gîndurile sale, ori stă între îndoieli ca între Skila si Haribda, nu uită să trimeată veste grabnică la Sakkoudion, chemînd pe părintele episcop întru ajutor.

Nu mai era pentru nimeni taină că părintele Platon avea har dumnezeiesc, adică putere de a se cufunda în sfînta cugetare și chemare, după care, înaintea ochilor săi deschiși, se arăta sfînta Maică a Domnului de la Sakkoudion, dîndu-i semn și răspuns la toate. Cum se face asta, mintea omenească nu are putere de a înțelege. Însuși părintele episcop Platon nu știe. Ar fi mărturisind unii monahi de la Sakkoudion că în asemenea ceasuri icoana luminată a Fecioarei din sfînta biserică a mănăstirii se învăluie ca de o umbră și se stînge, însă, fără îndoială, numai ființi sărmane, fără înțelegerea celor spirituale, pot vedea ori crede aceasta. Deci de trei ori fericita Fecioară se arăta duhului treaz și arzător al părintelui Platon și Împărăteasa putea găsi astfel deslegare unora dintre nedumeririle sale. Cîrmuind astfel de șapte ani Împărăția, Despina dobîndise tot mai mult încredințarea că îndeplinește o hotărîre neclintită a lui Dumnezeu. Unii dintre prigonitorii și zavistnicii măriei sale strecurau vorbe în popor și-n soldățime cum că măria sa gustă dulceața puterii ca pe o miere si s-a deprins ne mai dorind să se lipsească de dînsa. Dar aceasta nu-i adevărat, căci însăși măria sa cugetă cum va fi mai bine să facă, atunci cînd Constantin va ajunge întru desăvîrșită vîrstnicie. Spre a săvîrși această nouă faptă bună, Împărăteasa ceruse iarăși sfat, și părintele Platon, chemînd bunăvoința Doamnei cerului, dăduse răspuns

Doamnei pămîntului, îndemnînd să fie statornicit feciorul împărătesc într-o căsnicie curată și-ntr-o dragoste înțeleaptă. Căci tinerețea lui și prietinii nepricepuți, între care se află și Alexie polemarhul, îl îndeamnă la destrăbălarea trupului. Așa că, pentru binele lumii, cuminţirea lui Constantin, viitor împărat, trebuie să se întîmple cît mai curînd.

— Mărturisindu-ți toate acestea, o iubite al meu prietin, urma părintele episcop, mă îndrept și către sfatul și ajutorul domniei tale. Mi-ai dovedit cunoașteri care m-au mirat. Te rog să mă ajuți a desăvîrși asemenea faptă bună. În pacea de la Sakkoudion, după ce vom fi isprăvit plutirea, ne vom odihni cîteva zile. După aceea eu trebuie să mă duc la datoria mea în cetatea Nikeea.

— Cu bucurie mă socot slujitorul domniei tale, prietine și părinte, răspunse străinul. Domnia ta vei lupta în adunarea episcopească. Eu mă voi duce să caut pe mireasă.

— Știi deci și asta ? zîmbi episcopul.

— Voi ști în curînd, părinte, căci îmi vei spune unde trebuie s-o găsesc.

Părintele Platon își mîngîie fuiorul de barbă, suspinînd. Închise o clipă ochii, și înfățișarea de ibis vechi i se întristă, căci încă nu se deprinsese deplin cu săriturile iuți ale acelui prietin care se dovedea a fi mai mult domnul decît slujitorul său.

— Într-adevăr, răspunse el cu blîndețe și deschizînd ochii, se află într-un loc din Paflagonia cu numele Amnia, către țărmul Pontului Euxin, un prietin de demult al meu, slujitor cu adevărat al lui Dumnezeu în toate faptele vieții

sale. Îl chiamă Filaret și are soție cuvioasă muiere, cu care a vieţuit în pace, avînd de la dînsa fii și fiice. Iar fiii și fiicele sale au rodit deasemeni. Cea mai harnică îndeletnicire a acestui prietin Filaret a fost milostenia, după cum îţi voi spune, încredinţat fiind că îţi va plăcea și te vei mira. Multele averi pe care i le-a adus zestre soţia sa Teosva și pe care le-a avut el însuși de la părinţii săi le-a dat sărmanilor acestei vieţi, spre a-și agonisi el comoară întru viaţa viitoare. Aflînd că acuma-i sărac, i-am trimes în două rînduri cîte zece catîri încărcaţi cu oboroace de grîu. Acuma îi trimet un sol cu mai bun dar. Căci dacă vei cunoaşte în una din nepoatele sale pe mireasa despre care am avut semn și poruncă de la prea curata Fecioară, atunci, ajungînd el părinte al Împăratului, milosteniile i se vor înmulţi din nou. Astfel se înlănţuiesc și sporesc faptele bune.

— Mă voi duce deci la Amnia, zîmbi Breb. Iar părintele episcop îl cuprinse de umeri îmbrăţișîndu-l.

Lămurindu-i și alte lucruri, părintele se deprindea a nu se mai sfii de vorbele sprintene ale străinului. Cunoscînd în ele numai dulceaţa bunătăţii, acuma începeau chiar să-l înveselească. Erau pentru sufletul său uscat de schivnicie ca niște flori ale acelor ţărmuri între care plutea corăbioara lor. Era deasupra și în jurul lor o lumină fericită de primăvară și pe marea lină rătăceau miresme, căutîndu-se. La insula cea mare Prinkipos atîrnau de ziduri și foișoare rugi înfloriţi albastru și alb și se vedeau cu ochii slobozi grămezile de trandafiri din care localnicii scot oleul cel bine-mirositor. În mănăstirile acelui loc paș-

nic, între ziduri, stau mulți domni ai lumii, feciori și frați împărătești, surori și doamne, osîndiți la sfînta viață monahicească. Unii încă trăiesc, rîvnind poate, în rasele lor negre, ca sub linţoliu și din moarte, viața desfătată de la Bizanț. Dintre primejdii și intrigi, printr-o rînduială de Dumnezeu insuflată, Împărăția îi scoate și-i leapădă aici. Unora dintre cei mai neliniștiți, ca să le fie tihna deplină și în viața aceasta și-n cea viitoare, li se taie limba și li se ard ochii. Astfel gîdea și Kezarul stau de multe ori alături într-același strai al ispășirii și într-același întuneric al orbirii, rezemați cu spatele în zidul mănăstirii, adulmecînd florile, ascultînd murmurul talazurilor, așteptîndu-și sfîrșitul, care nu va fi altul decît al judecătorilor lor.

Cei cîțiva marinari greci cîntau pe punte, cu brațele și piepturile goale, bucuroși nu atît de strălucirea primăverii, cît de bunăvoința zeului vînturilor, care umfla pînzele catargului cu o adiere potrivită așa fel, încît le îngăduia o lenevie moale. Căpitanul, om scund și lat în spate, împodobit cu o zbîrlită barbă căruntă, închinase acelui zeu, precum și prea curatei Fecioare, o cupă de vin dulce, lăsînd să cadă o picătură în marea limpede. Văzînd pe sfîntul episcop în lung sfat cu acel străin în strai alb, se apropia din cînd în cînd și da tîrcoale, dorind și el să audă și să înțeleagă. Văzînd în cele din urmă că prea cinstiții săi musafiri au tăcut, se întoarse către monahii cei tineri. Ei știau însă puține lucruri, căci abia acuma încercau a învăța viața sfîntă. Cum avea o durere veche, pe care de ani de zile nici un om sfînt și nici un filosof dintre cei pe care-i purta de la un țărm la altul nu i-o pu-

tuse alina, îndrăzni să se întoarcă iar spre omul cel nou, pe care nu-l mai văzuse niciodată.

— Rog pe sfîntul părinte de la Sakkoudion, zise el închinîndu-se, să binevoiască a-mi îngădui să fac o întrebare acestui bărbat străin, pe care-l bănuiesc a fi tîlcuitor de taine.

Episcopul îl binecuvîntă, zîmbind :

— Vorbește, kirie Dighenis, și-ți spune povestea. Într-adevăr, am ascultat-o și eu în cîteva rînduri, dar nu ți-am putut da sfat, socotind-o o glumă nevrednică de îndeletnicirile de la Sakkoudion. Astăzi însă, cînd am văzut înflorite toate ostroavele Propontidei, se cuvine să ne veselim și noi.

— Despre ce e vorba ? întrebă Breb.

— O, domnule, milostivește-te spre mine și ascultă, răspunse căpitanul. Orașul în care locuiesc eu se chiamă Panaghia. Orașul vecin cu noi, mult mai mic și ticălos, are numele Kefalu. De multă vreme a fost un obicei, cînd ieșeam, întăi, primăvara, în petrecere la țărmul mării, să scornim noi cei de la Panaghia o enigmă, iar cei de la Kefalu să scornească și ei una. Dacă găseam noi întăi deslegarea, plăteau cei de la Kefalu butoiul de vin pe care-l cinsteam împreună mîncînd miel fript ; iar dacă deslegarea o aflau ei mai întăi, vinul îl plăteam noi ce de la Panaghia. Astfel s-au veselit părinții noștri un veac de om ; și ne-am veselit și noi cîțiva ani, fiind foarte dibaci întru a deslega enigme. Dar iată că acum unsprezece ani a trecut pe la Kefalu un sofist viclean care i-a învățat să ne spuie o gîcitoare pe care n-am mai putut-o descurca și de unsprezece ani plătim în fiecare primăvară dajdie un antal de vin nevrednicilor kefalioți.

Ne-am rugat sfinților ; am adus jertfe ; am întrebat pe toți binecredincioșii părinți de la toate mănăstirile din Bithynia și de la Bizanț ; pînă astăzi încă n-am putut afla deslegarea și astfel am rămas robi celor de la Kefalu. Pot oare nădăjdui, domnule, că vei binevoi să asculți acea blăstămată gîcitoare ?

— Ascult, kirie Dighenis ; dacă e o gîcitoare, trebuie să-și aibă deslegarea ei.

— Atunci mulțămesc, și o spun numaidecît. Se poate să nu găsesc nici acuma izbăvire la năcazul și umilința noastră ; dar cel puțin se va dovedi astfel încă o dată că nu sîntem cei din urmă dintre oameni și cînd ei beau vinul nostru, rînjind, noi putem avea cel puțin o mîngîiere că sînt taine care nu se deschid nici înțelepților din lume. Deci, prea cinstite filosoafe, iată ce întrebare încîlcită ne-au pus ticăloșii noștri vecini.

Ar fi fiind, zic ei, o caravană de cămile cu care fac negoț între Teopomp și Prusa trei negustători cu numele Zosima, Daniil și Teofan. Slujitori la acea caravană sînt trei oameni de rînd care au primit prin sfîntul botez același nume ca și negustătorii : unul e hamal, altul călăuz, altul conducător al cămilelor. Îi chiamă și pe aceștia la fel : Zosima, Daniil și Teofan.

Acuma ascultă, domnule.

Hamalul locuiește într-un sat, drept la jumătate de cale între Teopomp și Prusa.

Pe hamal și pe negustătorul care locuiește la Prusa îi chiamă la fel.

La Teopomp locuiește negustătorul cu numele Teofan.

Cel mai apropiat negustător de locuința hamalului are un cîștig tocmai de nouă ori mai mare decît bietul hamal.

Zosima negustătorul cîștigă în afacerile sale 2 222 de bani de aur.

Călăuzul are un ochi mai puțin decît Daniil.

Sîntem întrebați care-i numele conducătorului de cămile.

— Kirie Dighenis, răspunse Breb rîzînd, oricît de încîlcite ar fi vorbele, numele acela nu se poate ascunde. Pe conducătorul de cămile îl chiamă Daniil și-ți voi arăta îndată retoricească rînduială, ca să-l afli.

— O, binefăcătorule ! strigă căpitanul. Cetățenii de la Panaghia te vor binecuvînta în toate zilele vieții lor că i-ai desrobit de rușine. Sînt foarte doritor să aflu unde s-ascunde șarpele.

— Căpitane Dighenis, îți spun numaidecît zise străinul cu bunătate ; numai cît doresc prea mult ca ceea ce îți dăruiesc eu cu dragoste, domnia ta să nu vinzi orășenilor de la Panaghia.

La aceste vorbe căpitanul s-a înfricoșat, căci într-adevăr gîndul lui era să vîndă pe bani fraților săi deslegarea enigmei. Deci căzu în genunchi la picioarele episcopului, mărturisindu-și păcatul. Iar Breb îi dărui deslegarea, punînd în mirare pe toți cei de față, marinari și monahi.

— Iată jucăria voastră, a zis el.

Dacă pe hamal îl chiamă ca pe negustătorul de la Prusa și dacă negustătorul Teofan locuiește la Teopomp, atuncea pe hamal nu-l chiamă Teofan. E adevărat ?

— Adevărat ! încuviință căpitanul Dighenis.

— Mai departe. Dacă hamalul locuiește la jumătate de cale între Teopomp și Prusa, atunci

neguțătorul din același sat care cîștigă de nouă ori mai mult decît el nu e Zosima : 2 222 bani de aur nu se pot împărți desăvîrșit prin 9. Așa că neguțătorul Zosima locuiește la Prusa. Pe hamal chemîndu-l ca pe neguțătorul de la Prusa, numele lui deci e Zosima. Adevărat este ?

— Foarte adevărat ! s-a bucurat kir Dighenis.

— Acuma, omule, fii cu aceeași băgare de samă.

Zosima fiind numele hamalului ;
și călăuzul fiind altul decît Daniil ;
călăuzul e Teofan și am aflat că e chior.

Iar numele conducătorului de cămile rămîne Daniil.

— Pe Dumnezeul meu ! nimic mai simplu ! strigă căpitanul.

Îndată kir Dighenis și marinarii s-au așezat pe punte jos, cu picioarele încrucișate, cu bețe și pietricele, încercînd să descurce și ei gîcitoarea după rînduiala loghicească a străinului, căci. după ce adevărul le apăruse o clipă foarte limpede, ca orice adevăr ascuns îndată se tulburase și se pierduse ca și cum n-ar fi fost niciodată.

— Atît e de puțină mintea muritorilor... zîmbea Kesarion către prietinul său episcopul, și cu această minte cutează să descurce alt adevăr cu mult mai tăinuit. De aceea pentru lumea de rînd Dumnezeu va rămînea închis pînă la istovirea veacurilor. Cu drept cuvînt lumea aceasta trebuie să creadă fără a cerceta.

Sfințitul Platon a încuviințat oftînd ; și enigma lui kir Dighenis a pierit ca rînduneaua care fulgerase o clipă prin lumina ochilor săi spre ostrovul înflorit de aproape.

Astfel au plutit cu tihnă și cu inimă bună pe luciul Propontidei, avînd în vîntrelele corăbioarei vîntul cel mai prielnic. Cînd au ajuns la țărmul Bithyniei, căpitanul Dighenis încă își scărmăna barba căruntă cu mîna stîngă, urmărind cu ochii încrucișați, în lumina care juca pe punte, ascunsa rînduială aristotelică a problemului și împungîndu-l din cînd în cînd cu degetele mîinii drepte.

Părintele Platon a binecuvîntat pe slujitorii de la Sakkoudion. Sfinția sa și cu Kesarion Breb au purces încălecați pe asini, iar slujitorii și monahii cei tineri pe jos. Au suit de la țărm prin umbra platanilor ; și din treaptă în treaptă au urmat poteca, pe sub dumbrăvi către munte. așa cum o urmau și o ciocăneau de mii de ani pașii oamenilor și copitele animalelor. Din chiparoși clămpăneau stîrci ; din crengile sfinte de acacia se înălțau vulturași plutind sub soare ; de către văi goale le venea miros de cimbru, de către sihle muget de căprior. Ici și colo izbucneau izvoare din stînci.

Breb descălecă și zîmbi către slujitorul său Constantin, spunîndu-i cîteva vorbe într-o limbă necunoscută. Amîndoi priviră cerul și pămîntul și urechea lor asculta, din adîncuri depărtate, glasuri tainice. Convoiul era ajuns pe țanc în popas ; ei veneau singuri în urmă pe sub strașina pădurii.

Astfel au străbătut opcine de munți mici pe sub muntele cel mare Olimp și în ziua a treia au coborît în poienile de la Sakkoudion. Era acolo o biserică împărătească, între chilii albe, într-o cetățuie de piatră sură. Simandrele sunară ceasul rugăciunii de sară ; părintele Platon își

lepădă straiul de drum și porunci ucenicului său să-i aducă din chilie camilafca și metaniile, intrînd îndată în sfînta slujbă. Kesarion străinul pofti pe unul din frați să-i arate cu degetul locul unde curge izvorul binecuvîntat al mănăstirii. Numai după acest semn se îndreptă spre el, urmat de slujitorul său uriaș, și găsi sub stîncă ape care gîlgîiau în puhoi, ridicînd bulbuci din adîncimi.

— Constantine, zise el, stropește-ți ochii cu această aghiazmă și intră și tu de te închină.

După ce se retrase slujitorul, ca să se ducă și să îngenuncheze la Dumnezeul său, străinul rămase o vreme lîngă izvor făcînd vrăji, după cît spuneau monahii cei tineri. Apoi intră și el în sfîntul lăcaș, așezîndu-se în strană lîngă prietinul său episcopul.

Sara, în chilie, părintele Platon, uitîndu-și truda și-a adus iar aminte de grijile lui, întrebîndu-se ce rînduială va binevoi să facă Dumnezeu împărăției Bizanțului.

— Căci împărăția noastră, zicea sfinția sa, e cea mai mare și mai lăudată dintre toate împărățiile, însă are slăbiciuni și păcate, ca orișicare alcătuire omenească. Împărații și împărătesele umblă în purpură și aur, iar la genunchii lor își pleacă frunțile toți dregătorii și slujitorii, socotindu-se ca o pulbere nevrednică în fața unor asemenea măriri. Și cu toate acestea domnii din Palatul Sfînt, din tronurile lor și de sub cununile lor de nestimate, stau subt amenințarea strategilor din Asia și din Tracia și cel mai ades cad sub jocurile de săbii ale străjilor de lefegii. Acești străini, barbari de la miazănoapte și miazăzi, urmează năluciri și patimi ale clipei ; în

sufletul lor nu trăiește un Bizanț al tuturor veacurilor, ci un Bizanț de o zi cînd pot să cîștige sigle și să bea vin, după ce vor luneca prin sînge. De sute de ani stă această împărăție ca o comoară scumpă, pe care o împresură din patru zări lotri prădalnici. Împărați vrednici i-au bătut și i-au spîrcuit, ei se întorc iarăși în același loc, adulmecînd. Unii se supun, cerînd să se oștească ei pentru Împărăție. Așa, încet-încet au ajuns să poarte ei sabia, iar grecii se lenevesc și dormitează pe comorile lor. Acuma dușmanul e înlăuntru, cu sabia scoasă ; pare prietin și slujitor, dar mîrîie și lovește de cîte ori își aduce aminte de destinul lui. Deci, o, prietine, primejdia și moartea stau în fiecare zi la masă cu Împărăția.

— Prin urmare, oamenii înțelepți, zîmbi Breb, trebuie să cugete, la un împărat cu braț tare.

— Într-adevăr, se învoi părintele episcop ; toate cele sfinte se așează după cuviință, prea mărita Vasilisă fiind aprigă luptătoare a ortodoxiei. Dar Împărăția are și alte rînduieli și cea dintăi dintre acestea e rînduiala oștilor. De opt sute de ani oștenii greci ori varvari doresc să vadă ridicîndu-se iar un Alexandru Macedoneanul. Unui asemenea bărbat s-ar supune cu desăvîrșire. Pe un asemenea ostaș îl doresc ei de cîte ori se naște un copil împărătesc.

Kesarion Breb zîmbi iar :

— Ai dreptate, cinstite părinte și prietine, zise el. Constantin, feciorul lui Leu-Împărat, a fost născut de Vasilisa Irina sub semnul Săgetătorului. După cum morarul îndreaptă valurile

în lăptocul morii, pentru folos obștesc, asemenea patimile împăraților se pot preface în putere. Așa e firea ticălosului muritor.

— O, domnule, murmură episcopul, se vede că nimic nu ți se poate ascunde. Se află mulți oșteni vechi care nădăjduiesc în brațul lui Constantin cel tînăr, aducîndu-și aminte de vrednicia la război a lui Constantin Copronimul-Împărat. Dacă asemenea braț ar rămînea al ortodoxiei, atunci tăria Bizanțului ar spori. Ar mai rămînea deschise și alte răni, dar pentru acelea s-ar găsi vraci. Ar fi întâi să se alunge de la Bizanț demonul zavistiei, care stă la pîndă cu ochii verzi ca fierea. După ce ar fi prigonit acest demon dintre dregătorii cei mari, ar veni rîndul altora. Căci mai este un demon al lăcomiei de argint și altul al nedreptății și silei, și altul al putreziciunii trupești. Cea mai frumoasă și mai îmbielșugată împărăție aceasta este, avînd comorile adîncului, mări line, ogoarele de holde ale Traciei și grădinile Asiei ; dar slujitorul împărătesc nu cunoaște dreptatea, nici mila ; răpește sărmanului puținul său, se umilește către cei bogați, ca să se îndestuleze și el pentru nevrednicia lui ; primește mîndă de la negustători; asuprește pe sărman și pe văduvă. Trebuiesc izgoniți și acești demoni.

— Așa este, încuviință străinul ; la rugăciunile cuvioșilor monahi trebuie să se adaoge sabia și buzduganul. Bine, sfinte părinte ; de mîne mă pregătesc de cale, ca să mă duc în Paflagonia. Eu voi îndeplini ceea ce mi-ai poruncit ; în ce privește puterile lumii și demonii vor chibzui alții.

A doua zi, în cel dintâi ceas al dimineții, părintele episcop Platon avu bucuria să afle că un om stă lîngă pridvorul său cu o carte, sosită pe Marea, prin negustători, tocmai de la Amnia.

— Binecuvîntat fii omule, grăi el, sînt încredințat că-mi aduci vești bune.

Omul era bătrîn, dar încă sprinten ; purta nadragi largi, comanac albastru și în mînă ținea bici cu șfichi de matasă.

— Îți sărut dreapta, sfinte părinte, răspunse el. Dumnezeu va binevoi ca în cartea pe care o aduc să cetești lucruri bune. Însă eu nu știu de unde-i și de la cine e. Unul dintre stăpînii noștri a dat-o călăuzului, iar călăuzul mi-a dat-o mie s-o aduc, căci, nevastă-sa născînd al paisprezecelea prunc, el a trebuit să se oprească în sat la dînsul, pînă ce facem noi calea întoarsă.

— Ai spus că e de la Amnia ?

— Am spus, dar nu știu unde e acea țară.

— E de la un prietin al meu cu numele Filaret.

— Dumnezeu să-l fericească.

— E un om milostiv, cum nu se găsește altul în toată împărăția. Întru cinstea lui, omule, primește dar un miel din turma sfintei mănăstiri și o pînză de matasă roșie de patru coți. Mielul să-l ospătezi cu tovarășul dumnitale, iar muierii lui, care i-a dăruit al paisprezecelea prunc, să-i dai bucata de matasă.

— Domnul Dumnezeu să vă facă parte în cer la dreapta sa, sfinte părinte.

Slujitorii plecară s-aducă darurile. Bătrînul cu bici și comanac întoarse fruntea și văzu în pridvor, sub rugii de caprifoi înflorit, un bărbat străin, care nu purta vestmînt cernit.

— Conducătorule de cămile, îi zise acel om, spune lui Teofan Chiorul că pruncul său s-a născut în ceas prielnic și norocos...

Conducătorul de cămile îl privi pe Kesarion pieziș :

— Cine vei fi fiind domnia ta și de unde mă cunoști ?

— Daniile, te cunosc dintr-o corabie. Binevoiește a mai primi și acest ban de argint pentru soțul tău Teofan, ca să-i plătim ziua nelucrată. De și are numai un ochi, vede mai bine decît mulți alții cărarea cea dreaptă a lui Dumnezeu.

— Mulțămesc pentru Teofan, cinstite domnule. Dar pe el de unde-l cunoști ?

— Tot din corabie.

— Care corabie ?

— O, Daniile, este o corabie care se chiamă pămînt și plutește spre veșnicie.

— Du-te, omule, cu pace, se amestecă, oareoum înfricoșat, părintele episcop. Dă fiecăruia ce este al său ; altfel teme-te. Acest bărbat străin pune întăia oară piciorul în părțile noastre de lume.

Conducătorul de cămile se retrase. Într-un ungher al zidurilor își făcu cruce. Se opri o clipă cugetînd dacă n-ar fi bine să se întoarne, ca să întrebe pe străin ce leac, ori ce rugăciune, ori ce scrisoare închisă în scoică trebuiește pentru muierea lui bătrînă și bolnavă. Nu îndrăzni, și se duse în drumul său. Apoi totuși se întoarse la fratele portar ca să-i povestească minunea acelei dimineți.

„Prea iubite al meu părinte Platon, de la sfînta mănăstire Sakkoudion, ceteа episcopul după ce desfășură cartea ; află că Dumnezeu e pururea milostiv cu mine și aștept de la sfinția ta vestea

cea bună despre care mi-ai scris. Nu știu de unde, mi-au sosit alți catîri încărcați cu oboroace de grîu și eu am socotit că și-au adus aminte de mine unii oameni buni pe care i-am miluit și eu altădată, și le-am înălțat în cugetul meu mulțămire și laudă. Din acest dar al lui Dumnezeu, care îndată s-a vestit în Amnia, am dat multora care au cerut, iar Teosva, ca o muiere ce este, m-a mustrat ; pe urmă și-a plecat fruntea cerîndu-și iertare și se roagă și acuma s-o binecuvîntezi și să-ți aduc aminte că sufletul ei rîvnește odihna cea neofilită. Iar eu mă ostenesc întru înfrumusețarea vieții, am izbîndit să dau ce a fost al meu și ce a fost al soției mele, lepădînd aici tot, pentru a avea mai mult în altă parte."

Părintele episcop se îndulcea ca de o bucurie cetind asemenea vorbe și fericea pe prietinul său de la Amnia, sfîntul Filaret, că se umilește ca Iov, izbîndind a-și înfrînge trupul. Căci, arăta el lui Breb, și-a dat și straiul său, și vita sa din urmă și cel din urmă stup de miere ; și copiii și nepoții săi se miară de dînsul închinîndu-i-se ca unui prea fericit. Astfel, cel mai frumos palat din Amnia, împodobit cu fildeșuri, abanosuri și marmură, e cel mai lipsit de bielșugul pîntecelui și adăpostește pe un sărac. Mai ales de asemenea minuni au nevoie noroadele Împărăției, ca să-și îmbunătățească viața și să se întoarcă spre spirit.

— Sînt bucuros, zise străinul, să cercetez pe sfîntul Filaret și pe fericita sa soție Teosva. Să alegem împreună darurile pe care le va purta servul meu și să nu uităm condurașii împărătești a căror măsură e poruncită de canoanele Augusteonului.

VII

Înainte de a ajunge la fericitul Filaret, Kesarion Breb cunoaște și alți oameni vrednici din Paflagonia și de la Amnia

Cel căruia localnicii de la Sakkoudion și de pe țărmul mării, de la Panaghia pînă la Teopompolis, îi atribuiau în taină puteri împrumutate de la Demon, călătorea acum către Amnia în tema Paflagoniei.

Ceea ce știau căpitanul de corabie kir Dighenis și conducătorul de cămile, și muierea care născuse al paisprezecelea prunc și toți vecinii lor de aproape și de departe nu era spre defăimarea străinului ; căci năcăjitul pămîntean se simte prea ades înclinat să se întovărășească cu Domnul Necunoscutului, ca să dobîndească bunurile lumii ori să-și răpuie vrăjmașii, socotindu-l o dumnezeire mai îngăduitoare pe care o respinge în public, dar o chiamă în ascuns ; așa că lauda acestui împreună-lucrător al divinității umbla și șoptea în urma lui la fel cu umbletul și șoaptele cuviosilor monahi și cinstiților orășeni.

Se întrebau numai unii și alții cum l-ar putea cunoaște și cum ar putea îndrăzni să încheie cu el un legămînt folositor.

Părerile și dorințele lor se prelungeau și rămîneau un vis, pe cînd străinul vedea alte țărmuri și se arăta altor oameni.

Întovărășit de slujitorul său Constantin, umbla pe un drum prăvălatic înspre foarte depărtatele sclipiri ale Mării Pontice. Acea mare încă nedeslușită era ca un surîs neguros al Miezului-Nopții ; drumeții simțeau cînd și cînd în nări adierile ei sărate.

Breb umbla călare pe un asin cuminte, împodobit cu mărgele albastre şi zurgălăi de argint; Constantin îşi avea şi el catîrul său; alţi catîri împovăraţi cu oboroace de grîu veneau după dînşii. De alt călăuz decît vederea depărtată a Pontului şi cea apropiată a Amniei n-aveau nevoie.

Făcură un răstimp popas în umbra unui cedru, căci soarele dimineţii începea să-şi înalţe puterea, după aceea zurgălăii de argint şi clopotele începură a suna iar.

Trecură către o dumbravă de smochini sălbatici care ieşea dintr-o rîpă, în partea dreaptă a drumului. Peste acea dumbravă, în fundul văii, dormea un iezer, oglindind sălcii răsfirate. Se auzea ciocîrlia, pe trepte de azur, deasupra liniştilor; gîzele se ţeseau în raiul luminii pe firele iubirii. Străinul lua cunoştinţă de toate cu ochii lui limpezi, dar obrazul lui sta nepăsător sub turbanul alb; frumuseţa înşelătoare a lumii nu era decît viaţa care curgea din veci spre veacuri nenumărate, către un scop misterios.

Doi califari trecură în zbor de către iezer. Cînd ajunseră în capătul dumbrăvii, feriră într-o parte şi fîlfîiră grabnic în sus. Privighetorile din lianele încîlcite de sub dumbravă tăcură deodată.

Breb dădu o poruncă. Slujitorul opri cei patru catîri legaţi unii de cozile altora şi descălecă. Puse şi străinul piciorul la pămînt, tocmai în clipa cînd doi oameni, zbîrliţi în sus cu părul capetelor şi în laturi cu al bărbilor, ieşeau din desime rînjind ameninţător şi arătînd săbii cîrligate. Acei vameşi negri erau deprinşi cu neguţători paşnici care, îndată ce-i zăreau, lepădau boclucurile şi părăseau animalele cu poveri,

luînd-o la fugă, cu brațele înălțate, spre Amnia ori spre cîmpuri. De data aceasta săbiile lor lucirăzadarnic. Slujitorul veni spre ei cu mai multă repeziciune decît se așteptau să vadă de la un om așa de mare ; repezind baltagul, rupse din mîna unuia fierul. Celălalt se feri în laturi ; omul uriaș îl ocoli de cătră rîpă. Cel cu sabia căzută se scociora pripit căutînd un jungher în partea dindărăt a cingătorii, sub șale. Breb îi cuprinse mîna cealaltă, i-o răsuci c-o mișcare ușoară și-l aduse în genunchi la picioarele lui. Lotrul se supuse, închinîndu-și fruntea.

— Vină și tu aici, porunci el celuilalt.

Hoțul celălalt se holba aprig cînd într-o margine cînd într-alta, chibzuind încotro să scape. Dar asupra săbioarei lui era o armă înfricoșată care-l putea ajunge dintr-un salt. Era asupra lui ca un vultan al primejdiei de moarte. Lepădînd fierul și îndîrjirea, duse mîna stîngă la frunte și veni și el să se închine, gîfîind.

Călătorul îi întrebă, privindu-i atintit :

— Cine sînteți voi și ce voiți ?

— Sîntem oameni sărmani, stăpîne, și buni creștini, se tîngui cel dintăi. Ai milă de viețile noastre.

— Nu mi-ați răspuns ce voiți.

— Nu voim nimica, prea mărite, domnule. Am socotit că vin negustători și am ieșit ca să ne agonisim o bucățică de pită.

— Deci în Paflagonia mila se cere cu sabia ?

— Oamenii din ziua de azi sînt răi și nemilostivi, măria ta. Era mai bine în împărăția cea veche. Neavînd icoane, creștinii își înălțau ochii mai sus, pe urmă și-i coborau cătră cel sărman.

Acuma fac daruri numai sfinților și monahilor și sărăcimea e în mare suferință.

Străinul zîmbi : ei îndrăzniră să-și răsucească spre el albul ochilor, prin mărăcinișul încîlcit al părului. Straiele lor sfîșiate și înodate păstrau urme de semne împărătești.

— Ticăloșilor oșteni, le aruncă Breb cuvînt și ei se înfricoșară, ticăloșilor oșteni, răspundeți-mi cînd ați părăsit pe tovarășii și pe mai-marii voștri.

Ei tăcură, înturnîndu-și frunțile spre pulbere.

— Ați fugit din hotarul Armeniei.

— Așa este, mormăiră ei.

Breb se întoarse de către dînșii un pas.

— Ați vărsat sînge ?

Ei clătinară din cap cu oarecare îndoială.

— Prea mărite doamne, mărturisi cel dintăi, care fusese supus de Breb, ne-am oprit ici și colo, ca să agonisim puțină hrană și puțini bani. În unele sate am lovit case de oameni chiaburi, acele case unde, cerșind ziua, am fost izgoniți.

— Mai sînt și alții ca voi ?

— Mai sînt. În noaptea aceasta am intrat la palatul celui dintăi fruntaș din Amnia. Am cercetat și-am dat peste odăi goale și sărace. Am căutat aur și n-am găsit. Am căutat hrană și n-am aflat. Ni s-a părut o minune.

— Atunci ați lovit casa fruntașului între milostivi Filaret.

— Într-adevăr, se pare că așa îl chiamă.

— L-ați cercetat ziua și v-a respins ?

— Nu. Avea puțină azimă asupra lui și a întins-o soțului meu. Mie mi-a dat comanacul pe care-l purta pe creștet, îndemnîndu-mă să-l vînd ; dar, cînd am ajuns în colțul celălalt de zid.

o muiere bătrînă mi l-a cerut înapoi. Noaptea ne-am întors, să prădăm, dar n-am găsit nimic, spre rușinea stăpînului acelui palat.

— O, năcăjiților oameni, le zise străinul, lăsați acest meșteșug, tot așa de primejdios ca și cel al războiului ; grăbiți-vă a umbla cinstit către Bizanț, cerînd măritei Vasilise o milă mai mare decît toate, căci muierile și copiii voștri se află ostatici în închisoare la Noumera.

— Așa este, domnule, s-a auzit aceasta și în Armenia ; de aceea am fugit noi, de aceea s-au risipit și alții. Ne temem însă că, unde spui domnia ta, nu vom găsi milă, și săbiile noastre va trebui să le ascuțim pentru o răscumpărare. Îndură-te și ne sloboade, căci greșala aceasta nu o vom mai face, te vom cunoaște ca pe unul ce ești stăpîn al duhurilor și al tainelor și te vom ocoli. Ai milă și ne îngăduie să ajungem către copiii noștri și către muierile noastre, care putrezesc în închisori. Domniei tale care cunoști toate mai putem îndrăzni a-ți cere să ne spui dacă vom mai găsi cu suflet pe cei iubiți ai noștri și dacă e adevărat ce se spune, că se va ridica asupra lumii un vasilevs adevărat.

Străinul înțelegea însă mai bine care-i răspunsul cel mai grabnic pe care-l așteaptă ei. Ridicînd brațul, le îngădui să se ducă. Într-o clipă, amîndoi se mistuiră în desimea dumbrăvii arătînd unul o talpă ruptă a încălțării, altul un ochi fioros.

Privighetoarea începu să bată iar între liane. Într-un snop de raze se opri neclintită o șopîrlă cu ochișori de rubine.

— Să mergem, Constantine, îndemnă stăpînul. Să nu-ți pară rău că le-am dat drumul. La Am-

nia avem să găsim un tâlhar mai mare decît aceştia.

Catîrii sunară iar din clopote ; Breb şi slujitorul încălecară. După ce suiră din vălcea, văzură o aşezare mare, cu clădiri de piatră cenuşie şi acoperişuri de ardezie. Frunzişuri prăfuite de măslini se înălţau deasupra împrejmuirilor de zid.

Coborîră într-acolo şi, la margine, aflară o ospătărie c-o streşină încununată de viţă. În fund, erau chilii umbroase. Lîngă privazul de piatră înflorită cu ciubuce al intrării, era alcătuită vatra, dintr-o cupă de marmură : erau resturi de palate ori temple de altădată. În preajma unei gratii unde era clădit jarul, se învîrtea domol, aşezată în picioare, ţigla cu friptura de berbece. Ospătarul, cu şorţ alb, o priveghea de alături ş-o îmbunătăţea necontenit c-o pleaftură de seu. Mirodenia acestei bunătăţi se împrăştia în toată împrejurimea şi întîmpină şi pe străinul care sosea, fără a-l face să-şi grăbească asinul.

Ferindu-şi îndărăt pîntecele într-o închinăciune, stăpînul ospătăriei şi al fripturii ieşi întru întîmpinare, cu obrazul încununat de abur. Zîmbi şi se ploconi a doua oară, după aceea apucă asinul de căpăstrul înflorit. Animalul îşi sună zurgalăii, împotrivindu-se şi eliberîndu-se.

Slujitorul descălecă repede şi feri catîrii împovăraţi într-o parte, la umbră. Veni la stăpînul său să primească asinul.

— Pace ţie, kirie Agatocle, vorbi străinul după ce coborî din şa, înaintînd spre ospătar.

— Mă închin măriei tale, stăpîne, şi-ţi mulţămesc, răspunse kirie Agatocle. Iată, abia acum înţeleg, cu mare plăcere, că domnia ta ai mai

fost prin aceste părți, de vreme ce-mi cunoști așezarea ; dar mă rușinez căci n-aș mai putea rosti cinstitul domniei tale nume.

— N-am mai fost niciodată în Amnia, zîmbi străinul, dar te cunosc.

Kirie Agatocle tăcu, nedumerit, însă plin de respect, observînd lanțugul de aur, cingătoarea și straiul.

— Niciodată ? își înălță el sprîncenele. Poate e o glumă.

— Într-această viață, niciodată.

— Într-alta, stăpîne, poate aveam eu altă îndeletnicire. De unde ai putut afla că la mine se găsește cea mai bună friptură de berbece din ținutul Paflagoniei ?

— Am aflat, prietine, de la acest seu bine mirositor. Cred că și-n altă viață te-ai îndeletnicit cu cărnurile. Le pîndeai poate în preajma acelor mari măcelari care sînt leii — și erai un șacal gras.

— Stăpînul meu binevoiește să glumească, se veseli ospătarul. Aș voi să-i cunosc numele, ca să-l însemn pe o piatră albă.

— Ba, ca să tai friptură, nu-i nevoie de numele meu. Trage cuțitul de la brîu și alege bucata cea mai rumână, pentru acest slujitor. Și-a rînduit catîrii și asinii în grajd, a descărcat poverile, s-a spălat la cișmea și acuma vine să-i dai dreptul său. Hrănește-l bine și mult. Să nu uiți nici de mine : să-mi cauți un ou și-o ulcică de lapte și să bagi de samă să nu fie pita de alaltăieri. Dar mai ales, pe cînd noi ne îndestulăm, argatul tău să nu uite de animalele cu care am venit ; și mai ales să aibă grijă de asinul care m-a purtat pe mine. Altfel începe să țipe și poate

spăria tot satul. Cred că nu se află pe lume glas mai cumplit decît al lui Santabarenos.

— Așa îl chiamă ? se interesă ospătarul.

— Da ; și să știi că de multe ori e mai înțelept decît un om.

— Asta nu mă miră, răspunse kirie Agatocle, umflîndu-se și înăbușindu-se totuși de mare uimire.

După ce îndestulă pe Constantin slujitorul și aduse și în fața stăpînului cele cerute și i le rîndui pe masa de lemn de chiparos, la umbra boltei de viță, kirie Agatocle rămase tot în preajmă, observînd. Dintr-o chilie din fund se arătau din cînd în cînd și capete de femei. Strecurau priviri, își ascuțeau urechile.

— Stăpînul meu dorește poate un ulcioraș de vin dulce ? se ploconi cu glas moale și unsuros kirie Agatocle.

— Îți voi cere, kirie Agatocle, să-mi dai ceva mai bun, zîmbi oaspetele. Apa se găsește și în vinul dumnitale, dar eu o poftesc curată. Nu te arăta mîhnit și nu-ți smulge barba, căci superi pe Dumnezeu. Află că-mi mai trebuie ceva. Îmi mai trebuie să-mi spui vorbe adevărate despre oamenii de aici.

— Negreșit, stăpîne, îți voi spune, căci eu sînt pus acolea și pentru asta. Dar ce vorbe aș putea să spun unui bărbat nobil care trece prin satul nostru, despre oamenii neînsemnați care viețuiesc aici ? Trăim aici, stăpîne, o viață umilită, pe cînd, fără îndoială, domnia ta vii de la Bizanț. Aicea nu viețuiesc decît păstori și plugari sărmani. Toți se închină la icoane și le cinstesc, potrivit cu poruncile cele nouă împărătești. Dar poate domnia ta vrei să cunoști dacă se află în

acest ținut și dintre aceia care nu zugrăvesc și nu cioplesc pe Dumnezeu ?

Oaspetele asculta nepăsător și neclintit.

— Vor fi fiind și de aceștia, urmă ospătarul cu o privire piezișă, dar acuma a venit rîndul călugărilor să se înalțe asupra lor cu mare prigoană. În care parte-i adevărul aș vrea să cunosc și eu, care mă socotesc cel mai neștiutor dintre supușii împărătești.

Străinul urma să-și ție închisă părerea lui.

— Prietine Agatocle, zise el, adevărat să fie că, în afară de domnia ta, nu se găsește nici un om cu faimă în aceste locuri ?

— După întrebare, stăpîne, bănuiesc că poverile catîrilor domniei tale merg la bărbatul nostru cel sfînt cu numele Filaret, care locuiește în partea cealaltă a satului. Au mai venit pentru el în două rînduri asemenea daruri. Anul trecut mai ales a vrut Dumnezeu să fie lipsă în ținut, și toți ai lui s-au mîngîiat.

— Nu te înșeli, prietine ; darul meu este pentru prea cinstitul Filaret.

— Se vor bucura deci toți ai lui, însă nu pentru multă vreme. Mîni dimineață îi vor sta în preajmă cerșetorii ca muștele. În celălalt rînd i s-a adus un prea frumos grîu roș de Tracia.

— L-ai cunoscut bine, kirie Agatocle. Grîul are putere de schimb, și mulți dintre cei miluiți de cuviosul Filaret au făcut popas aici, la ospătăria dumitale. Nu-i așa ?

— Nu mă împotrivesc, zîmbi ospătarul ; așa este.

— Data trecută, deasemeni, poverile au fost aduse de niște slujitori mănăstirești, care sluji-

tori s-au oprit și ei aici, plăcîndu-le vinul cel dulce.

Kirie Agatocle nu răspunse la asta. Găsi de cuviință să-și aducă aminte cu plăcere de cele mai pline de har fapte ale cuviosului amnian.

— În privința rîvnei întru milostenie a domnului nostru Filaret, zicea el, s-a dus faima pînă în ținuturile învecinate și nu m-aș mira să fi ajuns zvon la scaunul împărăției. De patruzeci de ani viețuiește cuviosul Filaret în acest ținut și, cînd și-a început viața cu soția sa, era cel mai lăudat om pentru bogăția pe care o avea, moștenită de la părinții săi și primită zestre de la părinții doamnei sale. Palatul stă și acum, lîngă grădini care unele au rămas paragină, iar altele nu mai sînt ale sale. În acel palat umblau forfota robii. Mesele erau îmbielșugate și cercetate de oaspeți. Cai frumoși stăteau în grajduri ; turme de vite pășteau în imașuri. Toți amnienii se bucurau atunci de fala unui asemenea boier. Pe urmă au început să se bucure de altceva. Căci coborînd în el de la Dumnezeu o înțelegere și o bucurie sfîntă, domnul nostru Filaret și-a închinat milosteniei viața. Rîvnind să-și adune comoară în cer, a disprețuit bunurile de aici, dîndu-le sărmanilor lumii. Nimene nu s-a întors nemiluit de la pragul lui. S-au înmulțit săracii, năzuind ca oștile spre Amnia, dar el i-a biruit pe toți, dîndu-le tot ce avea. Astfel, în puțini ani, a ajuns într-o stare plăcută sufletului, văzînd cu mulțămire că nu mai are în jurul său decît prea puțin. Mai are un ogor pe care-l lucrează fiii săi și-l țin pentru hrana lor cea de toate zilele ; mai avea o vacă, un cal și-un rob ; se veselește cînd mai poate da totuși ceva de la sine

și se mîhnește văzînd că cerșetorii lumii nu s-au împuținat.

Străinul asculta în tăcere. Ospătarul urma să laude cu viclenie pe concetățeanul său.

— Un om din Terapont, vorbi el iar, dorind să se împărtășească din milostenie și har, și-a luat toiagul și a venit la poarta domnului Filaret. Neștiind că toate erau istovite acolo, s-a închinat, rugîndu-se să fie și el dăruit cu o junică, să prindă sămînță de vite bune și să aibă noroc de ele. Dar bătrînul nu mai avea decît vaca cu vițel. A deslegat vaca și i-a dăruit-o, binecuvîntînd și urîndu-i spor. Pe cînd omul din Terapont se ducea pe poartă, vesel de cîștigul lui, a ieșit din ghinekeu doamna Teosva, soția lui kirie Filaret, și, băgînd de samă lipsa și auzind vițelul chemîndu-și din staul maica, a înălțat brațele cu supărare și a îndrăznit a mustra pe domnul său că a lăsat pe copiii cei mici ai casei fără lapte. Asta era hrana lor. Și a lăsat și vițelul fără mamă, ca să tînjească și să piară. Chiamă îndărăt pe acel om ! a cerut ea. Iar kirie Filaret a chemat pe omul din Terapont, arătîndu-i că rău s-a făcut despărțindu-se vițelul de maica sa, și i-a dăruit și vițelul, binecuvîntîndu-i din nou turmele ce avea să dobîndească din sămînța acelui dar.

— Asta e o faptă mai mare decît își pot închipui oamenii de rînd, zise Breb.

Ospătarul îndrăzni să rîdă.

— Iartă-mă, stăpîne, dacă-ți voi spune că asemenea dar a mai făcut și-n multe alte nenumărate rînduri. Imașurile nu mai sînt ale lui și stau pline de sămînța darurilor. Și-n acest sat și-n alte sate mugesc vacile cu viței și vin sara

la staule cu ugerele pline ; dar nimeni nu se găsește să întoarcă dăruitorului o junică ori să-i închine un pahar de lapte.

— Asta e în rînduiala lucrurilor, kirie Agatocle.

— Atunci Domnul Dumnezeu vrea să-l încerce ca pe Iov ; însă în jurul său stau nevinovații. Are copii și copile ale copiilor săi care ar putea intra în horile de îngeri. Li s-ar fi cuvenit să cunoască bielșugul de altădată ; iată că și izvorul laptelui lor s-a mutat la Teraponț.

— Uiți, kirie Agatocle, că le-a sosit grîu roș de Tracia.

— Nu uit. Se vor îndestula cu el cerșetorii din Amnia.

— Negreșit. Prin ei îți vei primi și domnia ta partea, negîndindu-te nici o clipă să întorci un bob cătră izvorul darurilor. Mai uiți că asupra preabunilor și asupra răilor, stă totuși Cel care cîntărește dreptățile. Simbria stă în fapta noastră, ca pulberea rodului în floare.

— Cred și mărturisesc asta, se grăbi să încredințeze ospătarul, păstrînd pentru sine un zîmbet subțire.

Constantin slujitorul se apropia. Ospătarul îi făcu loc și întinse urechea, ca să asculte. Slujitorul întreba și cerea o lămurire într-o limbă necunoscută.

— Prietine Agatocle, zise străinul, te rog să te înfățișezi spre a primi dreptul dumnitale, pentru îndestularea oamenilor și a dobitoacelor. Poruncește argatului de la grajd să-mi scoată asinul. Fost-au bine rînduite acolo ? S-a dat orz îndestulător ?

— Cu prisosință, stăpîne.

Asinul Santabarenos venea repegior pocănind din copite, sunîndu-și zurgalăii, călăuzit de argat. Cînd ajunse în soare, în preajma boltei de viță, dintr-odată se smunci îndărăt, înălță botul și-și sughiță răcnetul înfricoșat.

— Ce este, Santabarenos ? întrebă oaspetele.

Asinul căscă iar botul, apoi rămase fremătînd în sine, pînă ce stăpînul îl bătu pe gît, plecîndu-și urechea ca să asculte ce se șoptea în el.

— Agatocle, vorbi străinul înturnîndu-se către ospătar, neguțătoria noastră nu-i dreaptă ; aflu de la asinul meu că nu i s-au dat decît două măsuri de orz și eu am plătit pentru trei.

— Kirie Eleison ! se înfricoșă ospătarul pocnindu-și palmele una de alta. E cu putință asta ? Sînt dobitoace care grăiesc ?

Santabarenos rînji spre el. Slujitorul de la grajd se întoarse și-și făcu cruce. Fără să mai aștepte poruncă, se duse să caute a treia măsură de grăunțe.

VIII

Aici Kesarion Breb află bucuriile cuviosului Filaret și ale doamnei Teosva, precum și o bucurie a sa proprie

Călăuziți de Constantin, catîrii intrară cu bună rînduială în curtea cuviosului Filaret, în partea cealaltă a satului.

Copiii care se jucau în soarele după-amiezii dădură strigăt de bucurie, unii alergînd în odăi ca să deie veste, alții înconjurînd samarele.

Clădirea cea mare de piatră sta cu obloanele închise la față, însă în chiliile dindărăt și în

casele mai mici din preajmă se simțea mișcare aprigă.

După graba cu care se perindau capete ascunzîndu-se îndată, după poruncile aruncate copiilor ca să fugă de la vedere spre a nu fi rușinați stăpînii de zdrențele lor, după rufele puține și cîrpite aninate pe frînghioare, între pomi, după gunoiul ogrăzii, după paragina grădinii, se putea cunoaște ușor că aici fusese altădată, poate, bielșug, dar acum nu mai era.

Într-o margine de grădină, unde crescuseră cîndva flori rare, se desfătau legume bine ținute și bine plivite. Acesta mai cu samă era semnul sărăciei în ceea ce fusese odată palat.

O roabă bătrînă care scurma cu degetele și cu săpăliga la rădăcina prajilor își înălță în soarele pieziș obrazul negru și asudat. Își puse mîna cu degete cîrligate la ochi ca să vadă mai bine, apoi întinse brațul binecuvîntînd catîrii. Povara lor era însuși Dumnezeu.

— Omule, strigă ea, vin îndată să-ți ajut ca să descarci.

Slujitorul o privi cu nepăsare.

Din urma catîrilor își făcu loc un copilandru, desculț, și cu capul gol, al lui kirie Agatocle, trimes anume sol, ca să vestească sosirea străinului.

Intrînd în una din căsuțe numai cu jumătate de trup, spuse ce avea de spus și se retrase vesel și zbîrlit, scoțînd o limbă lungă către alți copii care se iteau prin alte uși, dar nu mai puteau să izbucnească afară, căci erau stăpîniți de porunci dinlăuntru.

Cu pași mărunți, acoperindu-și o clipă obrazul de către soare, o femeie tînără făcu un salt pînă la casa cea mare.

— Bunicule, strigă ea, îți vine oaspete de la Bizanț.

Cînd străinul descălecă de pe Santabarenos. obloanele din față ale casei celei mari erau date într-o parte. Ușile erau deschise. Îmbrăcat în strai cuviincios lung, ținînd în mîna dreaptă toiag, stăpînul locului ieși întru întîmpinare, între stîlpii de marmură.

Era un bătrîn cu înfățișare cuviincioasă. cu barbă albă și fruntea naltă. Avea ochi negri, vii și veseli.

Zise. înălțînd mîna stîngă :

— Binecuvîntat fie Domnul Dumnezeu care aduce cinstit oaspete casei mele !

— Binecuvîntat fie Dumnezeu în veac, răspunse Breb, închinîndu-se.

Se apropie încă doi pași și se opri.

— Prea cinstite și cuvioase domnule Filaret, zise el, am adus cu mine acest dar, care pentru domnia ta nu poate avea decît puțin preț. Ca să-l fac primit, mă grăbesc să adaog că-l însoțesc de o bucurie adevărată, adică de o epistolă de la un prietin vechi al domniei tale.

Bătrînul înalță o clipă fruntea spre cer, știind unde trebuie să-și îndrepte cea dintăi mulțămire. Apoi coborî treptele către oaspetele său.

— Aș putea să aflu, domnule, cu o clipă mai curînd numele acestui prietin ?

— Fără îndoială. Aduc carte de la prea cuviosul și prea sfințitul episcop Platon.

— O așteptam, zise bătrînul. Vestea domniei tale îmi umple sufletul de dulceață. Te rog pof-

teşte subt acoperămîntul meu, ca să te odihneşti de cale. De numele domniei tale n-am nevoie. Dumnezeu voieşte să se rostească el singur. Eşti un binefăcător.

— Află că sînt un străin, domnule, şi mă chiamă Kesarion.

— Eşti fratele meu, şi te rog să primeşti ca să te îmbrăţişez.

Cuprinzîndu-şi oaspetele pe după umăr, bătrînul îl călăuzi înlăuntru. Breb văzu încăperi din care lipseau covoarele de preţ şi mătăsurile, ne mai avînd altă podoabă decît curăţenia şi cuviinţa. La răsărit erau icoane ; străinul le salută ; apoi trase din sîn cartea de la Sakkoudion şi o înfăţişă.

Bătrînul Filaret o desfăcu şi o ceti, depărtînd-o de ochi.

— Pe urmă am s-o apropii de inima mea... zîmbi el către oaspete.

Rămase cufundat în cetire. Într-un scurt răstimp, îşi întoarse ochii spre străin, ca să-l vadă şi să-l înţeleagă mai bine, potrivit cu vorbele care erau scrise acolo despre el. „Supune-te acestui înţelept egiptean", scria părintele Platon. Bătrînul întoarse iar o privire nedumerită. Egiptenii n-au ochii verzi şi pielea albă. Sînt mai întunecoşi decît oamenii din Paflagonia şi Bithynia.

Străinul surîse.

— Prea cinstite domnule, zise el, de neamul meu sînt din ţara care se chiamă Dacia.

— Deci nu eşti egiptean.

— La Egipet m-am născut a doua oară.

Bătrînul Filaret înclină fruntea. Nu se mira de acest răspuns, înţelegînd că e vorba de o

naștere cu spiritul, — vedea însă că a primit, fără să întrebe, răspuns nedumeririi sale. „E un bărbat care cetește cu ușurință inimile și gîndurile“, urma cartea.

Bătrînul oftă cu mulțămire și se așeză alături de oaspetele său.

— Casa mea ți-i deschisă, domnule, zise el cu bunătate ; masa mea ți-i întinsă...

La acest din urmă cuvînt se rușină ; fruntea i se înroși ; știa că din chilia de alături soția sa Teosva ascultă. Se întreba deci, cu inima deodată strînsă, dacă acea masă altădată așa de îmbielșugată se poate întinde acum cu o cină orișicît de săracă. Auzul subțire al lui Breb deosebi în apropiere suspine înăbușite.

— Prea cinstite kirie Filaret, zise el, să lăsăm deocamdată grijile trupului. Sînt doritor mai mult de o altă hrană și de o altă odihnă : cu acestea se veselește sufletul. Și poftesc să cunosc si pe tovarășa vieții domniei tale, pe doamna Teosva. Și dacă veți binevoi amîndoi să-mi îngăduiți, doresc a cunoaște și pe copiii cu care ați fost dăruiți de Dumnezeu, și pe pruncii și pe pruncele copiilor dumneavoastră.

Bătrînul zîmbi cu bunătate, se ridică de la locul său și deschise o ușă scundă în laturea odăii.

— Prea iubita mea Teosva, vorbi el, oaspetele nostru vrea să te cunoască. Ne-a adus carte de la prea sfințitul Platon.

Bătrîna, naltă, dreaptă și frumoasă, cu sprîncenele încă negre, intră aplecîndu-se spre musafir. Avea haină mohorîtă și broboadă care-i ținea strîns părul alb.

„De cînd au ieșit credinți nouă în lume, cugeta Brcb, au îmbătrînit zeițele."

Doamna Teosva avea un port și-un umblet care ușor îl puteau face să înțeleagă că, în acel ostrov al vieților năcăjite, va putea găsi ce căuta. Mîna doamnei Teosva era mică. Bănui același lucru despre picior. Se simți mișcat ca de amintirea unei primăveri strălucite.

Ea îl cerceta cu luare-aminte, fără să pară. Fața ei severă zîmbi străinului, ceea ce miră pe cuviosul Filaret.

— Domnul și soțul meu nu știe ce ni s-a întîmplat, grăi ea. Intrînd în chilia de alături, am descoperit că ne lipsește cel din urmă covor, pe care aș fi dorit să-l pun sub tălpile oaspetelui nostru. Îmi închipui că ni l-au răpit furii care ne-au călcat astă-noapte.

— Sînt prea rușinat, se veseli bătrînul, că n-au găsit măcar atît. Au trebuit să se retragă cu mînile goale.

— Atunci ni l-a furat altcineva ?

— Nu l-a furat nimeni, doamnă.

— Înțeleg, murmură stăpîna casei.

— Doamna mea, te rog să nu te superi, o mîngîie cu bunătate bătrînul. Iată, cetește cartea prietinului nostru episcopul și bucură-te de binecuvîntarea lui. Asta prețuiește mai mult. Covorul era vechi și destinul lui a fost să acopere o suferință.

— Sînt prea bucuroasă de cartea prea sfințitului Platon, răspunse Teosva, după ce cercetă în tăcere epistola, dar aș fi dorit să găsesc la locul său și covorul pe care l-am țesut cu mînile mele. Să nu te superi dacă îndrăznesc a face judecător pe acest bărbat străin. Mă îndeamnă la asta și

cartea prea sfințitului. Covorul era un dar pe care-l făcusem nepoatei noastre, Maria, pentru ziua cînd s-ar fi închinat mirelui său. A trecut pe la poarta noastră un cerșetor viclean, care te pîndea să fii singur, și a strigat să-i dai ceva, pentru numele lui Dumnezeu...

— Așa este, mărturisi cu plăcere bătrînul.

— Tot astfel, acum o săptămînă te-ai dezbrăcat și ai aruncat altuia, pe fereastră, haina. Poate era tot acela. Își agonisește marfă, ca să deschidă o prăvălie. Ai dat vaca ; ai dat calul. Acuma te bucuri că ai să poți împărți grîul pe care l-am primit în dar.

— Mă bucur într-adevăr, Teosva. Ca să nu te supăr iarăși, vom împărți cu dreptate. Veți lua ceilalți partea voastră ; iar eu cu partea mea voi face ce mă îndeamnă Dumnezeul meu. Cei mulți, săraci și proști, Teosva, sînt sarea pămîntului ; pe aceștia îi asupresc puterile lumii ; mările, munții și rîurile nu le-ar putea da cît li se cuvine. Numai astfel noi, cei născuți întru bogăție, ne vom putea cîștiga loc îmbielșugat întru fericirea de apoi.

— După cum vezi, doamnă, zîmbi străinul, kirie Filaret e un negustător mai iscusit decît alții...

Femeia oftă.

— Prietine, răspunse cu blîndețe stăpînul casei, să cerem de la Dumnezeu, pentru ființa noastră ticăloasă, mai multă dragoste decît minte.

— Astfel, suspină Teosva, copiii copiilor noștri au rămas lipsiți de pînea cea de toate zilele.

— O, Teosva, zise bătrînul ridicîndu-se și punîndu-i pe umăr mîna dreaptă, bucură-te că

Dumnezeu ni i-a dat. Tot el va avea grijă de dînșii.

Doamna Teosva își plecă fruntea cu umilință ; el își puse buzele uscate pe mîhnirea ei ; apoi se întoarse cu zîmbetu-i de bunătate spre oaspete.

Pe fereastră intra lumina asfințitului. Santabarenos își suna zurgalăii de argint ; catîrii își scuturau clopotele ; Constantin îi ducea la adăpost, întovărășit de un alai de copii însfîrșit eliberați din strînsoarea odăilor.

În uliță se adunaseră femei și bărbați din sat privind cu luare-aminte, apoi întorcîndu-și nasurile unii către alții și vorbind în șopot. Printre ei își făcu loc un bătrînel mărunt, cu toiag încrustat, pe care-l punea delicat înaintea lui de cîte ori sălta cu trufie, îndîrjindu-și gîtul și umflîndu-și pieptul. Era omul stăpînirii, prea cinstitul logofăt de la Amnia, vestit prin micimea trupului și în același timp prin măreția înfățișării. Din calea lui amnienii se feriră ; el cresou din treaptă în treaptă, ca să se ducă să ceară îndreptările și pecețile străinului. Oamenii îl așteptară pe kirie Critolaos, pînă ce-l văzură arătîndu-se iar cu aceeași mîndrie.

— E un bărbat prea-învățat, dădu el lămurire despre străin ; are pergament de la Împărăție...

Auzind acestea, cei de față se uimiră și se bucurară. Bărbații, făcînd sobor și plecîndu-și bărbile asupra lui kirie Critolaos, găsiră de cuviință să ia o hotărîre plină de cumințenie, după care se despărțiră, împărțindu-se pe la locuințile lor, unii cu grabă, alții cu întîrziere bine cumpănită. Ca urmare a acelui sfat al bărbaților, unele muieri se strecurară prin portița de dindos a casei lui

kirie Filaret, purtînd coșuri acoperite și cerînd în taină să vadă numaidecît pe doamna Teosva.

Cuviosul Filaret nu avu nici cea mai mică mirare și nu-și puse în sine nici o întrebare cînd se așeză în fața oaspetelui său la masă și văzu o cină așa de îmbielșugată. Străinul înțelegea că bătrînul comunică astfel în toate zilele cu Dumnezeu, bucurîndu-se de toate ca florile, ca paserile și ca toate gîngăniile pămîntului, care cunosc pe Dumnezeu mai de aproape și mai adînc decît noi.

Gustînd din darul A-toate-ținitorului, prea cinstitul bătrîn spunea cuvinte pline de dulceață, aducîndu-și deodată aminte de binecredincioșii săi părinți cu numele de Gheorghie și Ana care dormeau somnul drepților în pămîntul Galatiei. Cu bucurie își aduse aminte iar ce le va spune cînd îi va veni ceasul întîlnirii cu dînșii. Toate averile pe care ei i le-au lăsat a izbîndit să le împrăștie la timp. Căci deoarece intrăm goi în lume, tot asemenea trebuie să ieșim. Cu nimic altceva nu trebuie să se îndeletnicească omul în această viață decît cu milostenia. Precum a dat domnia sa, așa poruncește copiilor și nepoților săi, să dea în toată ziua și în tot ceasul.

— După ce vor aduna pentru ei, vor putea da și altora, se învoi doamna Teosva, oftînd.

El o binecuvîntă cu zîmbetul, obișnuit cu vechile ei încăpățînări, însă neostenit în slujba dumnezeiască pe care și-o alesese.

Mai tîrziu, după cuvios și blînd sfat, doamna casei călăuzi pe străin pînă în chilia unde îi făcuse așternut și-i aduse candelă aprinsă. Stătu dreaptă și tristă lîngă stîlpul ușii și-și îngădui a ruga pe

prea iubitul oaspete să-i dea știri despre Maica Domnului de la sfînta mănăstire Sakkoudion. Aștepta de mulți ani de la Prea Curata un sprijin în această năcăjită și întristată viață. A fost rugat de multe ori pe prea sfințitul Platon s-o pomenească în rugăciunile lui. Nădăjduiește că Prea Sfînta n-o va uita.

— Orișice jertfă își are răsplata, îi răspunse cu glas de prietinie străinul.

— Poate ai vorbit, cinstite domnule, despre asta, cu prea sfințitul Platon ?

— Am vorbit, doamnă.

— Și prea sfințitul Platon a pus la picioarele Panaghiei ruga mea ?

— Doamnă, vorbi Breb, înțelepciunea cea care stă deasupra vieții și a morții a scris de mult hotărîrile ei.

— O, prea iubite al nostru oaspete, cum pot cunoaște aceste hotărîri ? unde sînt scrise ? cînd se vor plini ? Căci iată, zilele vieții noastre curg cătră sfîrșit. N-am avut altă bucurie decît iubirea pentru soțul meu și pentru copiii mei. Iar în această iubire, am găsit multă suferință.

— Hotărîrile au fost scrise de mult, zise iar străinul, ridicîndu-se de la locul său. Veni domol spre bătrînă și ea nu se înfricoșă de apropierea lui.

Kesarion înalță brațul drept și, cu palma, îi atinse fruntea. Într-o clipire și ca într-o oglindă, bătrîna își văzu frumusețea strălucită a tinereții, cînd sta sub cer și în veșnicie ca o zeiță.

Întorcînd ochii cu un oftat, se văzu pe sine însăși aevea : o copilă de șaisprezece ani sta în cadrul ușii, zîmbind. Zîmbea propriei sale ființi, mai mult decît bătrînei Teosva.

Către străin clipi cu sfială, înclinîndu-şi o clipă fruntea lucie. Avea păr negru şi greu, ochi mari, adumbriţi de gene lungi. Rotunzimea obrazului era delicată şi a şoldului plină.

„O ! vedenie a frumuseţii eterne“, suspină Kesarion în adîncul fiinţii sale.

Întinse iar braţul, arătînd doamnei Teosva pe nepoata sa.

— Cine e această copilă, doamna mea ?

— E Maria, copila fiicei mele văduve Ipatia.

— Binevoieşte, doamnă, a o ruga să încerce acest condur.

Kesarion trase dintre lucrurile lui, aşezate în scoarţă de inorog la căpătîiul patului, o încălţare mică de piele roşie, pe faţa căreia era cusut cu fir de argint un stîrc alb luîndu-şi zborul şi învăluindu-şi moţul.

Bătrîna făcu un pas şi întinse mîna.

Nu găsi nici o privire, nici un cuvînt de mustrare pentru îndrăzneala nepoatei sale de a părăsi ghinekeul şi a veni să-şi arate năsuşorul curios către străin. Deosebea în vorbele lui o strună de aur, pe care numai ea o auzea sunînd. Deci hotărîrile Prea Curatei se săvîrşesc.

„Începe să se întîmple ceva“, şopti ea în sine, fără cuvînt, primind pe palma întinsă condurul.

Era uşor şi mic. Numai piciorul ei de altădată ar fi putut intra în el. Îl dădu copilei. Aceasta îşi lepădă papucul de piele groasă şi-şi vîrî în condur picioruşul, mişcîndu-şi degetele, care păreau a avea o bucurie a lor proprie. Privind stîrcul cînd dintr-o parte, cînd din alta, copila zîmbea. Îşi ridică privirile, aţintindu-le asupra străinului şi-şi păstră zîmbetul pînă ce înfloriră

și ochii aceia înghețați de care se sfiise în prima clipă.

„Viclenia unei copile e de multe ori mai primejdioasă și mai înveninată decît a unei curtezane", cugeta egipteanul ; și inima lui de pulbere îl umili, primind lovitura unei clipe, singură în veșnicie și nemuritoare.

— Copilă, grăi el cu blîndețe, păstrează acest cercel, pînă vei primi părechea lui.

IX

Aici lucrurile se petrec ca în vremea cea de demult a basmelor mamei

A ajuns pînă la barbarii de dincolo de muntele Em și pînă la noroadele de la Carpați vestea-poveste că Împărăția caută soție pentru feciorul Vasilisei Irina, care va ajunge curînd să fie el singur vasilevs.

La stînile lor din munți, ori la staulele din bălți, ori la popasurile de la marginea holdelor, la focurile de sară, oameni cu plete zbîrlite, mirosind a duhori și pulbere, grăiau de comorile fără de număr și de palatele încîntate care stau între mări.

Acolo-i raiul lumii și buricul pămîntului, acolo sînt livezi cu mere de aur și cîntă paserea măiastră la ferestre împodobite cu mărgăritare.

Boieri îmbrăcați cu blăni scumpe, cu căciuli de breb în cap și ciubote roșii în picioare, umblă din cetate în cetate, întrebînd dacă nu s-a pomenit și nu s-a auzit de cea mai frumoasă fecioară, despre care au prorocit vracii, ș-au visat

schivnicii cum că ar fi sortită să ajungă a fi doamna lumii.

Cine nu poate răspunde primește un ban de aramă ; cine răspunde primește un galbăn ș-un strai de matasă.

Astfel alaiul crește umblînd și căutînd, pînă ce se va afla acea colibă sărmană unde stau de vorbă trei surori cosînzene.

De ce trebuia să se găsească împărătița într-o colibă, nimenea n-ar fi putut spune.

Măcar atîta mîngîiere se cuvenea să aibă noroadele în rîvna și-n visurile lor. Căci de veacuri se sileau să coboare din negură cătră lumină, să rupă farmecele, să dărîme idolii, să spintece haznalele și să deschidă comorile. Necontenit bătuți de oștile Bizanțului, își oblojeau rănile și-și sporeau îndîrjirea. Astfel unii dădeau tîrcoale hotarului, admirînd și temîndu-se. Iar alții visau în sălașurile lor, amăgindu-se cu povești pînă ce va veni vremea să se rupă înaintea lor zidurile îndoite de la Constantin-Împărat și de la Atila și să li se deschidă Poarta de Aur.

Ca să se îndeplinească hotărîrea măritei Vasilise, umblaseră în Împărăție, în acel an fericit, mulți dregători, căutînd și alegînd fecioare frumoase, care ar fi fost vrednice să intre în Palatul Sfînt.

Ca întotdeauna, poveștile noroadelor trebuiau să rămîie povești. Prea cinstiții patrici nu nimeriseră și nu poposiseră decît la curți bogate. Înălțimea trupului, numărul anilor și condurul se potriviseră numai unor fecioare crescute întru îndestulare, ai căror părinți își scriau pe catastifuri lungi bogățiile.

Deci cînd s-a zvonit că s-ar fi aflînd între cele alese și o copilă care nu venea dintru îmbielșugare și fericire, noroadele s-au bucurat binecuvîntînd, căci minunea aducea un nou spor nădejdilor și basmului.

Dintre cele găsite, nu se putea alege decît una ca să fie împărăteasa lui Constantin-Împărat.

Se bucurau douăzeci de ființi tinere, visînd cununa și purpura, dar aveau să se întristeze nouăsprezece. Căzute din înălțime, n-ar mai fi fost vrednice decît de moarte, și de monahie.

Era ușor de înțeles că sorții cei mai mulți nu sînt pentru izbîndă, însă ele nu voiau să cunoască decît globul fermecat în care-și vedeau imaginea în purpură.

Cînd Stavrikie, mare logofăt și mare postelnic al Împărăției, porunci adunarea lor la palatul Hieria, pe țărmul asiatic al Bosforului, și cînd alaiurile prinseră a intra pe porți, viitoarele împărătese se uitară cu mirare și dispreț unele la altele.

Maria de la Amnia venea în tovărășia bătrînei Teosva. Se afla pe cale, în urma lor, și cuviosul bătrîn Filaret cu toți ai casei.

Prea sfințitul Platon părăsise pe zece zile adunarea episcopească de la cetatea Nikeea și se ostenise către sărbătoarea nunții împărătești. Deci doamna Teosva opri pe copilă înaintea lui, între columnele de marmură, și i-o împinse către barba albă, rugîndu-l s-o binecuvînteze. Doamna Teosva se închină cu bucurie și către străinul egiptean, care se afla și el de față, iar copila veni grabnic spre dînsul înclinîndu-și și spre el fruntea. Kesarion n-o atinse. Ea își ridică ochii și-i zîmbi cu sfială.

— Domnule, mă mai cunoști ? întrebă ea. Cred că nu te-am mîhnit cu nimic.

— Fii liniștită și frumoasă, îi zise egipteanul. Mîni ți se alege destinul.

— Mi se cuvine mie să nădăjduiesc asemenea mărire ? suspină ea, cu privirile deodată mîhnite. Spune-mi dacă trebuie să mă bucur, de și sufletul meu simte altceva decît bucurie.

Breb nu-i răspunse. Ea se apropie mai mult de dînsul.

— O, prietine, îndrăzni ea din nou, de ce nu-mi răspunzi ?

Kesarion o privi lung ca și cum o vedea întăia oară, ori avea știință că n-are s-o mai poată privi decît puțină vreme.

— Împărăția și tihna stau în hotare deosebite, șopti el.

Ca aceste vorbe întristate să n-o lovească, străinul le însoți de zîmbet. Deci Maria se bucură, uitîndu-le numaidecît.

Părintele Platon o binecuvîntă iar, dîndu-i sfat să n-arate în jurul ei trufie ; iar bătrîna Teosva, învăluindu-i iarăși cu borangic obrazul, o luă cu sine către chiliile care le erau rînduite.

Împărăția hotărîse acestei tinereți care sosea din pămînturile Asiei și Europei o primire cu mare fală. Trupe de sholari și candidați păzeau zidurile și porțile. Hadîmbi slujeau la odăi. Trei cuvioși părinți arhimandriți ceteau în paraclis. Către asfințitul zilei, în pridvorul cel mare începu a cînta o muzică de strune și flaute. Atuncea, înainte de sfînta rugă de sară și de culcare, copilele se văzură întăia oară la un loc, singure, în sala oaspeților, între mozaicuri cu stemele împărătești. Erau toate frumoase, cu pielița albă

și ochii negri, unele prea îndrăznețe și cu limba ascuțită. Maria de la Amnia urma porunca bunicii sale și sfatul prea sfințitului Platon, stînd în locul său cu multă cuviință și mai ales cu sfială. De și era o copilă neștiutoare și abia acuma începea a cunoaște lumea, ca un fluture în cel dintăi zbor de primăvară, în ochii ei erau gînduri și vedenii care nu se potriveau cu mișcarea agitată din juru-i.

Văzîndu-se împresurată și privită cu curiozitate, cîntărită și măsurată, se ridică din scaun și-și cercetă și ea la rîndul ei soațele. Erau îmbrăcate în strălucite straie și toate purtau, ca dînsa, conduri purpurii înfloriți cu argint în chip de stîrc.

— O, prietinele mele fecioare, le zise ea cu bunătate, îndrăznesc a vă ruga să mă ascultați, căci aș dori să facem un legămînt.

— Ce este? care legămînt? întrebară unele din copile. Vorbește.

— Prietinele mele, urmă a vorbi Maria. Eu am făcut o socoteală că, din douăzeci de fecioare cîte sîntem aici, nouăsprezece vor trebui să se întoarcă îndărăt la casele părinților lor, căci împăratul creștin nu se călăuzește după rînduiala păgînilor ismailiteni și nu va face ca Harun califul de la Bagdad. N-ar fi rău deci să ne legăm între noi ca aceea care va fi aleasă pentru purpură, după hotărîrea lui Dumnezeu și a neprihănitei lui mame, să nu uite pe soațele sale. Să-și aducă aminte de ele și să le ajute, ca să le fie mîhnirea mai ușoară. Unele care sînt sărace ar putea fi dăruite cu zestre; altele, care poftesc, ar putea să găsească soț între dregătorii de la curte.

— Cine ești tu, care cutezi a vorbi astfel ? a întrebat una dintre copile, pășind înainte și privind din înălțime către amniană.

— Sînt o fecioară ca și domnia ta, adusă aici după hotărîrea Împărăției, răspunse Maria.

— Cea care știe că nu va fi aleasă, și cearcă să-și alcătuiască totuși un folos, se cuvine să tacă, urmă fecioara care o înfrunta. Tu care vii dintr-un sat și ai crescut între săraci și mișei, află că aicea se află fete de patrici. Ca unele care trăiesc mai aproape de Împărat și cunosc rînduielile curții, numai dintre ele se cuvine să fie aleasă o mireasă de vasilevs. Eu mărturisesc acestor soațe ale mele că n-am nevoie de ocrotirea nimănui. Știu că, fiind fiica lui Gherontie Strategul, avînd și frumuseță lăudată și înțelepciune cunoscută, nu se poate să fiu dată la o parte. Deci fiind eu aleasă, fecioarele sărace de la Amnia pot să-și lase la poarta palatului Hieria nădejdea de zestre.

Maria își simți ochii plini de lacrimi de umilință. Aceste vorbe aspre ale copilei lui Gherontie Strategul trebuiau însă rostite, ca să se plinească rînduielile de mai nainte scrise, iar poveștile noroadelor din Împărăție și de dincolo de hotare să aibă în ele floarea misterioasă pe care le-o pune Dumnezeu semn.

Aprozii strigară și bătură cu toiegele în mozaicul de la picioarele lor, iar hadîmbii intrară cu săbiile la umăr, așezîndu-se de o parte și de alta a ușii.

Stavrikie intră în straiul lui greu de brocart ațintindu-și nasul ascuțit și privirile agere înspre acea tinereță femeiască. Toate fetele rămaseră înlemnite la locurile lor, zîmbind dintrodată

fericirii înșelătoare. Acea fericire era în toiagul lui Stavrikie pe care și-l suna rar pe mozaic, în inelul cu piatră mare de olmaz în care scînteia tremurat soarele, în ochiul lui care se aspri deodată, prețeluind o marfă greu de prețuit. În jurul și-n dosul lui veneau patrici și episcopi. Ridicîndu-și genele umede, Maria cunoscu dintrodată pe prietinul ei egipteanul și tresări înălțîndu-se din locul său. Atunci Stavrikie, și boierii, și episcopii se opriră, văzînd asupra ei strălucirea dumnezeiască a asfințitului.

Marele postelnic se întoarse către prea sfințitul Platon, plecîndu-se spre el pînă ce nasurile li se atinseră, și-i ceru în șoaptă un răspuns.

— Așa este, răspunse încet episcopul. Am stat sub stîlpii palatului, înaintea amiezii, cînd intrau oaspeții, și am așteptat s-o văd trecînd. Îndată am cunoscut-o.

Stavrikie păși către fecioară. Se opri la trei pași înaintea ei, privind-o cu luare-aminte. Egipteanul trecu înainte și Maria întinse spre brațul lui mîna, căutînd un sprijin. Astfel Kesarion o aduse la marele slujitor împărătesc și ea își înclină fruntea, simțindu-se prea rușinată de atîția ochi care o ațînteau.

— E nepoata bătrînului Filaret? întrebă iarăsi Stavrikie, întorcîndu-și nasul spre episcopul de la Sakkoudion.

— E fiica unei copile văduve a acelui cuvios bărbat din Amnia, răspunse părintele Platon.

— Fiți binecuvîntate în acest palat împărătesc, prea frumoaselor primăveri, își ridică glasul marele dregător, înturnîndu-se către celelalte copile care așteptau în jur. Ele se bucurară, închinîndu-se; apoi se îmbulziră ca să-și arate fiecare

mîndria celei mai mari frumuseți din cîte s-au văzut. Căci fiecare era cea mai frumoasă dintre toate. Stavrikie le cerceta pe rînd c-un ochi rece, ca pe o marfă de preț. Le spunea vorbe potrivite. Îndrăzni să le rostească și stihuri. Ele se veseleau făcîndu-și loc spre el, așa încît nepoata lui Filaret rămase cea din urmă și mai nebăgată în samă, lîngă prietinul ei străin.

— După ce și-a alege împăratul mireasă, poate ne întoarcem la Amnia, îi zise ea fără supărare. Nu știu dacă ai să mai vii vreodată la noi, căci n-are să mai fie de purtat prin lume conduri împărătești. Bunica are să fie mîhnită ca și mai nainte. Dar bunicul are să mă mîngîie pe frunte și n-are să fie supărat. Părintele Platon spunea însă că poate totuși vom rămînea la Bizanț sub ocrotirea și mila prea măritei Vasilise Irina.

— Bătrînul vine în urmă cu toată casa de la Amnia, îi zise Kesarion.

Ea se înfricoșă.

— Deci vom rămînea aici ?

— Aceasta e voia Maicei Domnului de la Sakkoudion, zîmbi Breb.

Stavrikie se întorcea, căutînd-o cu ochii. Bătu de trei ori cu toiagul în mozaic, oprindu-se lîngă dînsa.

— O, fecioară, zise dregătorul împărătesc, te rog spune-ne ce dorești tînărului nostru Împărat ?

— Îi doresc o inimă dreaptă și plină de milă, domnule.

— Și ce dorești de la el ?

— Doresc o pungă cu bănuți de argint pentru bunicul meu, ca să aibă cu ce mîngîia pe sărmani.

Stavrikie rîse cu voie-bună și făcu asupra ei semnul sfintei cruci.

Astfel a voit Dumnezeu, prin unele semne pe care le arată și pe care unii dintre inițiați le cunosc, ca, a doua zi dimineață, la sfatul împărătesc, să fie aleasă pentru Constantin-Vasilevs soață nepoata cuviosului bătrîn de la Amnia.

Bărcile împărătești, așternute cu covoare și purpuri, aduseră de la Hieria la Augusteon pe fecioare. Intrînd în grădinile cele mai dinlăuntru, trecuseră una cîte una, între hadîmbi și între muți, pe sub platani și chiparoși, suind trepte într-un cerdac încununat de flori. Acolo, la fereastra deschisă, după o perdea de apă care curgea de sus, Împărăteasa cu feciorul ei stăteau privind, judecînd trupurile, obrazurile și umbletul. Cu adîncă închinăciune, Stavrikie atrase luarea-aminte slăvitei Vasilise că se apropie acea al cărei chip l-a vădit Maica Domnului în visul prea sfințitului Platon. Era prin urmare un dar al cerului. Era o armonie mlădioasă. Era un cîntec al mersului. Erau ochi plini de adîncimea plăcerilor. Constantin cunoscu și el că aceasta trebuie să fie aleasa și o dori numaidecît, ca pe o jucărie.

Doamna, maica sa, îl privi piezîș un răstimp și i-o dărui, dînd poruncile.

Cînd se vesti în grădini, de la Halkis la Dafne si la Augusteon, despre hotărîrea desăvîrșită a Împărăției, sosiră străjeri cu arme aurite și dregători, împresurînd pe mireasă. Doi trîmbițași sunară din trîmbiți și patru crainici îi strigară numele către cele patru vînturi. Nepoata bătrînului Filaret și a doamnei Teosva își simți întăi inima numai cît o semincioară de neghiniță ; dar

îndată grăuntele se făcu soare al bucuriei, cînd ochii ei găsiră fruntea coborîtă și grumazul zguduit de suspine a fiicei lui Gherontie Strategul. Apropiindu-se de ea, o mîngîie pe tîmplă și se rugă să fie iertată :

— Te rog să mă ierți că voi fi împărătească.

C-un zîmbet frumos și viclean, trecu între slujitorii eunuci, spre încăperile ghinekeului.

Cînd se închiseră după ele ușile înflorite cu fildeș și argint, despărțindu-le de lumea lor, bătrîna doamnă Teosva și copila intrară în chilii bogate anume pregătite. În ganguri stăteau străjerii hadîmbi, cu săbiile, întorcînd priviri holbate. Icoanele se uitau blînd de după candele. Mozaicurile înfățișau vulturi și păuni neclintiți. Pe ferestrele deschise se vedeau sclipind ape adînci, dincolo de rîndurile de chiparoși înalți. Din pridvorul unde îndrăzniră să iasă, deasupra grădinilor, nu mai vedeau nimic din frămîntarea care le însoțise două ceasuri mai nainte. Fantome ale singurătății se înșirau sub bolți de umbră, pînă la zidurile zimțuite, unde stăteau străjile cu zale și arme. Păunii cei vii, suiți pe trepte de piatră, în unghiurile grădinilor, păreau și ei păzitori ai tăcerii de sară. De la o vreme, urechea lor se deprinse și cu susurul moale al tufișurilor înflorite și al apelor care curgeau în havuzuri. Li se părea că liniștea curge și din stele. Părea că timpul stă. Pipăindu-și pe părete umbra, Maria se întoarse către chilia ei, unde văzu clepsidra însemnînd totuși orele. Acolo deci era sălașul pămîntean al fericiților între oameni, aleși ai lui Dumnezeu.

— Bunică, întrebă copila, unde se află ai noștri ? Aici sîntem singure.

— Bătrînul trebuie să fi ajuns la porțile Cetății, răspunse doamna Teosva, și așteaptă să i se deie drumul. Cu dînsul sînt toți ai casei, treizeci de suflete. Slujitorii împărătești îi cercetează și-i întreabă, pînă ce vine unul mai mare decît toți, care știe ; se închină bătrînului și-l poftește cu cinste. Atuncea toți se veselesc că au intrat la scaunul Împărăției. După ce ajung la gazdă, stau de vorbă pînă tîrziu, așteptîndu-ne. Abia mîni dimineață au să afle vestea cea mare.

— Poate are să li se deie voie să vie la noi să ne vadă.

— Nu știu, draga bunicăi. Tu acuma ești logodnica Împăratului.

Copila își plecă tîmpla pe umărul doamnei Teosva. Părea fericită și totuși era înfricoșată.

La al treilea ceas al nopții trecură străji pe sub coloanele de jos. Către miezul nopții păunii din apropiere țipară deodată cu spaimă. Maria ridică fruntea din așternutul ei și văzu pe bătrînă, la icoane, închinîndu-se și bătînd metanii. Deodată îi apăru pe fereastră marea, nălucind sub fulger și căzînd în prăpastia nopții. Păru a trece o înfiorare prin grădini, ca și cum fantomele împărătești ale acelor palate, kezarii fără limbi, ori fără capete, ori schilavi de picioare și mîni, ori cei răsuciți de venin, se înturnau la locul deliciilor desfrîului și sudorilor morții. Doamna Teosva veni la patul fetei ; îi pipăi fruntea și o găsi fierbinte ; făcu asupra ei semnul sfînt. Apoi se îndreptă din nou către prea curata Maică a Domnului, cerșind ocrotire. Căci istorisirile despre aceste palate ale încîntării, unde i-i hotărît și Mariei să se așeze, sînt întocmai ca liniștile sfinte, ori ca săriturile de leopard ale furtunii.

— Facă-se voia ta... oftă ea, închinînd Fecioarei tot sufletul său.

X

Mărirea și tihna stau în hotare deosebite

Din voința prea înțeleptei Despine, două fapte bune s-au îngemănat în acea vreme în Împărăție. Noroadele au dat răcnet de slavă și au zvonit din toate clopotele bisericilor și mănăstirilor de la o margine la alta a provinciilor care se supuneau Bizanțului.

Fiind lămurită la cetatea Nikeea hotărîrea cea dreaptă a ortodoxiei, după multe și lungi zile de sfaturi înțelepte, preasfinții episcopi s-au sculat și au venit să-și ție cel din urmă sobor la scaunul împărătesc, poftind și pe iubitoarea de Hristos Vasilisă, slavă a purpurei și bucurie a luminii, să fie de față. Deci pogorînd din trierele împărătești la țărmul limanului care se chiamă Cornul de Aur, au fost primiți de dregătorii cei mari, închinîndu-se unii altora. Străjile și-au fulgerat armele și s-au înșirat pe cale, iar muții, cuprinzînd de subsuori pe sfinții părinți, i-au purtat pînă la paturile umblătoare. Alaiul a venit la Magnaura Vlahernelor și sfințiile lor au suit unul cîte unul, cu aceeași rînduială, între slujitori, treptele de marmură. Iar după ce s-au așezat în jîlțuri, s-au ridicat sprijinindu-se în toiege cu stînga și mîngîindu-și bărbile cu dreapta, căci venea să steie în tronul ei împărăteasa lumii Irina, luptătoarea pentru icoane. S-au așezat iar. Au sfințit apă șapte preoți tineri, au cîntat și au cadelnițat miresme diaconii. După aceea s-au scu-

lat unii după alții bătrînii, unii lăudînd Împărăția nouă, alții blăstămînd pe ticălosul Arie.

După cum se dovedea ușor, fără putință de răstălmăcire, Arie este numele din veac al Demonului. Altădată a avut toate numele idolilor. I s-a mai spus Astarot și Belzebut. I se va mai rosti numele în alte optsprezece chipuri. Însă în acest veac numele său a fost Arie. Bătut a fost peste fălci și cufundat la locul unde trebuia să steie. De se va mai ridica din întunericul său, se vor mai găsi alți împărați să-l dărîme. Acuma se cuvine laudă dreptății biruitoare, care stă în fața lumii în tronul Bizanțului. Să se plece neamurile binecuvîntînd-o. Să se plece în fața măriei sale toată pulberea — de la dregător pînă la rob.

Psalții au înălțat axioane de laudă. Slujitorii de la altar au stropit aghiazmă asupra adunării, ca să curăță sala. Căci numai rostindu-se numele ereticului, se pîngărea aerul. Iar episcopul-episcopilor, sfîntul patriarh Tarasie, sculîndu-se, a dat cetire canoanelor, mulțămind Domnului Dumnezeu că a fost ajutată adunarea arhierească să așeze stîlpi credinții în vecii vecilor.

A rostit apoi dulce și meșteșugit cuvînt părintele episcop Platon, cerînd puterilor liniște, după furtună.

— Prea mărită Doamnă, a zis sfinția sa, între altele ; în curînd se isprăvește cursul acestui an și vremea arată iarăși zodia Cumpenei. Deci așezîndu-se în lume dreptățile și pămîntul dîndu-și roada și înțelepții hotărîrile, să lăsăm trecutului răutățile, dorind pe viitor pace între noi, ca să poată sta iarăși tare Împărăția la marginea lumii varvarilor.

— O, prea sfinților părinți, a grăit apoi înțeleptul Stavrikie, bucurați-vă că ați săvîrșit bună faptă înaintea lui Dumnezeu. Ați dat tărie nouă acestei împărății, căci rînduială și tărie înseamnă tot una. Cea dintăi rînduială se cuvine să fie a credinții. După rînduiala spiritului, trebuie să numărăm rînduiala lumii. Dumnezeu a voit să fie împărați ; dregătorii să împlinească ; noroadele să asculte. Osteanul să nu-și uite jurămîntul ; robul să nu se schimbe din starea lui. Căci fără înțelepciunea celor mari, fără tăria oștenilor și fără munca robilor nu se poate statornici nici o împărăție.

Impărăteasa a încuviințat cu fruntea asemenea vorbe ; cerceii și pietrele cununei s-au clătit sclipind ca niște ochi ai tainelor pămîntului. Robii s-au simțit mai puțin împovărați de starea lor. Străinul egiptean, așezat între privitori, a zîmbit, încredințat și el că în toate timpurile, pînă la istovirea veacurilor, cu vorbe și forme nouă, stăpînirile se vor așeza totdeauna în asemenea chip.

Ar fi vrut să cetească mai bine între vorbele cuviosului părinte Platon, ca să înțeleagă dacă nu cumva mai degrabă se apropie ceea ce sfinția sa cerea să se îndepărteze. Căci după septemvrie, luna Cumpenei, urmează octomvrie, luna Scorpiei. Iar după Scorpie, urmează Săgetătorul. Deci vor mai trece ori două zodii ori doi ani, și sămînța nestatorniciei, care stă în lucruri, va rodi. Iată, de la această cuvioasă adunare lipsește Constantin Isaurianul cel tînăr ; însă Alexie Moseles, prietinul lui tainic, e de față. Cînd, după cuvîntul marelui postelnic și logofăt Stavrikie, Alexie privește în juru-i, își întorc ochii spre el și alți

polemarhi cu arme și zale care sînt de față. Cînd slăvita Împărăteasă se ridică de pe tronul ei, ca să încheie sfînta adunare de la Magnaura, Alexie își caută cale, ca să se strecoare mai repede, să se ducă într-un loc unde e așteptat.

A doua faptă bună care a bucurat pe toți romeii, vestindu-se pînă în tărîmurile cele de dinafară, a fost nunta lui Constantin cel tînăr cu prea frumoasa Maria de la Amnia. Asemenea sărbătoare era socotită între cele mai slăvite la palatul Augusteon. Deci, în duminica sorocită, s-au adunat toți dregătorii, patricii și polemarhii cu soțiile lor în sala cea mare triclinion și străjile stăteau pe ganguri, în rînduri lungi. Muții și hadîmbii și-au arătat chipurile de spaimă și straiele lor de mătăsuri și fir ; aprozii au strigat ; trîmbițele au dat de veste mulțimii de afară ; Vasilisa și feciorul său au venit să se așeze pe tronurile lor de aur, la zidul din fund al sălii, sub stemele Bizanțului. Toți cei de față s-au închinat, plecînd frunțile și atingînd lespezile de jos cu mîna.

În fața lor muții și hadîmbii au adus îndată pe mireasă acoperită cu hobot. O urmau fecioare și doamne de patrici, purtînd în cap comanace nalte și camilafce de borangic care se desfășurau pînă la cozile rochiilor. Călăuzind pe mireasă pînă la treptele tronului, au oprit-o acolo. Împărăteasa a coborît, a primit din mîna slujitorilor hlamida și i-a pus-o pe umeri, prinzînd-o în fibule. Cu aceeași rînduială i-a așezat beteala. Apoi, ridicînd de pe perina de purpură cununa cu cercei de pietre rare, a încununat-o.

— Fii vrednică de acest sfînt odor, a zis Vasilisa.

N-a îmbrățișat-o. N-a spus alte vorbe. În tăcere, toți curtenii care erau de față s-au plecat. S-a alcătuit alaiul către paraclis.

Doamna mireasă a ieșit călăuzită de slujitori în cerdacul de deasupra curții și grădinilor, ca s-o vadă oștimea și poporul. Cînd s-a iscat tumult la vederea ei, cu țipete de bucurie și cîntări de strune, ea a salutat după rînduiala protocolului, ținînd în mîni cele două făclii de ceară, așa cum făcuse și Vasilisa Irina în timpul ei, și alte împărătese în alte timpuri. Întorcîndu-se cu pași măsurați, a venit în paraclis unde i s-au închinat pe rînd patricii și dregătorii și toate cucoanele cele mari cu comanac și văl. Pe toți îi călăuzeau către ea muții, purtîndu-i de subsuori. Apoi părintele patriarh Tarasie, și părintele episcop Platon, și părintele episcop Anastasie și alți șase episcopi au săvîrșit sfînta slujbă pentru taina nunții. Prin hobotul ei, mireasa își vedea tulbure mirele. Era nalt și frumos, îmbrăcat în strai strălucit, împurpurat și încununat, dar încă nu-i cunoștea sunetul glasului. O privea cu strășnicie. Îi strînsese prea tare mîna, cînd își schimbaseră inelele. Între acele marmuri lucii, între acele aururi reci, se simțea străină și depărtată de sine însăși, ca o jertfă din vechi și întristate povești. Nu-și putea închipui nici o clipă că din acel învăliș de balaur fantastic ar putea să iasă în patul nupțial un tînăr cu glas blînd și cu ochi de dragoste. Ochii de blîndețe erau într-un colț al paraclisului : acolo erau surorile ei, și maica ei Ipatia și bunica ei doamna Teosva, și bătrînul părinte Filaret. Iar glasul cel pătrunzător tăcea. Era în străinul pe care-l văzuse întâi la Amnia și care

o privea de departe dintre oameni mulți, zîmbindu-i cu prietinie.

Astfel s-a dus zvon despre frumusețea și blîndețea Mariei de la Amnia, în toată Cetatea și după aceea din sat în sat și din ținut în ținut. Iar cuviosul Filaret, cu toți ai lui, a fost așezat de către dregători în case împărătești, nu departe de apeductul lui Valentie, și stăpînirea i-a rînduit robi pentru slujbă, și tain, și anumită sumă de bani din vistierie în fiecare săptămînă.

Kesarion Breb cercetase cîteva zile pe cuviosul Platon în chilia de la sfîntul Pantelimon ; apoi episcopul se dusese pentru treburi grabnice la Sakkoudion, lăsînd răspuns că nu va întîrzia prea multă vreme. Străinul rămăsese la casa egiptenilor, urmîndu-și petrecerea la Bizanț. Umbla în locurile acelea fericite și încîntate, cercetînd statuile, palatele și sfintele biserici, cetind pe ele slovele trecătoare și mai ales se bucura de dulceața luminii care punea pe ape și în grădini semnele cele fără de moarte. Florile cadelniță au pretutindeni miresme. Era în acea cetate, Doamnă a lumii, o desmierdare așa de moale a climei, încît oamenii erau deprinși a călca în picioare și a spurca darul clipei. În uliți lăturalnice fumegau leșuri și gunoaie ; sub șandramale se coceau leprele ; slujitorii marelui papias mînau cu boldurile suliților oameni sărmani spre închisori ; cuvioși monahi umblau ca să descopere iritici și binevoiau a-i bate cu toiegele în cap, rostogolindu-i în pulbere la marginea medeanurilor, pentru credința cea adevărată și în numele lui Isus, Domnul milei ; convoiuri de pricinași cu aceleași straie negre, făcînd același semn al crucii, se grămădeau la poarta Patriarhiei, bătînd groaznic război pen-

tru vadul credincioșilor ori pentru vorbe. Mărirele lumii treceau cu fală ; oștenii cu semeție ; la liman veneau corăbiile Asiei și insulelor ; dinspre Tracia, pe porțile cetății, intrau șiragurile de cară cu grîu ; hamalii purtau poveri din care n-aveau a se împărtăși cei flămînzi și lipsiți ; fructele și cărnurile se purtau pe spinările catîrilor către palate iar răspîntiile uliților și pridvoarele bisericilor erau înțesate de mișei și calici, care întindeau palma cîntînd cu jale și cerșind milă în această viață.

Dinaintea unui asemenea cerșetor măreț, care-și sticlea chelia în soare, se opri întru una din zile Kesarion, descălecînd de pe Santabarenos. Era în preajma sfintei mănăstiri a Octogonului, între palate, unde umblau robi îmbrăcați în mătăsuri. Cerșetorul, cărunt și nalt, își chema dreptul său făgăduind celor care voiau să-l asculte un loc întru fericirea fără sfîrșit a celeilalte vieți. Avea o traistă aninată de gît, în care își agonisea pomenile pentru hrană. În tașca de la șoldul drept mîna lui strecura cu repeziciune bănuții. Era orb.

După ce Breb stătu cîteva clipe în fața lui, cerșetorul deschise pleoapele.

— Pace ție, îi zise străinul.

— Pace în toate veacurile și laudă Domnului nostru Isus Hristos, răspunse cerșetorul.

Breb îi lepădă în palmă un bănuț de argint. Omul bătu metanie, cunoscu darul și-l sărută, dîndu-i drumul în tașca de la șold. Apoi, făcînd semnul sfînt, binecuvîntă pe stăpînul care-l miluia.

— Precît înțeleg, zise străinul, ți-ai ales un loc potrivit, în preajma mai-marilor lumii.

— O, stăpîne, zise orbul privindu-l cu luare-aminte ; Dumnezeu face bună rînduială. Acești

patrici care au cîștigat măririle vieții și locuiesc în asemenea palate sînt cu mult mai orbi decît mine. Suferința unui sărman n-o pot vedea ; trec cu fală și nu-mi leapădă nimic. Robii și slujitorii lor mai curînd îmi dau plată. Deasemenea mă vede un străin de soi ca domnia ta.

— Totuși bag de samă că nu-ți schimbi locul. Te-am văzut lîngă Octogon și săptămîna trecută.

— Dumnezeu îngrijește de stîrvul meu și aici, răspunse cu umilință cerșetorul. Mă bucur și aici de daruri, iar mai ales mă bucur spunînd în fiecare zi acestor falnici ai lumii că în viața cealaltă, cînd voi sta întru slava Împărăției veșnice cu Domnul nostru Isus, voi rîde de ei și-i voi lăsa în mlaștină. Au să strige către mine : Nu ne lăsa, Pamfilie. Și eu voi clăti din cap, căci nu mi-au dat plată în această viață.

— Ai dreptate, zîmbi Kesarion. Binevoiește a mai primi un bănuț. Roagă-te pentru mine și fii orb pentru alții.

— Ce trebuie să văd pentru măria ta, stăpîne ? șopti cu agerime cerșetorul, privind în juru-i.

— Trebuie să vezi, de pildă, cine stă în casa aceasta mare, din laturea sfintei mănăstiri.

— Cunosc asta, stăpîne. Aici locuiește, nu de multă vreme, polemarhul Alexie.

— Prea bine. Iată un bănuț de aur pentru răspunsul tău.

— Mulțămesc, stăpîne, și Dumnezeu să-ți deie și al doilea gînd bun. Acest polemarh se bucură de înaltă prietinie. Și acea înaltă prietinie vine de multe ori aici, în taină.

— Omule, întrerupse Kesarion, trebuie să avem îngăduință pentru petrecerile tinereții.

— Fără îndoială, domnule ; tinerețea e făcută pentru desfătare, și eu sînt foarte îngăduitor pentru asta, aducîndu-mi aminte de vremea mea. Într-adevăr, se petrece aici cu ospețe și femei ; dar cine are urechi și ochi poate auzi și vedea și altele.

— Nu-mi închipui ce-ar putea să vadă și să audă.

— Știu eu ? De auzit, eu nu aud, căci sînt afară ; de văzut nu pot vedea, căci sînt orb. Văd și aud alții care vorbesc. Îți face trebuință și domniei tale să știi ?

— Ce trebuință aș avea eu, prietine ? Nu sînt mare postelnic, nici dregător cît de mic.

— Înțeleg, domnule, ești un bărbat de neam mare care ai plăcere să stai de vorbă cu cerșetorii. Oricît de închise ar fi gurile lor, domnia ta ai cheia care deschide lăcățile. Poruncește, și robul domniei tale va vorbi.

— Ce-ai putea să-mi spui ? zîmbi Kesarion ; că poate, la unele adunări, au sosit trimiși tainici din Armenia și din Tracia ?

Orbul se miră.

— N-au sosit. Sînt așteptați.

— Santabarenos, șopti străinul, întorcîndu-se la asinul său, află că domnia sa marele logofăt și postelnic Stavrikie cunoaște cum să-și ia măsurile. Ochii orbilor și urechile surzilor văd și aud pentru el.

Prin slujitori de la casa egiptenilor, Breb cunoștea și alte locuri unde se adunau prietinii lui Alexie Moseles. Cunoștea și numele unora dintre curtezanele pe care le aduceau la petrecerile lor acești prietini.

— O, înțelepte Santabarenos, urmă el, atîta vreme cît aceste adunări se fac cu muieri și vin, n-ai nici o pricină să zbieri. Dar iată se așteaptă vești de la Agatocle și de la Lahonodracon și curînd cerul Împărăției va să se tulbure.

Asinul își scutura zurgalăii, stîrnind cu copitele pulberea uliții. Părea vesel și se bucura de lumină. Umbla pe calea de sus, avînd în dreapta uliți înguste și trepte care coborau la limanul Hrisokeras. Din aceste uliți și trepte, îi veneau întru întîmpinare copii gălăgioși, desculți și cu capetele goale, care începeau a-l cunoaște. Își scutura spre ei capul, grăbind pașii. Ei îi făceau alai. Străinul privea cu plăcere pe acești pui de om, lăsa să cadă un bănuț, plătindu-și astfel vama către breaslă, și trecea mai departe, găsind în unele colțuri de piatră cîrduri de rațe și de gîște, ori miei și mînzi care umblau slobozi. În partea aceasta a cetății erau clădiri sărace pe locuri de dărîmături și pojaruri. Pe urmă începeau iarăși grădini îngrijite și se zăreau departe, în unghiul zidului celui mare, Vlahernele. Iar deasupra acestor palate nouă ale Împărăției zburau stîrci și pajuri, care veneau de dincolo de Bosfor, din Calkedonia, căutînd în grădinile de-aici cuibar pentru al doilea rînd de pui.

Casele unde se așezase cuviosul Filaret de la Amnia erau dincolo de apeduc. De sus, subt aurul zilelor, priveliștile aveau același farmec : hrubele sărăcimii și palatele domnilor erau una ; iar zvonurile se îmblînzeau de depărtare și ajungeau într-acel ostrov de liniște ca și cum ar fi picurat din cer. Bătrînul afla însfîrșit mai multă tihnă, căci copiii și nepoții, cu bucuriile și năcazurile lor, se împuținau din juru-i. După porunca slă-

vitei Împărătese. Constantikie, mare patriciu, luase de soție pe Ivantia, soră a Mariei. Pe Miranteia, cealaltă soră, o ceruse și o luase cu sine Arguses, guvernator peste Longobardia. Pe Ioan, fiul bătrînului, Împărăția îl îmbrăcase îndată cu strai scump și-i dăduse semne de spătar al curții. Alți copii și copile trecuseră subt ocrotirea cea binecuvîntată a Împărăției, găsindu-și ori soț, ori slujbă. Așa sînt rînduielile, că cel ce ajunge sub mila cea mare își sporește cinstea și bielșugul și, pe lîngă ceea ce are, necontenit i se va mai da. Nu-i mai puțin adevărat că, dacă mila se împuținează, toate cad în risipă ; dar bătrînul nu putea decît zîmbi la această prostie, căci, unde hotărăște Dumnezeu, judecata înțelepților stă mai prejos decît a lui Santabarenos.

Bătrînul se bucură auzind pasul și glasul asinului. Coborînd cele trei trepte ale pridvorului, veni surîzînd întru întîmpinarea oaspetelui său. Îl pofti să se suie la adăpost de arșița zilei.

— Am simțit, în dimineața aceasta, zise el, că Dumnezeu se va milostivi asupra mea. Pot deci să-i mulțămesc pentru binefacerea pe care mi-o trimete.

— Am fost chemat, zise Breb închinîndu-se către cuviosul Filaret.

— Fără îndoială. Glasul Celui prea puternic intră fără sunet în inimile noastre.

Străinul tăcu, observînd în umbra pridvorului, sus, pe doamna Teosva. Sta dreaptă în straiul ei cernit și privea cu ochi plini de întristare pe cel care sosea, așteptîndu-l. Deci chemarea care căzuse la casa egiptenilor nu era de la bătrîn.

Fruntea lui Breb se înoură. Chemarea nu era nici de la bătrînă. Durerea era în altă parte și se

răsfrîngea numai în acei ochi obosiți, care se luminaseră în această viață de prea puține bucurii. Bătrîna se retrase în chiliile dinlăuntru. Kesarion intră în pridvor, se așeză pe divan, alături de bătrîn, ascultîndu-i cu răbdare vorbele și așteptînd clipa cînd inima avea să-i fie împunsă de o veste rea.

Zăduful zilei creștea, către al optulea ceas. Stîrcii și pajurile care veneau de către țărmul Calkedoniei dădeau ocol, în zbor, grădinii, deasupra coloanelor negre și neclintite ale chiparoșilor. Pajurile sloboziră de două ori strigăte din înălțime. De către miazănoapte, începeau a se mișca nouri. Copitele asinului băturâ pe pardoseala de piatră a ogrăzii. Breb văzu pe Santabarenos fugind de roiul de muște și căutînd adăpost subt un tufiș de iasomie. De-acolo își întinse botul către miazănoapte, rînjind și smîrcîind. Frunzele grădinii începeau să se înfioare.

— Prea cinstite prietine, întrebă străinul, spune-mi, te rog, dacă aceste paseri se învîrt de multe zile asupra sălașului domniei tale ?

— Care paseri ? se întoarse cu mirare bătrînul Filaret. Într-adevăr, le văd și eu, dar pentru întăia oară.

— Ieri nu le-ai băgat în samă ?

— Nu ; nici n-aveam cînd ; m-au cercetat alți oaspeți trimeși de Dumnezeu. Erau aici mulți săraci din Hevdomon.

— Ieri, acele paseri nu se vedeau, se amestecă doamna Teosva, revenită în prag din umbra chiliei.

Bătrînul întoarse numai o clipă ochii spre ea, nedesfăcîndu-se din gîndurile lui cu totul deosebite.

— Deci, zise Breb mai mult către sine, însă astfel încît să-l audă și doamna Teosva ; deci, subt arborii și sub cuiburile de pe țărmul de dincolo, au sosit oameni neliniștiți.

— Atunci, pe cît înțeleg de la copila noastră, se amestecă iar bătrîna, trebuie să fie oșteni de credință ai lui Alexie Moseles.

— Pace ție, muiere, vorbi nemulțămit bătrînul ; du-te de-ți caută inglița și-mi împletește comanacul. Îmi trebuie.

— Cerșetorii domniei tale pot să mai aștepte, zîmbi cu blîndețe doamna Teosva.

— O, femeie, se întoarse către ea cuviosul. Dacă sărmanii lumii așteaptă aici o clipă, cei îmbuibați vor aștepta în cealaltă lume un veac. Ce este, prietine ? se întoarse el către oaspete. Care-ți este dorința ?

— Kirie Filaret, răspunse Breb trecînd spre treptele pridvorului ; îngăduie-mi să dau slujitorilor domniei tale o poruncă. Să deschidă lui Santabarenos grajdul, căci își părăsește umbrarul.

— Domnule, se tîngui doamna Teosva, asinul va trebui să-și caute adăpost singur, ceea ce văd că face, ca un animal înțelept ce este ; căci slujitorii și robii noștri se îndeletnicesc mai mult cu somn și cu mîncare. Stăpîni, aici, sînt mai degrabă ei.

— Pace ție, muiere, porunci a doua oară, mai cu tărie, cuviosul. Într-adevăr asinul și-a găsit singur adăpost. Asta mă bucură. Aș vrea numai să știu de ce se îngrijește oaspetele nostru. Asemenea de ce se veselește, în adăpostul său, Santabarenos.

— Kirie Filaret, lămuri străinul. Sosește din miezul-nopții furtună.

Bătrînul privi în juru-i cu mirare. Soarele umplea încă cetatea de lumină orbitoare. Cerul de deasupra era limpede. Kirie Filaret își clăti fruntea, dorind înseninare văzduhului și o după-amiază prielnică mișeilor care întind mîna la ușile bisericilor și la răspîntiile uliților. Dar în grădina sa, chiar atunci, se vestea un sol sosit din văgăunile munților Traciei. Vînt subțire înfiora frunzele pomilor. Deasupra plaiurilor de unde venea acest alergător tînăr, balauri suflau în sus neguri zdrențuite. Cerul se îmbrobodea cu grăbire într-acolo. Adierea dintru început se tupilă sub crengi și un vîrtej bătu scurt dintr-o aripă zvîrlind în pridvor clomburi de smochin și migdal. Bătrînul le privi nedumerit, atingîndu-le cu vîrful papucului ; își scoase în lumină fruntea naltă dorind totuși de la Domnul Dumnezeu liniște pentru ocrotiții săi ; dar cînd se-ntoarse către Breb, lumina soarelui se stînse.

Supunîndu-se puterii Celui mai presus de noi, kirie Filaret își plecă fruntea, lăsînd să treacă și această încercare. O clipă zîmbi chiar către asin, care dăduse două răcnete de spaimă, ca să scoale din somn slujitorii.

— Trebuiesc închise ferestrele și ușile ! strigă doamna Teosva către roabele dinlăuntru. Puneți căzile pentru apă la dolii.

Cerul începu să huruie. Ploaia se auzea sunînd în depărtare. O sabie de fulger sclipi deasupra cetății, cu trăsnet. Apa norilor se prăvăli ca o cascadă de sub bătălia de tunete. Monahul care se oprise la poartă, privind holbat, intră în fugă în ogradă apărîndu-și de vîntoasă

cînd comanacul, cînd giubeaua zimțuită la poale cu ranțuri de glod. Kirie Filaret se închină spre el, făcîndu-i semne grăbite cu brațele și poftindu-l în pridvor lîngă sine.

— Doamne Dumnezeule! pufnea cuviosul călugăr, scuturîndu-și de apă straiul și barba. Isuse Hristoase! milostivește-te de noi păcătoșii. Nu da potop asupra noastră. Nu ne bate cu grindină. Ocrotește grădinile și țarinile. Maică prea curată, roagă-te și tu pentru noi.

Închinîndu-se cu grabă, monahul întorcea în jurul său ochi ageri, pe care părea că-i cufundă și-i scoate la iveală din barba-i tufoasă. Se încovoie adînc din șele către stăpînul casei. Bătrînul n-avea nevoie să-l întrebe de unde-i și cine-i. Era un oaspete trimes de Dumnezeu. Era cel mai binevenit.

— Mulțămesc că primiți și miluiți pe un sărman cu numele Ghervasie, urmă cu umilință monahul. Slujba mea de fiecare ceas e rugăciunea. Oamenii lucrează, ori călătoresc pentru negoț, ori bat război; iar slujba monahilor este să se roage pentru toți. Așa că am să mă rog pentru această casă, și pentru acest loc, și pentru stăpînii ei, și pentru oaspeții ei, ca să fie apărați de fulger, și de potop, și de furtună. Doamne Dumnezeule, milostivește-te către noi păcătoșii. Facem cruce și ne închinăm ție. Slăvim sfintele icoane și te lăudăm. Cunoaștem puterea ta, Doamne. De ce ne dai cumpăna asta? De ce ne înfricoșezi cu vîrtejurile și cu trăsnetele? Știm că ești sus și ești tare; nu risipi zidirea ta, căci sîntem slabi și păcătoși și ne temem.

Cu toate invocările suspinate, vîrtejurile sporeau bubuind.

— De ce-ți măsori, Doamne, puterile cu noi? relua iarăși, cu mare înfrîngere, călugărul, făcînd necontenit semnul crucii asupra obrazului său bărbos și asupra rantiei pătate de mîncăruri și undelemnuri.

Deodată Breb începu a-l privi cu luare-aminte.

Cuviosul Filaret, pătruns și el de glasul cel înfricoșat al puterii de sus, sta neclintit smerindu-se în tăcere. Doamna Teosva se retrăsese într-a doua chilie și aprinsese la sfintele icoane o făclie sfințită. Se ruga și ea încet, murmurînd. Cînd intră străinul, se întoarse către el, cu ochii înfricoșați pe care Kesarion îi băgase de samă în clipa sosirii lui.

— Ce se întîmplă, doamnă? întrebă el c-un glas stăpînit și c-o liniște înșelătoare.

— O, prietine al nostru, suspină bătrîna, îndreptînd spre el palmele împreunate; din dimineața aceasta port în mine un venin care-mi scurtează puținele zile rămase.

— Ai văzut, doamnă, pe vasilisa cea tînără?

— Da.

— Ți-a vorbit despre soțul său?

— Mi-a vorbit. A plîns și m-a îmbrățișat și s-a tînguit iarăși. Căci mi-a mai vorbit și altă dată.

— Ți-a spus că o părăsește și-și petrece noptile în afară de Augusteon, în taină?

— Nu.

— Că o asuprește, cerîndu-i ceea ce l-au învățat hetairele cetății?

— O, nu, domnule. N-a îndrăznit să-mi spuie asta; însă am văzut-o înfricoșată. Această biată copilă a noastră a avut, din noaptea întăia cînd am intrat în sălașul împărătesc, o vestire cum

că e o jertfă. Deci se supune puterii care orînduiește toate aici jos, și se umilește cum ne umilim noi acum sub furtună ; zîmbește lumii, însă, cînd își poate pleca fruntea la pieptul meu, plînge.

— Ți-a mărturisit, cumva, că soțul său o cercetează în zori-de-ziuă amețit de vin ?

Bătrîna își plecă ochii cerniți :

— Asta mi-a spus.

— Vorbește poate în somn ?

— Da.

— Astfel a aflat că i-ar fi sosit oșteni pe celălalt țărm al Bosforului ?

— Da, domnule. De unde știi ?

— Mi-au spus paserile cerului ; de aceea fug stîrcii din grădinile de dincolo de Bosfor.

— Sărmana de mine ! abia acum tălmăcesc vorbele domniei tale. Au sosit oșteni în Calkedonia.

— Și cu acești oșteni, își urmă Kesarion întrebările, ar fi voind Constantin să lovească și să apuce zidurile Augusteonului ?

— Într-adevăr, s-ar părea că asta se pregătește, de și vorbele soțului ei sînt încurcate. Ca o copilă neștiutoare, fiica noastră se teme de tulburări și de vărsări de sînge. Cu toate acestea, spaima ei cea adevărată îmi pare să fie alta și nu mi-o mărturisește. Astfel, sînt și eu înveninată și mă rog domniei tale, să ne dai un sfat.

Breb rămase tăcut, pe cînd bătrîna se întorcea către făclia aprinsă și către sfintele icoane.

Cadrul ușii se întunecă.

— Domnule și stăpîne, șopti călugărul, apărut deodată și privind piezișă din prag. Îndură-te spre mine. Sînt cel mai sărac și mai ticălos din-

tre monahi. Dimineața și sara, și la miezul nopții mă rog pentru această lume trecătoare, cerșind de la Domnul Dumnezeu izbăvire. Mai ales mă rog pentru Împăratul nostru cel tînăr, ca să aibă pumn tare și să bată preste fălci pe vrăjmașii lui ; dar candelei mele îi trebuie undelemn, și trupului meu hrană.

— Prea cuvioase, răspunse străinul, kirie Filaret ți-a dat tot ce avea asupra lui.

— Mi-a dat prea puțin, căci păcătoșii cerșetori l-au istovit înaintea mea, iubite frate.

— Cu toate acestea, prea cuvioase, știi că trăiesc la casa egiptenilor și nu-ți sînt frate.

— La casa egiptenilor ?

— Da. Te miră așa de mult ? Ne-am văzut și acolo mi se pare.

— Nu mă mir, stăpîne. Mi-e ușor să dovedesc că proclet și treclet e numai cel care a stricat legea, căzînd în rătăcirea lui Arie. Mai curînd socotesc frate al meu pe un închinător al lui Mahomet decît pe un iconoclast.

— Știu, știu, zise cu liniște egipteanul, venind către călugăr. Plata întreagă a cuviosiei tale fiind în altă lume, ești nevoit să cauți aici arvună. Însă ai putea să te îndrepți către unul care are în stăpînirea lui comorile acestei vieți. Pe cei care sînt ochii și urechile lui, prea înțeleptul mare postelnic Stavrikie știe cum să-i îndestuleze.

Cuviosul Ghervasie se holbă, retrăgîndu-se un pas.

— Nu te mira, cuvioase frate, nici nu te înfricoșa, nici nu te apăra. M-am deprins a ceti îndeletnicirile oamenilor pe obrazurile lor. Îți voi dărui ceea ce ceri, cum am dăruit și altora.

Poftim, și să știi că nu-mi rămîi dator cu nimic pe lumea cealaltă.

— Mă supun plin de umilință la picioarele măriei tale, mărturisi călugărul, și mulțămesc pentru banul de aur, dar mă jur pe toți sfinții, și pe toți mucenicii, și pe sufletele părinților mei care au trecut către veșnicele lăcașuri, că sînt cel mai plin de osîrdie slujitor al lui Constantin-Împărat.

— Știu, prea cuvioase Ghervasie. Îți doresc să stai cît mai aproape în umbra acestui tînăr stîlp, Constantin fiul lui Leu-Împărat, și să te bucuri de mila lui.

— Cum ? Măria ta nu-i ești prietin ? Atuncea nu-i sînt nici eu.

— Ba da, ba da, cuvioase Ghervasie, îi sînt prietin, dar între slăbăciunea mea și între puterea lui s-a deschis o apă neagră. Eu stau de partea asta și el stă de partea cealaltă. Nu ne vom putea aduna pînă la sfîrșitul timpurilor.

— Sfinte Dumnezeule, ce vorbe aud urechile mele ! se tîngui călugărul.

— Vorbe bune, pentru urechile care încă n-au auzit... suspină Kesarion.

Soarele luci și vîrtejul se alinase, însă numai în afara străinului. Lăsînd să cadă banul în ghiara cuviosului, Breb ieși să se închine către stăpînul casei. După aceea își căută asinul, ca să se întoarcă spre mijlocul cetății, unde stau palatele cele nouă și unde marii dregători încep a se deștepta din hodina după-amiazii și bat în palme, chemînd robii, cu apă rece și dulcețuri.

XI

Sub strălucirea purpurei bizantine se vădesc lucruri nu tocmai bine mirositoare

La amiază, cînd foiesc și se țes ulițele, deci cînd cel singuratic cu sufletul se poate socoti ca într-un deșert al mulțimii, Breb trecu din Arghiropatria la Sfîntul Pantelimon și găsi acolo pe prea sfințitul Platon, abia sosit de la Sakkoudion. Cum se văzură amîndoi prietinii singuri în umbra chiliei, se îmbrățișară. Bătrînul cuprinse mîna lui Kesarion și-i ceru să vorbească, arătîndu-se îngrijorat de veștile care umblă pe toate țărmurile.

— Înțeleg, zîmbi Breb, fiecare din aceste vești de la Palatul Sfînt e ca un vînt al răutății, care umblă sunînd și pustiind.

— Într-adevăr, se sili și episcopul să zîmbească, un asemenea vînt a ajuns și în liniștea noastră de la Sakkoudion. Ce se petrece aici ?

— Părinte, zise Kesarion înegurîndu-și privirea ; cînd pluteam amîndoi pe Propontida în corăbioara căpitanului Dighenis și domnia ta îmi vorbeai cu mîhnire despre aceste grajduri împuțite de la Bizanț, în care ar trebui să se arate din nou puterea lui Iraclie, eu eram departe de a cunoaște adevărul. De-atunci a trecut vreme ; cerul primește miresmele florilor, căci numai ele, aici, sînt nevinovate ; iar pămîntul soarbe mlaștina oamenilor. În această mlaștină calc eu necontenit. Ar fi fost mai bine să nu mi se poruncească asemenea osîndă.

Sfințitul episcop se înfricoșă de glasul prietinului său.

— Ai fost trimes aici ? se miră el.

— Am fost trimes de domnul meu.

Bătrînul rămase tăcut, crescîndu-și ochii de ibis și neînțelegînd.

— O, părinte și prietine, reluă străinul, cunoști rînduiala acelei vieți de care și domnia ta te-ai apropiat cîndva. Pe tot ceea ce au pus în mine învățătorii mei de la Egipet stă capac de plumb, încuiat cu cele douăsprezece lăcăți ale tăcerii; însă îmi este îngăduit să mărturisesc că domnul meu, care m-a călăuzit întăi întru credință și care se află păzitor al legii în Dacia, mi-a poruncit să cunosc scaunul împărăției celei mai mari din lume. A ajuns veste pînă la dînsul că împărații de la Bizanț slujesc o rînduială nouă a lui Dumnezeu și vrea să cunoască adevărul prin mine.

— Ar putea să tăgăduiască cineva lumina soarelui? se întoarse părintele Platon către oaspetele său.

— Nu. Tot ceea ce place lui Dumnezeu e bun. Tot ceea ce e credință e sfînt. Mă închin luminei care e în fratele meu, părintele episcop Platon, căci e lumina ce va călăuzi în toate timpurile pe cei care cred. Însă domnul meu dorește să cunoască dacă acești mari împărați au scornit cumva alte meșteșuguri politicești ca să puie o mai bună cumpănă vieții sărmanului muritor, alinînd neliniștile popoarelor.

— Această rînduială e găsită.

— Înțeleg; cei aleși o cunosc mai de mult. Se află la Sakkoudion. E închisă și între alte ziduri. Deci spiritul se izolează în ostroavele lui. Dar carnea se desfătează în putreziciunile ei de totdeauna. Fratele prigonește pe frate în numele lui Dumnezeu, însă în interesul patimilor lui. Cei

mari se închină soarelui dreptății, blăstămînd dumnezeirea cu faptele fiecărui ceas al vieții lor. Cel sărac n-are decît mîngîierea lacrimilor ; dregătorul îi răpește toate bunurile acestei vieți. Cînd pleacă dregătorul, se năpustesc asupra lui alți corbi ai lumii.

Episcopul cuprinse mîna lui Breb.

— Poate mă înșel, prietine ? Amărăciunea domniei tale vine din altă parte. Lumea a fost totdeauna așa, supusă ispitelor și răutății. De aceea spiritul își caută ostroavele. Într-adevăr, această trecătoare viață e plină de dureri și de mîhnire. Bătrînului domniei tale nu-i vei spune nimic nou. Lămurește-mi mie ce s-a întîmplat prietinilor noștri.

— Prietinii noștri, părinte, trăiesc ca și la Amnia. Bătrîna Teosva are obicei să suspine din cînd în cînd.

Bătrînul Platon păstră o clipă tăcere.

— Aș dori să cunosc ceva despre copila noastră.

— Copila, părinte, seamănă prietinei noastre doamna Teosva.

— Soțul său o cercetează în toate zilele ? E blînd cu dînsa ?

— O, prietine, răspunse Kesarion, ar trebui să chemăm aici martori din băile publice și din lupanare, ca să ne spuie unde își petrece feciorul lui Leu-Împărat nopțile. Ziua doarme, iar bucătarii palatului îi pregătesc, pentru ceasul cînd se deșteaptă, mîncări îmbielșugate, ca să-și întărească puterile. Are prietini prea credincioși, strategi de oști, care ar fi putut să-l învețe meșteșugul armelor. L-au învățat altceva. Dau poftelor lui copii și copile din Asia, pe care le amestecă cu fructele și vinurile.

Înfățișarea de ibis vechi a episcopului se alungi și păli ca subt o umbră.

— Dai sufletului meu o veste de moarte... murmură el. De unde cunoști toate acestea ?

— O, domnule, mai bine nu le-aș fi cunoscut. După cum mi-a fost porunca, am cercetat rînd pe rînd toate locurile cetății, de la palat pînă la colibe. La acestea din urmă numai, am cunoscut lacrimile fără nici un amestec de răutate. Căci acolo unde s-au adunat bunurile și puterea, stau stăpîni demonii lăcomiei, ai zavistiei, ai minciunii. Acolo oamenii se pleacă legii împăratului și legii lui Dumnezeu, — însă cu viclenie, alcătuindu-și dobîndă numai pentru pofte și patimi. Vorbele dulci și zîmbetele au în ele otravă. Pe meșteșugari și pe plugari îi istovește camăta ; pe robi harapnicul ; pe negustător vistieria și mita. Flămînzii și calicii împărăției s-au adunat aici, cerșind pe toate căile cetății, răcnind la hipodrom, pîndind noaptea palatele, așteptînd căderea domnilor. Palatul autocratorului e sub sabia străjerilor ; ș-aceștia stau la pîndă, rîvnind comorile. M-am îndreptat spre cuvioșii monahi din sfintele mănăstiri, nădăjduind să găsesc la ei altă lege. Am cunoscut și într-înșii cerșetorii vieții și zarafii rugăciunilor. Am socotit pe cei buni, ostenindu-mă a-i cerceta și la răsărit și la asfințit. De la unu — numărul lor nu l-am mai putut creste. Acel unu se află în fața mea. Mă închin lui și-l rog să urmeze a aduce sufletului meu mîngîiere.

— O, prietine, suspină cu lacrimi părintele Platon, mărturisește ce s-a întîmplat în timpul lipsei mele.

— Părinte, urmă Kesarion cu aceeași însuflețire, nu mult după ce ai plecat la Sakkoudion,

am prins a cunoaște acve ceea ce domnia ta m-ai făcut numai să bănuiesc. Unii din egiptenii mei mi-au adus știri. Unii cerșetori și unii călugări au început a sta de pîndă în preajma mea. Cum eu vedeam din cînd în cînd și ca din întîmplare pe Alexie polemarhul, am înțeles cine are nevoie să cunoască ce fac eu. N-au trecut decît puține zile pînă ce am aflat și singur, și prin doamna Teosva, că acel odor de preț pe care l-ai închinat domnia ta Bizanțului a căzut lîngă un leș putred. Atunci te-am chemat către mine întru toată curăția spiritului, alcătuind cu domnia ta în taină și durere sfatul cel mai bun. M-am ridicat și m-am dus pînă la palatul marelui postelnic, bătînd în ușa lui. Aș putea spune, domnule și prietine, că acest mare dregător al Împărăției s-ar cuveni să fie numărat al doilea între oamenii cei rari ; însă e un eunuc și are pe obraz pecetea vulpei. E credincios Împărătesei, urăște deșertăciunile lumii și se umilește desăvîrșit puterii celui dintru necunoscut. M-a ascultat întăi fără să mă creadă și bănuindu-mă ; pînă ce a înțeles că sînt un discipol al rînduielii. Închinîndu-și fruntea mi-a răspuns : Acum cunosc că domnia ta nu poți deschide gura decît pentru adevăr.

Așa este, i-am răspuns ; alții o deschid pentru mîncare, ori pentru blăstăm. Află, o prea puternice Stavrikie, că am văzut pajuri și stîrci zburînd din dumbrăvile de dincolo, căutîndu-și aici cuib, pentru al doilea rînd de pui. Oameni străini veniți de departe s-au adăpostit dincolo. După ce s-au îndestulat cu mîncări și s-au îmbătat, au săgetat cuiburile vechi ale acelor paseri. Dintre acei străini au sosit cu grabă și în ascuns unii la locuința lui Alexie polemarhul. Deci aurul de la

Elefterion a trecut către acei oameni și se întoarce împotriva Vasilisei.

Stavrikie a întrebat rînjind :

— Asemenea oaspeți nu vor fi fost trimeși de la Sakkoudion ?

— Află, prea puternice dregător, i-am răspuns, de ce prea sfințitul părinte Platon își trage dreapta sa de deasupra celor mari și mici pe care-i binecuvînta pînă acum. Părintele episcop Platon a dăruit Bizanțului un juvaer al curăției, prin insuflarea unui duh sfînt. A socotit să-l încredințeze dragostei, bărbăției și dreptății. Însă l-a culeș, prea puternice, o ghiară necurată. Deci părintele Platon nu poate decît să se întoarcă de către această ghiară, blăstămînd nelegiuirea feciorului împărătesc, care pîngărește pe însuși Dumnezeu.

Astfel i-am spus toate cîte am aflat, avîndu-te, părinte, sfătuitor în sufletul meu. Răspunde-mi, te rog, dacă ai fost sau nu călăuzitorul meu.

— Te-am văzut în vis și m-ai chemat, răspunse înfricoșat părintele Platon. Deci eram cu domnia ta. Îmi întorc fața mea și brațul de către pîngăritor.

— Astfel, părinte al meu și prietine, aflînd Stavrikie toate acestea, s-a bucurat pentru slujba domniei sale. Dar el nu trebuia să se bucure, ci să se întristeze. Mi-a spus : Ridică-te și vino cu mine la palatul Augusteon.

Trimețînd pe aprozii săi, a vestit pe Vasilisă că vine să i se închine și să-i aducă vești. Am intrat cu el la Împărătească, în chilia ei cea mai dinlăuntru, unde nu străbate nimeni altul decît Stavrikie.

Am stat în fața măririi sale și ne-am închinat.

— Ce este ? a întrebat Vasilisa.

Stavrikie i-a povestit cu vorbe puține și repezi tot ce s-a întîmplat. Împărăteasa își ridica din cînd în cînd spre mine ochii cu mare agerime. Eu stăteam neclintit și tăceam.

Cînd a mîntuit marele postelnic, ea s-a întors asupra mea, clipind, cu neliniște.

— Ești, precît înțeleg, un taumaturg.

— Prea mărită Doamnă, am răspuns, sînt slujitorul lui Dumnezeu.

— Poți cunoaște tainele oamenilor și dezvălui viitorul ?

— Am învățat, Doamnă, a ceti semnele pe care le-a pus Dumnezeu în lucruri și în oameni.

Ea s-a oprit. Am înțeles ce dorește. Am scos din sîn cele douăzeci și două de foi de fildeș pe care sînt zugrăvite hieroglifele și imaginile vieții. Am rugat-o să le atingă, juruind celei dintăi suferinți pe care va afla-o, mîngîiere.

— Așa să fie, mi-a răspuns.

A atins foile. I-a tremurat mîna și s-a făcut palidă. În această puternică împărătească stă la pîndă frica.

Am desfăcut trei foi și le-am întins pe măsuță. I-am zis :

— Slăvită Doamnă, iată, a apărut răspuns celui dintăi gînd al măriei tale. Biserica dărîmată, precum măria ta vezi, stă la mijloc. De o parte se arată pustnicul, cu candela, cercetînd în întuneric. Iar de cealaltă parte Împăratul, adică puterea, care a găsit calea cea dreaptă. Deci, Doamnă, apărînd înfățișările divinității, ai făcut bine.

Vasilisa a oftat, cu ochii plini de lacrimi și s-a închinat către icoane.

— Deci Dumnezeu a binecuvîntat lupta mea.

— Așa arată aceste semne, slăvită Doamnă.

Iată, se desfac subt ochii măriei tale alte trei foi. Te îndemn a cunoaște în cea dintăi pe un drumeț orb, care-și pipăie calea cu toiagul ; poartă în spate povară, straiul i-i rupt ; o dihanie îl urmărește și-i mușcă picioarele. Acesta, Doamnă, e neluminatul ; e orb și nu-și cunoaște calea, o pipăie cu toiagul la întîmplare ; își poartă în spate povara propriului său trup ; vițiul îl mușcă și-l hărțuiește. Se îndreaptă către tablele care poartă număr 13 și 15. Doamnă, destinul celui la care cugeți cu mîhnire și durere e scris aici și nu-l poate schimba nimeni decît Dumnezeu.

— Semnul lui 13 arată moartea ? s-a înfricoșat Vasilisa. Ș-al lui 15, pe Demon ?

— Moartea nu-i decît un popas, slăvită Doamnă, i-am răspuns. Ceea ce pare un sfîrșit nu-i decît alt început. Deci fiul împărătesc urmează legea lutului ; lumina cea deapururi n-o poate bănui ; va pipăi pînă la sfîrșitul timpului său.

Mărita Despină s-a întors către icoane, închinîndu-se iar.

— Mulțămesc, Dumnezeule, a murmurat ea umilită, că mi-ai dat și această suferință.

S-a îndreptat spre Stavrikie.

— Ce-avem de făcut ?

— Lumină a lumii ! a răspuns dregătorul cuprinzîndu-și inima cu amîndouă palmele. Din cîte ne arată acest înțelept egiptean, leii s-au strîns și mugesc în preajma Bizanțului. Ne trebuiesc cîțiva vînători repezi, pe care nădăjduiesc să-i aduc la porunca înălțimii tale. Alexie Moseles trebuie îndată lovit, prins și trecut dincolo de Marea. Dacă dumnezeiasca înțelepciune a stăpînei mele dorește să-i luăm viața, i se va lua viața.

— Inima mea îmi poruncește blîndeță, a suspinat Împărăteasa. E destul numai să fie în puterea noastră.

— Am înțeles, prea bună stăpînă. Asemenea vorbe îmi umplu sufletul de dulceață. Doresc să știu ce crede Despina despre împărătescul ei fiu.

— Întristată inimă de mamă! a oftat Vasilisa. Poruncește numaidecît să vie în fața noastră, în triclinion. Să s-adune patricii și dregătorii. Fiind copilul nostru, îl vom mustra și vom rîndui să fie dezbrăcat și bătut cu vergi. Am să rog ca tot în acel ceas părinții din sfintele mănăstiri ale scaunului Împărăției să facă soboruri și să înalțe rugăciuni, cerînd îndreptare pentru dînsul de la Isus și de la fericita lui Maică. Astfel să se facă. Și să dai acestui egiptean ce dorește.

— Prea înălțată Doamnă, am răspuns, nu doresc nimic.

— Se poate asta? Nici haină? nici hrană? Avem obicei să dăruim bine pe monahii noștri.

M-am închinat și-am tăcut, fără să răspund.

— Acest străin e prietinul meu, a zîmbit cu ascuțime Stavrikie.

— Totuși îi sînt datoare cu ceva.

— Mie nu, Doamnă. Ești datoare să răspunzi făgăduielii pe care ai dat-o, mîngîind cea dintăi suferință ce ți se va înfățișa.

— Așa este. Îți mulțămesc că-mi aduci aminte. Mă voi gîndi la asta.

— Doamnă, am adaos eu, suferința s-a înfățișat, iar măria ta n-ai cunoscut-o. Fiul lui Leu-Împărat n-a jignit și n-a rănit numai pe maica lui. Are o soție; are un dar de la Dumnezeu... Pentru acea ființă curată, fiul lui Leu-Împărat e un venin putred.

Împărăteasa și-a plecat fruntea. Stavrikie m-a luat cu sine.

Breb tăcu un răstimp ca să lase pe bătrînul său prietin să cugete. În umbra chiliei, întristarea de pe obrazul cuviosului Platon era din cînd în cînd fulgerată de ochii pe care-i întorcea spre străin, ca și cum ar fi vrut să rupă de la dînsul răspunsuri pentru neliniștile lui lăuntrice.

— Deci vestea care a căzut în pustia noastră de la Sakkoudion era adevărată ?

— Era adevărată, încuviință Kesarion. Chiar atunci Constantin, fiind încă în somnul după-amiezii, a fost apucat de slujitori și adus în triclinion, înaintea Împărătesei. Față de el, Despina a arătat o mînie înfricoșată ; față de sfintele icoane, către care se umilea, a vărsat lacrimi ; și, judecîndu-l pentru cea mai ticăloasă uneltire din cîte puteau fi, i-a cerut să-și numească tovarășii cu care s-a înțeles să lovească pe maica sa și să surpe Împărăția. Prietinul meu, prea sfințitul părinte Platon, zîmbi Breb, nu putea fi pomenit, căci e un bătrîn înțelept care nu intră în arena fiarelor. Constantin și-a plecat fruntea, privind cu mînie pe sub sprîncene ; a înghițit numele soților săi odată cu balele-i amare, încleștîndu-și fălcile. La porunca Vasilisei, gîzii l-au apucat, i-au desfăcut straiul, l-au întins pe un cubicul ; unii s-au încordat asupra lui, ținîndu-l, și alții l-au bătut cu vergi. Îndată după aceasta a fost adus în genunchi și Împărăteasa l-a îmbrățișat lăcrămînd. Înțeleptul Stavrikie a început a-și frămînta mînile, tînguindu-se și rugîndu-se către stăpîna lui să cruțe pe un porfiroghenit. Mai bine este să lovească pe un viclean ca Alexie, care pîrăște pe Domnul său ca să-și aducă lui

singur folos. Într-adevăr, venind dregători numiți și căzînd la tronul Împărătesei, au arătat că acel polemarh a trecut Bosforul către oștile din Armenia și mulțămește în genunchi strălucitei Vasilise pentru mila ei. Auzind aceste vorbe, Constantin s-a răsucit asupra sa însuși, gemînd și măcinînd în măsele numele soțului său de petreceri. Adevărat era că oamenii lui Stavrikie împresurînd în corabia împărătească pe Alexie, l-au tînguit pentru pîra pe care a făcut-o asupra sa Constantin. Cînd el a sărit ca o fiară, urlînd împotriva unui asemenea stăpîn fără credință, acoliții marelui postelnic l-au încredințat îndată de bunăvoința lui Stavrikie. Chiar slăvita Vasilisă îl prețuiește pentru vitejiile lui și va putea fi înduplecată ; numai să se lepede el de ce e rău și să se plece, cu jurămînt, la milostivii ei genunchi. Astfel, după ce s-a plecat și a jurat, s-a întors la corabie și slujitorii de-acolo i-au întins masă. Trecînd și acest ceas de spaimă și văzînd că nici în bucate, nici în cupă nu i s-a pus otravă, a primit darurile care i se aduseseră și s-a dus către Armenia. Dar în jurul lui urmează a sta ochi care-l priveghează. Iar la taberele armeniace ajung înaintea lui oameni destoinici care arată ostașilor de-acolo în ce chip Alexie Moseles a răsplătit încrederea Domnului său Constantin. Deasemenea, în dumbrăvile de pe țărmul Calkedoniei, robi împărătești au descărcat vase de vin și au jertfit oi grase. După ce ostașii poposiți acolo s-au amețit cu toții, ridicînd pocaluri unii în sănătatea Vasilisei, alții pentru mărirea lui Constantin, s-a aflat nu se știe de unde că unii din sutașii și căpitanii de-acolo ar fi vîndut pe Constantin-Împărat, iar alții ar fi vîndut pe Alexie. Alții s-au

suit pe mese și au strigat că feciorul Isaurianului i-a adus aici, ca să-i piardă. S-au mai aflat unii care au strigat că Alexie i-a vîndut pe ei lui Stavrikie postelnicul, pentru aur. Astfel că repezindu-se cu groaznice răcnete unii asupra altora, s-au tăiat cu săbiile și s-au împuns cu sulițele; au lunecat și-au căzut în sînge, căutîndu-se cu gurile și mușcîndu-se.

Bătrînul de la Sakkoudion urma să asculte, cu nasu-i întristat aplecat spre genunchi, pe cînd Breb îi arăta și alte alcătuiri ale dregătorului împărătesc.

Marele Papias are sub mîna lui străjerii cetății care se văd și iscoadele care nu se văd, și cerșetorii orbi care au ochi, și surzii care aud, și muierile care se află pretutindeni unde sînt adunări de oameni beți, și călugării care umblă necontenit în preajma hipodromului și în bazaruri. Îndată ce-și adună veștile se înfățișează în ceasul întăi al dimineții la stăpînul lor Stavrikie și-i arată toate. Între străjile Palatului Sfînt se află deasemenea oameni care privesc și ascultă cu multă luare-aminte: și aceștia au ceasul lor cînd își leapădă știrile. Tot așa în încăperile dinlăuntru păreții au urechi și ochi.

Chiar în noaptea întăia după întîmplare, Constantin, bolnav de scîrbă și mînie, se zvîrcolea în patul lui, ne mai găsind astîmpăr. Soția lui a zgîriat la ușă, cerînd cu sfială intrare, ca să-i ție tovărășie și să-l mîngîie.

El i-a strigat, mușcîndu-și pumnul și repezindu-l apoi către ea:

— Ce cauți aici, muiere? Vrei să-mi pîndești somnul, ca să afli vorbele pe care le bolborosesc?

Blăstămată suferință a vieții mele! Limba care vorbește cînd nu trebuie se cuvine să fie mușcată.

Și-a mușcat limba, scoțînd între buze clăbuci de sînge.

— Domnul meu, i-a zis cu întristare Maria, venind la culcușul lui în genunchi; o soție nu poate pîrî, nici osîndi pe stăpînul ei, care i-a fost dat de Dumnezeu. Dacă Domnul meu s-ar fi îndeplecat să-și aibă somnul numai lîngă mine, nimeni n-ar fi aflat niciodată vorbele rostite. Ar fi rămas înmormîntate în durerea mea.

— Cutezi a-mi face mustrări și tu? Uiți că ieri erai o fată sărmană într-un sat din Paflagonia?

— Iubitul meu soț, nu pot uita asta. Nu sălășluiesc aici din voința și rîvna mea, ci printr-o hotărîre mai presus de noi. Primește ființa mea ca pe o jertfă și nu mă respinge. Ai pus ființa ta în sînul meu, deci nu mă mai poți lepăda.

El a rîs cu amărăciune, zvîrcolindu-se în culcușul lui și întorcînd asupra ei priviri de dușmănie.

— Vreau să fiu lăsat singur, a răcnit; nu-mi trebuie în această clipă nimic. Îmi trebuie numai să-mi zgîrii tîmpla și să răcnesc cu înviersunare, căci am fost zdrobit și umilit de cei care mi-au răpit dreptul meu. Legea Împărăției îmi hotărăște mie acest scaun; eu sînt stăpînul acestor palate, al Cetății și al popoarelor. M-au prădat eunucul și muierea care mi se mărturisește drept mamă. Dar nu voi muri înainte de a-mi lua dreptul și de a-i lovi la rîndul meu.

— Stăpîne, îl mîngîia soția, aceste vorbe din trezie sînt tot așa de primejdioase ca și cele din somn.

Amîndoi au tăcut și au ascultat prin ziduri pașii care se furișau în gang și-n tainiți.

A doua zi Constantin s-a înfățișat cu umilință la Împărăteasa mama sa, închinîndu-se pînă la pămînt și sărutîndu-i mîna. S-a rugat să fie iertat. S-a lepădat de toți sfătuitorii vicleni, cerînd să fie pedepsiți. Mai ales lui Alexie i se cuvine întăi și întăi pedeapsă. În fața dregătorilor, cunoaște în maica sa brațul lui Dumnezeu. A fost vinovat; i s-a cuvenit osîndă. Nu se va afla din acel ceas în Împărăție alt fiu mai supus mamei lui.

Împărăteasa își îmbrățișă feciorul, iar Stavrikie stătea în colțul lui privind zidurile și zîmbind stemelor Bizanțului. Căci hadîmbii săi de la Palatul Dafne trecuseră pe la el. Hadîmbii își șoptiseră, muții îi arătaseră cu semne repezi, chelălăind din cioturile lor de limbă, toate cîte făcuse și vorbise Constantin în vremea noptii.

Deci lîngă fiul lui Leu-Împărat, își făcea socoteală marele postelnic, se află o putere a lui Dumnezeu, o soție curată, bună sfătuitoare și nevicleană. Asta am dorit noi cu toții cît am nădăjduit de la el supunere și blîndeță. Dacă însă în ființa lui se zvîrcolesc diavolii și trebuie să ne temem de el în fiecare ceas, atuncea slăvita Împărătească trebuie să mîngîie așa fel pe copila de la Amnia, încît s-o desfacă de dînsul. Trebuie învățată viclenii nevinovate, ca să fie în partida noastră. Astfel îl putem stăpîni cît se mișcă la soare și cît stă în culcușul muierii.

— Toate acestea le-am înțeles de la Stavrikie, sfîrși egipteanul. Căci puterea, mi-a mărturisit el, trebuie să se dovedească blînd sau cu strășnicie, după împrejurări.

— O, prietine, se tîngui prea sfințitul Platon, de cîte ori am venit în acest Bizanț, m-am străduit să aduc dreptatea inimii mele ; însă, precît văd, locul meu a fost totdeauna în altă parte. Mai bine aș fi rămas în neființă : ori mai bine aș fi murit înainte de a afla toate acestea. Acuma sufletul meu stă ca într-un viespar al demonilor. Ar trebui să mă înfățișez slăvitei Vasilise, care dorește să mă vadă ; îți mărturisesc că mai curînd m-aș întoarce la Sakkoudion.

— Trebuie să vezi întăi pe prietenii noștri de la Amnia, zise Breb c-un glas aproape șoptit.

Acel glas era însă așa de pătrunzător, încît bătrînul tresări.

— Așa este, încuviință el. Trebuie să văd pe cuviosul Filaret și pe doamna Teosva.

— Trebuie să vezi pe doamna Teosva, vorbi iar Kesarion, dar mai ales trebuie să vezi pe altcineva. Este un suflet care ne-a fost încredințat de Dumnezeu. Nu ne este îngăduit să-l părăsim.

XII

Steaua amurgului

În casa din preajma apeducului lui Valentie, părintele Platon și Breb găsiră pe amnieni întruniți în sfat. Toți cîți erau miluiți de Împărăție și se bucurau de bielșug, unii în dregătorii, alții întru odihnă, feciori și fiice, se adunaseră în jurul bătrînilor, la umbra pridvorului. Părintele Platon socoti că s-au adunat ca să se întristeze de veștile aflate ; dar Kesarion știa că veș-

tile cele tainice nu le-a putut afla nimeni ; iar întîmplarea cu vergile, care zburase, în clipă, în cele mai depărtate cuprinsuri, era binecuvîntată de cuvioşii monahi în toate bisericile şi mănăstirile. Împărăteasa şi-a certat fiul ! E faptă sfîntă ; tot aşa ar putea face Fecioara prea curată cu fiul ei prea iubit, dacă stăpînirea lor n-ar fi dincolo de stele. Constantin a îngenunchiat la maica sa, cerîndu-şi iertare. Prilej de mare bucurie deci este. Dacă n-ar fi întristarea, n-ar fi bucuria. Tot astfel păcătoşii pot fi bucurie pentru Dumnezeu, întrucît se pocăiesc. Orice păcat, fiind prilej de înfrînare şi umilinţă, poate fi şi bun. În acest chip binecredincioşii părinţi călugări bucurau lumea pentru fapta Vasilisei. Se bucurau deci întrucîtva şi amnienii. Numai doamna Teosva avea ochii ei de întristare.

Prea sfinţitul şi Breb descălecară lăsînd asinii în sama lui Constantin. Cuviosul Filaret le ieşi întru întîmpinare cu vorbe plăcute. Toţi cei de faţă se închinară. Părintele Platon trecu la bătrînă. Ea se umili sărutîndu-i mîna dreaptă.

— Pace vouă ! zise cuviosul, binecuvîntîndu-i pe toţi.

— Mărire lui Dumnezeu în veac, răspunse bătrînul Filaret. Te poftesc, prea sfinte părinte, să binevoieşti a te aşeza în acest scaun. Poftesc şi pe celălalt prietin al nostru să ne facă plăcerea de a sta. Aflaţi, domnilor, că astăzi se hotărăşte aici o mare bucurie pentru sufletul meu.

Breb privi în juru-i, şi-i văzu pe toţi zîmbind cu plăcere. Ioan, spătarul împărătesc, stătea la mijloc avînd în mînă izvod scris.

— Prea cinstiţilor, grăi el închinîndu-se către oaspeţi, întrebaţi, vă rog, şi domniile voastre pe

părintele nostru Filaret de ce nu voieşte să poarte straiul roş şi brîul de aur cu care s-a milostivit a-l dărui slăvita Despină, ca pe un patriciu adevărat ce este şi rudă cu Împărăţia? Cînd sînt adunări la curte, domnia sa trebuie să se ducă în asemenea strai cuviincios.

— Aflaţi, copii şi copile, răspunse zîmbind bătrînul, că eu sînt tot cel de la Amnia. Sufletul meu întru nimic nu s-a schimbat; iar acestui trup nu-i trebuie altă haină, căci în curînd se va duce acolo unde deşertăciunile trebuiesc lepădate.

— Totuşi, părinte al meu, cît stăm în viaţa aceasta cată să ne supunem rînduielilor ei.

— Fii liniştit; rînduielile trebuie să fie pe dinlăuntru.

— Lăsaţi pe părintele vostru să poruncească, zise doamna Teosva cu mîhnirea ei obişnuită. Cei care-l iubesc îl pot primi şi-n acest strai. Săvîrşiţi ce v-a cerut.

Spătarul Ioan se duse la doamna Teosva, care-l sărută pe frunte, binecuvîntîndu-l. Înturnîndu-se, ceti însemnările de pe izvod.

Sfatul acelei zile era ca să se socotească toată averea casei. Darurile din odăi, tainurile din jitniţi, pungile de bani de aur, toate trebuiau vădite, ca să se facă împărţeala hotărîtă de bătrîn. De multe zile cuviosul Filaret dorea fierbinte să intre în stăpînirea părţii lui, ca s-o poată preface în bani mărunţi, iar acei bani mărunţi să-i împartă sărmanilor, aşa cum îi fusese obiceiul în toată viaţa. O vreme suferise că nu mai poate da, ne mai avînd nimic; dar acum putea iarăşi să se scalde în bucuria lui. Spătarul, deci, socotind împărţeala şi lămurind fiecă-

ruia dreptul lui, se plecă spre părintele său, arătînd că-i poate pune la picioare șaizeci și patru de litre de aur.

Bătrînul chemă în juru-i toate odraslele, ca și cum ar fi vrut să le ia subt ocrotirea subsuorilor lui.

— Iată, le zîmbi el, îmi voi putea croi straiul dregătoriei mele celei adevărate. Într-o zi va fi aici sărbătoare și voi pofti la masă mare, în casa mea, pe împărații pămîntului.

Tinerii se bucurau, privindu-se unii pe alții : feciorii și bărbații cu oarecare mîndrie, ca unii ce-și începuseră slujba în preajma tronului și țineau și ei în mînă și în straiele lor ceva din puterea lumii, iar femeile și fecioarele numai cu trufia unei slăvite frumuseți, știind că, de și n-au dregătorii, tot despre dînsele se vorbește mai mult în Bizanț. Unele aveau sprîncene îmbinate și ochi mari, ca bunica bătrînului Filaret, minune vestită între frumusețile de la Tevriz ; iar altele aveau năsușoare ascuțite și drepte ca divinitățile eline. Toate aveau genele sporite cu antimoniu, și buzele rumenite, și purtau pe ele țesăturile cele mai scumpe, așa cum nici nu visaseră în viața lor sărmană de la Amnia. Dar cuibul lor de tihnă de la țărmul Pontului era de mult uitat. Bătrînul păru a le vedea dintrodată, mai ales pe ele, și se miră de așa strălucire.

— Cum îndrăzniți voi a purta asemenea poveri ? le mustră el. Și de ce socotiți a spori frumusețea lăsată de Dumnezeu ?

— Bunicule, răspunse nasul cel mai ascuțit care era al Antuzei, una din fiicele Ipatiei ; lumea în care trăim acum nu ne îngăduie să facem altfel.

Sora noastră e împărătească și nu putem s-o umilim purtînd straie de cerșetoare.

— În altă lume însă veți intra despoiate și veți cerși, suspină cuviosul bătrîn.

Acei ochi de olmazuri negre sticliră cu viclenie unii spre alții, înțelegîndu-se asupra unui adevăr al tuturor timpurilor, că moartea e întrucîtva o poveste și tinerețea nu poate fi decît nemuritoare. Cerceii se agitară, brățările sunară ; rîsete dulci sărutară mîna bunicului. Bătrînul binecuvîntă frumusețea lui Dumnezeu care se vădea în copiii lui.

— Nu înțeleg de ce rămîne întristată doamna mea Teosva, vorbi el apoi venind către prea sfințitul Platon și către bătrînă. Și de ce stă singur, adîncit astfel în sine, prietinul nostru Kesarion. Astăzi e amintirea unei zile bune.

Bătrîna Teosva își înclină fruntea către umărul soțului său, cum îi era obiceiul, suspinînd.

— Într-adevăr, răspunse Breb, doamna Teosva își aduce aminte. Astăzi se împlinesc doi ani de cînd Dumnezeu a binevoit să mă călăuzească în casa domniei voastre de la Amnia.

— Așa este, încuviință bătrînul. Deci rog pe doamna mea să aducă prietinilor noștri o gustare bună și mied, ca să ne veselim.

— Se întîmplă că astăzi ajunez, răspunse străinul. Pînă ce va ieși luceafărul de sară, nu pun în gură nici pîne, nici apă.

— Atunci va binevoi să-mi ție tovărășie prea sfințitul Platon.

— Părintele episcop se grăbește, răspunse bătrîna, căci sîntem chemați la Dafne de copila noastră.

— S-a întîmplat ceva ?

— Trebuie să se fi întîmplat ; însă de la Dumnezeu nu nădăjduiesc decît bine.

— Atunci rămîn singur, zîmbi bătrînul, căci văd că se grăbește să plece și această tinereță. Deci voi chema aici pe servul meu Calist și-l voi pune să-mi coase cele trei pungi de piele, întru totul asemănătoare. În una am de gînd să pun galbini, în alta argint și-n a treia bani de aramă. Cînd vine un sărac să cerșească, servul meu amestecă pungile și mi le întinde. Dumnezeu deci hotărăște dacă în palma sărmanului său trebuie să pun o siglă, ori un ban de argint, ori un bănuț de aramă. Vîr mîna la întîmplare și-i dau simbria.

Doamna Teosva își pusese vălul. Episcopul binecuvîntă pridvorul gol. Cuviosul Filaret se închină către prietinii săi și rămase singur cu gîndurile lui plăcute și cu Calist.

Robii aduseră patul umblător cu perdele de purpură, pentru doamna Teosva. Constantin înfățișă asinii.

— Santabarenos, zise Breb, prietinii mei se duc la palatul împărătesc. Constantin credinciosul nostru îi întovărășește pînă la Poarta Fericirii. Tu fii vrednic și mă scoate în afară de porțile cetății.

— Credeam că ne întovărășești o parte din drum, se întoarse spre el părintele episcop. Doamna Teosva are o neliniște. Ar dori să aibă și sfatul domniei tale.

— Cei răniți au nevoie de vorbe blînde, răspunse încet străinul. Duceți-vă cu pace. Eu vreau să fiu singur. Cînd se va arăta la asfințit lucea-

fărul de sară, aduceți-i doamnei Împărătese Maria aminte de mine, căci eu atunci voi sta subt el, la țărmul mării, dincolo de ziduri.

Despărțindu-se de prietinii săi, egipteanul a îndemnat cu vorbe pe Santabarenos la deal, apoi l-a îndrumat către Poarta Adrianopolului. Cînd a ajuns la ziduri, soarele dădea în asfințit și clopotele Bizanțului sunau pentru rugăciunile de sară. Căpitenia porții a cunoscut în palma călătorului pergamentul cu sigiliu împărătesc și s-a ferit, deschizînd calea. Străjerii de la meterezurile porții l-au văzut ieșind în cîmpie. Îndată ce a dat în drumul care întovărășește canalul, a cotit în stînga printre fînațuri înflorite și pîlcuri de smochini sălbatici. Astfel a umblat călare singur către Șapte Turnuri, apoi către Marea, care sclipea în lumina amurgului. S-a oprit la țărm, în fîșiitul de matasă al undelor. A descălecat ; a lăsat pe Santabarenos singur să pască cimbrișor, și el s-a suit pe o lespede, înturnîndu-se cu fața spre răsărit și spre unghiul depărtat al palatelor Împărăției. Atunci se aprinse deasupră-i, în cerul asfințitului, luceafărul. Străinul privi cu luare-aminte propria-i umbră, care se alegea pe valurile alinate, alungindu-se către Dafne.

Acolo, părintele episcop Platon și doamna Teosva găsiseră pe împărătiță singură. Slujitorii hadîmbi aduseseră cu grăbire, în foișorul ei încununat de viță sălbatică și caprafoi, paturi moi împodobite cu purpură. Muții purtaseră pe oaspeți acolo sprijinindu-i de subsuori. Se închinaseră și îngenunchiaseră cînd apăruse stăpîna lor. Aduseseră, pe tipsii de aur, șerbeturi de trandafir. Însfîrșit, păruseră că se retrag lăsînd singure cele trei slăvite obrazuri ; însă în acele palate

tăcute nimene niciodată nu era singur. Dacă urechi nu puteau auzi șoaptele, atunci cel puțin ochi trebuiau să cerceteze din ascunzișuri.

— Bunică, zise împărătița Maria, îmbrățișînd a doua oară pe bătrînă ; te-am așteptat și ieri. Ai făcut bine că ai venit măcar astăzi. Sînt bucuroasă deasemeni că nu m-a uitat prea sfințitul nostru părinte Platon.

— Draga mea copilă, răspunse bătrîna, nu te-a uitat nimeni. Astăzi s-au adunat toți ai noștri. Erau veseli. Fetele erau mai frumoase decît totdeauna.

— Și-au adus aminte de mine ?

— Negreșit.

— Prea înălțată Doamnă, vorbi părintele Platon, fii încredințată că nu te uită nimeni. De altminteri aici nu e un loc pe care lumea să-l înlăture de la vederea sa. Toate neamurile cugetă la el, se închină către el și-l socot fericit. Lumea uită ades că tot ce-i pămîntesc și omenesc se ofilește.

— Prea sfințite părinte, suspină tînăra împărătească, toate cele pămîntești și omenești ar trebui să aibă o înflorire.

Bătrîna își ridică mîna la frunte și-și acoperi ochii. Părintele Platon rămase o clipă fără răspuns, privind acea înfățișare sfîntă și delicată împodobită cu aururi și mărgăritare. Trandafirii de la Amnia păliseră ; obrajii tinerei împărătese purtau sulimanul meșteșugit al servelor. Ochii erau sporiți ; genele grele. Sub toate aceste meșteșugiri sufletul ei totuși nu se putea tupila îndeajuns.

— Sfințite părinte, șopti ea cu glas tremurat, răspunde-mi te rog, dacă nu săvîrșesc un păcat,

avînd păreri de rău pentru copilăria și neștiința mea de la Amnia.

— Ai fost adusă aici, înălțată Doamnă, din porunca sfintei Fecioare.

— Ca să îndeplinesc o pedeapsă ?

— Fără îndoială, nu. Ai fost aleasă pentru bucuria măriei tale și a omenirii.

— Am mărturisit maicei mele care se află aici de ce bucurii am avut parte. Soțul meu m-a cercetat și m-a iubit puțină vreme, atît cît nici n-am avut timp a-l cunoaște. Apoi s-au întîmplat lucruri pentru care trebuie să rămîn mută. Sclavele mele rîd și-mi arată că m-ar învăța bucuroase practicele lor : îmi aduc pe tabla, însă, o broască rîioasă vie, pe care eu n-o pot înghiți. Cînd soțul meu împăratul a avut suferința pe care sfinția ta o cunoști, am încercat să mă apropii de el cu sufletul, dar m-a lovit cu piciorul. N-aș fi vrut să mărturisesc nici asta, dar binefăcătorului meu nu-i pot tăinui nimic. Poți oare, părinte episcop, să întrebi pe prea curata Fecioară cînd voi cunoaște marginea suferinții mele ? Ce trebuie să fac ?

— Mărită Doamnă, trebuie să te supui soțului care ți-a fost dat.

— Tot astfel mi-a poruncit și Împărăteasa stăpîna noastră, mîngîindu-mă și îmbrățișîndu-mă. Deci mă supun. Dar nu pot să înlătur tablaua de care am vorbit. Cînd vine asupra mea balaurul, mă simt pîngărită pînă în fundul ființii.

— Crezi că Împăratul nu te mai iubește ?

— De asta sînt încredințată.

— Deci aceasta ți-i mîhnirea ?

— Mărturisesc cu rușine, părinte, că nu.

Bătrîna doamnă Teosva se întoarse înspre trandafiri, ca să-şi poată strînge lacrimile în colţul vălului. Episcopul era înfricoşat de necunoscuturile vieţii. Bănuia, din ceea ce-i spusese Breb şi din puţinul pe care-l afla acum, că se află în faţa unor taine, a căror deslegare nu-i poate veni decît după rugăciuni lungi în vedeniile-i sfinte.

— Deci fii liniştită, mărită Doamnă, zise el, căci mă întorc la Sakkoudion, ca să aflu bun sfat şi deslegare de la o putere care stă deasupra împărăţiilor lumii.

Tînăra împărăteasă oftă, încrezîndu-se în prea curata Fecioară, ocrotitoarea inimilor. După ce vibrară clopotele de la Sfînta Sofia şi de la alte lăcaşuri sfinte, amurgul veni asupra grădinilor într-o tăcere pe care n-o tulbura nimic ; numai picurul havuzurilor abia se auzea, ca în vis. Fumul înserării se cernu uşor din cerul violet.

— Prietinul nostru egipteanul, şopti episcopul, ne-a rugat să-l aducem aminte măriei tale.

Bătrîna Teosva adaose :

— Astăzi, cînd se arată steaua amurgului, se împlinesc doi ani tocmai de cînd te-a văzut la Amnia.

Tînăra împărăteasă tresări şi închise ochii. Apoi deschizîndu-i nu mai văzu pe cei de lîngă ea. Se întoarse cătră asfinţit rămînînd neclintită. Acolo scînteia luceafărul. O umbră se desprinsese de la un ţărm singuratic şi venea pe luciul Propontidei cătră dînsa. Era o părere. Era o pătrunzătoare şi dulce otravă a întregii ei fiinţi.

XLII

Soarta celor tari ai lumii e una cu soarta mișeilor

Zidurile întreite care împresurau lăcașurile Împărăției, și cele trei palate din grădinile încîntate, și porțile de fier sub turnuri erau apărate de oșteni străini, după o rînduială a autocratorilor de demult. Aceste tovărășii ale slujitorilor înarmați aveau odăile lor în preajmă, și tainurile, și simbriile, fiind cu grijă și priveghere asupra lor dregătorii cei mai de credință ai stăpînului. Viața domnului lumii era subt armele lor ; plimbările în cetate, petrecerea în hipodrom se îndeplineau sub fulgerele de aur ale acestei oștimi fără pereche în lume ; ieșirile Împăratului la război se făceau cu alaiul lor înfricoșat, de care se cutremurau semințiile varvarilor.

În domnia Isaurienilor, cei mai de credință și mai ocrotiți străjeri stăteau varangii. Erau bărbați blonzi, cu ochii albaștri, veniți din ținuturile înghețate de la miezul nopții. Largi în spete, nalți și încruntați, își îndeplineau în tăcere și cu o rînduială neînduplecată slujba. Coifurile lor conice cu bold în vîrf și armurile aurite treceau de la părinți la feciori, nefiind îngăduit să li se strice măsura. Bărbatul care nu putea să umple zalele și coiful, anume croite pe calupul dintăi, nu era vrednic să fie străjer al împăratului lumii. Deasemeni nu era îngăduit varangului să aibă piele întunecată. Muierile lor trebuiau să se străduiască a naște prunci balani cu ochii limpezi.

Dar Bizanțul era o prăpastie a desfătărilor, în care se amestecau neamurile, topindu-se. Deci, din vreme în vreme, cînd armurile erau amenin-

țate de văduvie, unul din căpitani se suia într-o corabie împărătească și călătorea către columnele lui Iraclie, ieșind în oceanul cel mare, apoi cotea pe lîngă țărmul Galiei și intra în mările cele care stau mai mult sub negură.

Acolo la Dania și la Scandinavia solul Împărăției găsea trupurile de care avea nevoie. Între războinicii închinători încă lui Odin, se aflau destui care visau raiul de la miazăzi al împărăției grecești. Aici viața era îmbielșugată, ferice și ușoară. Puteau afla vin dulce și muieri cu ochi negri. Era aur mult, pe care robii îl vînturau cu lopețile în haznale. Deci căpitanul îi măsura în înălțime și-i lua cu el. Cît pluteau pe apă îi învăța să facă cruce și să rostească numele lui Isus și aclamațiile consacrate. Îi deprindea cum trebuie să steie măreți și strașnici în armele lor ; să tacă și să asculte de căpitanii cei bătrîni ; să cunoască pe marele Vasilevs după steme și straie. Îi jurau cu crunt blăstăm să fie mai întăi și mai întăi credincioși tagmei lor și să nu se mire cînd, sub semnele împărătești, se arată un obraz nou ; căci la Bizanț este narav al schimbării ființilor, dar Împăratul rămîne. Cum a căzut unul, se suie în loc altul, luînd de jos hlamida și punînd-o pe umerii săi, căutînd în sîngele vărsat cununa și punînd-o pe fruntea sa. Un varang trebuie să i se plece, pînă ce Dumnezeu va rîndui altul în loc. Foarte de samă lucru este să se știe asta ; căci astfel adevărații stăpîni de la Palatul Sfînt sînt străjerii varangi.

Căpitanul cel cărunt care-și înălța fierul cu mîner în chip de cruce, cînd se arăta întru strălucirea ei Vasilisa Irina, avea nume Arnulf. Iar un nepot al lui de frate, cu numele Carol, era căpitanul al

doilea. Deci aceste două bărbi, singurele îngăduite între obrazurile rase ale mercenarilor, una înspicată alb și alta roșcată, au început a se aduna de la o vreme pentru niște sfaturi de care niciodată n-a putut avea știință prea înțeleptul Stavrikie. Căci sfaturile varangilor sînt toate și totdeauna la fel. De obicei tac și se uită unul la altul ; apoi sorb vin din cupe în înghițituri lungi ; după aceea iar tac și se uită unul la altul. Cînd amurgește, unul spune o vorbă ; iar celălalt îi răspunde cu altă vorbă după cîntarea a doua a cucoșilor. Între două vorbe ale varangilor, se pot certa șapte perechi de muieri de la Bizanț și pot rosti blăsteme asupra Demonilor, unul după altul, cu mare repeziciune de limbă, doisprezece cuvioși monahi. Pe lîngă asta, nici un romeu, niciodată, n-a putut pricepe una din aceste vorbe. Și nici sclav străin nu s-a aflat să le înțeleagă. Chiar dacă s-ar fi ostenit să le priceapă cineva, era greu să-și vîre fruntea în această tăcere a doi varangi care beau vin, căci putea să se prăvălească îndărăt lovit de moarte de un pumn mai greu decît un buzdugan.

De unde și de ce s-a iscat sfatul acestor uriași care păzeau cu soții din tagma lor tezaurul lumii, marele postelnic nu putea ști decît la trecerea din această lume minciunoasă. Sfîntul Petrea, care stă la poarta raiului, avea să-l ciocănească cu cheia în frunte, șoptindu-i cu blîndețe că este îngăduit și altor neamuri să întrebuințeze din cînd în cînd ceea ce la bizantini e obicei de fiecare clipă.

— Viclenia la varangi nu s-a cunoscut niciodată, trebuia să mărturisească înțeleptul eunuc,

aducîndu-și aminte de vorbele pe care avea obicei să și le spuie necontenit.

Căci și Arnulf și Carol erau oștenii pe care el îi îndestula mai cu prisosință. Nu cu vorbe, ci cu lucruri bune și cu bani scumpi. Deasemeni și mărita Împărătească știa să prețuiască o slujbă ca a lor. Marele Papias Azi Calimnos avea de la strălucirea sa poruncă tainică să nu afle niciodată care străjer uriaș a intrat într-o boltă cu băuturi, plătind vinul cu lovituri de sabie. Candidații, pe care-i avea sub mîna sa la paza Cetății, nu trebuiau să se amestece niciodată acolo unde varangii, frunte lîngă frunte, ca niște zimbri, dădeau lovituri și spîrcuiau pe romei, pentru muieri din ulițile cu fînare roșii. Ca și alți împărați, slăvita Vasilisă Irina era îngăduitoare pentru ceasurile de destrăbălare ale străjerilor ei. Căci o săptămînă stăteau într-o strînsoare înfricoșată, neadormiți la datoria lor, încremeniți ca zidurile, mișcîndu-se ca niște alcătuiri meșteșugite, hrănindu-se c-un pumn de linte și c-o picătură de apă. După ce intrau alții la rînd, cei ieșiți aveau împărătească slobozenie.

Din cele cîteva duzini de vorbe, rostite din cînd în cînd în cursul unui an, Arnulf bătrînul și nepotul său Carol ajunseseră să scoată la lumină o înțelegere care multă vreme stătuse nelămurită în ființa lor. Pentru această treabă le venise în taină și o ascuțime din afară, de la strategul cel vestit al Isaurienilor, viteazul Lahonodracon.

De la moartea lui Leu-Împărat, acest mare ostean umbla rătăcind către hotarele Traciei, cerșind sălaș la voievozii barbari. Cuvioșii monahi nu-l uitau, blăstămîndu-l în toate zilele ca pe un Antihrist. Vasilisa hotărîse pentru el opreliște

și prigoană, așteptînd ca sfintele icoane să lepede asupra ereticului o boală, ori o moarte năprasnică.

Vorbele îngrețoșate mergeau astfel cătră miazănoapte, iar din surgunul său bătrînul Lahonodracon trimetea din vreme în vreme limbi agere cătră oștenii vechi, cu care bătuse războaiele Împărăției în vremea stăpînilor isaurieni. Acele limbi străbătuseră în ostroavele slobode ale oștimii, unde oamenii lui Papias Calimnos n-au ce căuta, și ceruseră pe căpitanii varangilor la un sfat de taină.

Astfel cei doi oameni balani și bărboși pricepuseră limpede lucrul pe care-l aveau tulbure în ființa lor, anume că, după străluciți împărați cu barbă, stau la Împărăție, poruncind ostașilor, două ființi cu obrazurile spîne. Fiind ei deci slujitorii puterii și ai Împărăției, nu puteau să nu-și aducă aminte că legea neamului lor de la miazănoapte era războiul și semnul ei sabia, pe care o poartă un bărbat cu înfricoșată înfățișare, cu sprîncenele și barba învăluite de viscol.

De abia acum băgau ei de samă de ce sînt mîhniți și le lipseste ceva.

De un timp în Împărăție nu mai lucrează fierul, ci vorbele meșteșugite și șiretlicurile ; nu mai stau în cinstea cea mai de sus oștenii, ci călugării și eunucii. Iată acel vestit Lahonodracon strategul, care a împins îndărăt în pustia lor pe ismailiteni, care s-a întors apoi cătră avari, și cătră bulgari, și cătră sciți amestecîndu-i cu pulberile, care a cunoscut triumfurile în hipodrom, zace acuma sărac și sub blăstăm la marginea Împărăției. De-acolo din durerea lui, chiamă credința vechilor oșteni cătră împărații morți și

cere să fie suit pe tronul de la Augusteon moștenitorul lor legiuit.

În ajun de sărbătoare a sfintei Adormiri a Maicei Domnului, anul 790, fiind de slujbă cei doi căpitani, a sosit la poarta Împărăției un alergător grăbit. Aducea veste scrisă din Armenia. Era un călăreț libian, trimes împărătesc. Pornise cu trei zile în urmă lepădînd caii din poștă în poștă și încălecînd alții, trecuse Bosforul și Cornul de Aur în luntre, suise în fugă colina sfîntă către palat și acuma cerea intrare.

— Slujba măritei Vasilise ! Slujba prea puternicului domn Stavrikie !

Căpitanul Carol făcu semn străjerilor să ridice securile. Robii deschiseră portița cea mică.

— E într-adevăr o veste așa de grabnică ? întrebă varangul. Va trebui să aștepți. Împărăteasa e la slujba cea mare de sară, în Sfînta Sofia, cu toți dregătorii, patricii și episcopii. O parte din oamenii noștri stau în jurul sfîntului lăcaș.

— Atunci trebuie să mă duc acolo. Dă-mi un oștean să-mi deschidă cale.

— Nu se cuvine. Slăvita Vasilisă e în casa lui Dumnezeu.

— Trebuie să dau totuși scrisoarea și vestea într-o clipă. S-au răzvrătit oștile din Armenia ; au trimes vestitori și-n alte teme ale Împărăției, la oști. Vorbesc în numele lui Mihail Lahonodracon și a lui Alexie Moseles, cerînd să fie la Împărăție singur stăpîn Constantin fiul lui Leu-Împărat. Să se ducă de la Augusteon mamă-sa, Doamna Irina, cu eunucul ei. Astfel strigă, sculîndu-se toți de pretutindeni. Am călărit zi și noapte fără oprire, dar răscoalele sosesc și ele

în urma mea. Dacă am întinde urechea, le-am auzi pe celălalt țărm al Bosforului.

Căpitanul Carol întinse urechea. Nu auzea nimic. Începu să rîdă, ceea ce era un lucru prea rar.

— Ce facem, căpitane ?

— Mergi cu mine.

— Însă trebuie să mă duc unde îmi este poruncit.

Varangul nu răspunse. Privi de sus, din barbă și din sprîncene, făptura sprintenă a libianului. Îl împinse cu pieptul înaintea sa, lovindu-l cu platoșa. Îl duse astfel sub zidul dinlăuntru, la odăile de comandă. Acolo, în chilia lui, între arme și trofeele războaielor vechi, găsiră pe bătrînul Arnulf.

— Nu te clinti de aici, porunci el libianului. Așează-te jos. Dă cartea pe care o aduci.

— Trebuie s-o dau în mîna prea puternicului Stavrikie.

— Fă cum îți spun. Nu ai îngăduință să vorbești. Altfel te lovesc.

Omul se supuse. Apoi se așeză pe covorul de jos, cu picioarele încrucișate subt el.

Bătrînul Arnulf îl privi cu mirare. Totdeauna, de cînd era, își punea întrebarea, la care nu putea răspunde, de ce se așează astfel la pămînt acei oameni din acele părți de lume.

Cu puține vorbe, măcinate în măsele într-o limbă cu totul necunoscută, varangul cel tînăr dădu lămuriri. Rupînd pecețile, puse scrisoarea subt ochii căpitanului Arnulf.

— Bine, încuviință acesta, treci și dă tuturor oamenilor noștri porunci.

Ar fi putut să se mire și de faptul hotărît de Dumnezeu că alergătorul libian se oprise în fața căpitanului Carol la un ceas anumit ; și de întîmplarea că tocmai ei se găseau de strajă, cînd cădea asemenea veste. Însă un varang, cînd are intrată ca un cui o hotărîre în tidva lui, nu trebuie să se mai mire de nimic ; trebuie numai să îndeplinească ce are de îndeplinit.

În mai puțin de jumătate de ceas, străjile de la porți, de la ziduri și dinlăuntru erau întreite. Cei care se aflau în sălașurile lor dinafară pătrunseră înlăuntru, luîndu-și armele. Un alt sutaș, cu oameni noi, se înfățișă la Sfînta Sofia, tocmai în clipa cînd, sub policandelon, diaconul înălța brațul drept împodobit cu orar aurit, cîntînd acele cuvinte dulci :

— Și încă ne rugăm... pentru prea mărita și prea luminata Doamna noastră Împărăteasa Irina...

În pronaos se iscă tumult. Marele postelnic întoarse într-acolo o privire aprigă. Slujitorii de rînd și oamenii proști se îmbulzeau spre ieșire.

Ridică fruntea greu încununată scînteindu-și pietrele scumpe și Vasilisa, trezindu-se din rugăciune și din înfrîngerea trupului. Urechea ei ageră dintrodată deosebi afară strigăte de oșteni : acele strigăte învolburate și ciocănite cu care-i deprinseseră isaurienii. Stavrikie se clătină în strană, se făcu mic căutînd ocrotire subt aripa stăpînei lui. Varangii băteau cu mînerele suliților în lespezile pronaosului, rostind numele Împăratului Constantin. Slujba sfîntă stătu deodată.

— Ce este ? întrebă poruncitor Vasilisa, întorcînd o căutătură aspră.

— Toată suflarea să vie să se închine Împăratului!

Acest răspuns îl detuna un străjer, ridicînd asupra altarului sabia. Era un muget de bour. Patricii și dregătorii își supuseră grumazurile, neînțelegînd încă bine ce se întîmplă. Cînd răcnetul izbucni a doua oară, îl întovărășiră sunete de arme. Vasilisa Irina se lăsă purtată de subsuori de către femeile sale. Cu fruntea plecată trecu printre scuturi, urmată de curteni. Deodată se făcu tăcere. Afară era noapte caldă de august, cu cerul spuzit de stele. Apele Propontidei, în larg, aveau licăriri line, care brăzdau întunericul. Dincolo, pe țărmul asiatic, ardeau focuri înalte și drepte. Răzvrătiții aprinseseră chiparoși, dîndu-și astfel și ei semnele.

— Maică prea curată! suspină Împărăteasa, îmi dau sufletul și ființa în mînile tale.

Se mișcau facle pe zidurile palatului sfînt și străjerii strigau numele lui Constantin.

Arnulf bătrînul se înfățișase la Dafne, înlăturînd cu latul săbiei pe eunuci. Deodată se deschiseră toate ușile, robii se năpustiră în genunchi și, în paraclisul închisorii sale, Constantin își lipi fruntea de pardoseala de marmură, socotind că vine asupră-i altă mînie și pedeapsă. Dar căpitanul pătrunzînd pînă la el, i se închină:

— Întru mulți ani cu slavă, Împărate al nostru Constantin!

Tînărul Vasilevs rînji, arătîndu-și colții și necrezînd nimic. Apoi, auzind și strigătele de afară, se ridică, înălțînd spre Dumnezeu brațele. Monahul care cetea lîngă el în fața iconostasului, după rînduiala poruncită, îi căzu la picioare,

bătînd metanie și atingîndu-i cu fruntea genunchii.

— Să se aducă aicea semnele Împărăției! porunci căpitanul varang.

Constantin își încruntă cu semeție obrazul către slujitorii care se îmbulzeau în preajmă:

— Să mi se aducă straiul, strigă el ascuțit. Să vie spătarii mei.

Nu știa încă bine ce are de făcut.

— Prea puternice Doamne, vorbi căpitanul cu aceeași liniște, sosesc știri că oștile din Tracia și din Asia s-au sculat pentru măria ta. Am apucat deci palatul și te poftesc să-ți iei în stăpînire moștenirea rămasă de la părintele măriei tale.

Împăratul își văzu soția. Sosise în prag privind și ascultînd cu frică.

— Doamnă, îi porunci Constantin, îmbracă-te și vino de șezi la stînga mea. A sosit pentru tine un ceas de bucurie.

Ea își întoarse fața către canatul de eben încrustat cu aur. Roabele o luară cu ele.

În aclamațiile oștenilor săi, Împăratul trecu la Augusteon și, îndată ce putu sta pe tron în odăjdii, Doamna Irina veni să i se închine și să i se supuie.

— Fiule al nostru iubit, zise ea plecîndu-se către varga de aur și către glob, a sosit vremea, din voia lui Dumnezeu, să iei singur puterea. Fii îndurător către cei care ți-au greșit. N-am a-ți cere pentru mine decît liniște și te rog a urma să ocrotești sfintele icoane.

Împăratul a arătat blîndețe către maica sa, poruncindu-i să aibă lăcaș de tihnă palatul Elefterion. În acea clipă, după rugămintea ei, s-a înduplecat și către Stavrikie, îngăduindu-i să-și

aleagă singur surgunul. După o jumătate de ceas, împungîndu-l aduceri-aminte, a strigat să-i fie adus în juvăț Hadîmbul. Dar Stavrikie își găsise drumul scăpării și, în ascunzătoarea în care se ducea, avea nădejde să afle nu peste multă vreme alte vești și alte schimbări, potrivit cu naravurile de la Bizanț.

În tot cursul nopții, Împărăția a dat zvon trezind Cetatea. Focurile dinspre Asia au rămas statornice. S-a vestit, pe vîntul care venea de la munți, că oștile din Tracia poftesc în fruntea lor pe bătrînul Mihail Lahonodracon strategul. Ulițile tuturor breslelor care lucrează pentru război, de la armurieri pînă la săidăcari, s-au sculat mergînd către hipodrom și către forul Augusteon, cu mare larmă și laudă. Toate celelalte categorii de oșteni și străjeri, care slujeau la Bizanț și care juraseră Irinei să n-o cunoască decît pe ea Vasilisă a romeilor, au venit în preajma palatului și au cerut cu glas mare să li se arate și lor adevăratul și singurul împărat. Toți, ca niște cîni bolnavi, și-au vărsat acel jurămînt la picioarele varangilor.

— Slavă lui Dumnezeu ! a zis în acea zi cuviosul Filaret, către prietinul său egipteanul, primindu-l cu bucurie în pridvor ; toate cîte le orînduiește El sînt bune, și iată o minune care nu se vede ades.

— Slavă lui Dumnezeu, răspunse Kesarion. Stelele stau în alcătuirile lor și soarele e același.

— Cum, domnule, nu știi oare că s-a schimbat Împărăția ?

— Știu ; am fost și eu de față, îndată ce am aflat. Am văzut pe Împărat privind cu strășnicie și dînd porunci cu grăbire.

— Iată, prin urmare, minunea. Deci eu și doamna mea Teosva ne aflăm, în această zi a sfintei Adormiri, părinți ai noului Vasilevs.

— Doamna Teosva s-a dus la Dafne ?

— Într-adevăr. I se închină acolo slujitorii pînă la pămînt.

— Nu crezi, prietine, că ar fi trebuit să te duci și domnia ta, ca să vezi pe Vasilisa cea tînără ?

— O, domnule, am juruit această zi Împăratului meu și dregătorilor lui și se cuvine întâi să îndeplinesc ce-am hotărît. Vor veni ei la mine și eu îi aștept. Cît a ținut postul sfintei Adormiri, servii mei au adunat și au pregătit toate cele de cuviință. Iată, azi e îngăduit să-mi hrănesc oaspeții cu pește și carne. S-au întins mesele în toate odăile și bucatele fierb și se coc în cuptoare, la cuhnii. Către al cincilea ceas, porțile se deschid și slujitorii vestesc sosirea boierilor, avînd în mijlocul lor pe Împăratul.

— Am băgat de samă, zîmbi Breb. Boierii domniei tale stau în toate răspîntiile și pe toate drumurile ; își înoadă zdrențele, își astupă bubele, își redobîndesc ochii și-și ling buzele, așteptînd ceasul cînd servii domniei tale îi vor chema, bătînd cu lingurile în tipsii.

— Așa este, se veseli bătrînul. Sînt mulți ?

— Prea mulți, domnul meu ; sărăcimea Bizanțului e o oaste fără număr.

— Mărire lui Dumnezeu : grădinile raiului sînt destul de largi ca să-i adăpostească. Noi, aici, n-avem pentru ei decît puține încăperi. Așa că vom alcătui trei rînduri de mese ; dar mai întâi și mai întâi vom primi pe cei mai sărmani, care n-au ochi și limbă și care se tîrîie

fără picioare. Aceștia vor striga cel mai tare la Împăratul Isus pentru robul său Filaret. Am rînduit să vie și cuvioși părinți de la Octogon și Studion, ca să cetească în fruntea mesei, sfințind astfel bucatele cu vorbe dumnezeiești. La poarta cea mică a Vlahernelor am trimes robi, cu foc de gunoaie, steag negru și furci. Acolo vor veni în taină cei care, în cer, vor avea pe ei adevărate podoabe. Iar aici pe pămînt sînt opăriți de lepre. Își vor lua din furcile sclavilor pita și oalele de bucate, și se vor duce să ospăteze și ei în rîpile de la Kidaris.

— O, cuviosule prietine, oftă străinul, bucură-te că vei alina o clipă foamea trupurilor. Dumnezeu să aibă milă de suflete.

Bătrînul Filaret se dădu un pas îndărăt, privind cu nedumerire :

— Ai vreo suferință, prietine ? Te rog, mărturisește-te.

— Kirie Filaret, nu am ce mărturisi. Eu m-am deprins, de la asinul meu, să mestec în măsele amărăciunea ca pe o hrană obișnuită, așa cum mestecă el spinii. Dar este un suflet care n-a greșit cu nimic în această viață, așa cum nu greșește mireasma acestor trandafiri. Rîndurile de oameni s-au măcinat și împărecherile s-au făcut astfel, prin voința Celui prea înalt, încît să iasă la soarele vieții cea mai dulce alcătuire. Pare în afară de timp și depărtări. Mă înfricoșez gîndindu-mă că se va ofili. Unul dintre leproșii domniei tale o scuipă.

— Unul dintre leproșii mei ? se miră bătrînul. Iartă-mă, prietine, că nu sînt cu destulă luare-aminte pentru fabula domniei tale. Mai am de dat porunci servilor. De altminteri tagma

acelor nefericiți se află sub porunca marelui Papias Calimnos. Lui i-am cerut învoire să-i lase să se strecoare pînă la poarta Vlahernelor. Sună din clopote ca să se ferească lumea, și împotriva lor s-au înălțat steagurile negre și fumurile.

Străinul se plecă zîmbind spre bătrîn.

— Kirie Filaret, zise el, iartă-mă pentru poveștile mele și îngăduie-mi să stau pînă ce se va întoarce doamna Teosva.

— O aștept și eu ; trebuie să vie, căci am nevoie de dînsa.

Într-adevăr, bătrîna nu întîrzie mult. Robii o aduseră cu grăbire în patul de purpură, ca să fie de față la ospăț și să împartă bucate fericiților cerșetori.

— Ne-aduci vești bune, doamnă, nu-i așa ? întrebă cuviosul Filaret, scoțînd o clipă pe fereastră fruntea-i pleșuvă.

— Negreșit.

— Copila e bucuroasă ?

— Da.

— Grăbește-te, se veseli el ; prietinul nostru te așteaptă ca să-i dai un leac, pentru o suferință a lui ascunsă.

Bătrîna își feri de pe față hobotul negru abia cînd ajunse în fundul pridvorului, lîngă Breb. Pe pleoapele ei vinete, străinul cunoscu arsura lacrimilor.

— Lăsați-mă, zise doamna Teosva, înturnîndu-se către serve.

Străinul o privea în tăcere. Părea liniștit.

— I-au pus hlamida și cununa, vorbi încet bătrîna. Împăratul a bătut din picior ; au stat asupra ei roabe. Cît soțul ei era în suferință s-a

plecat umilită. Acuma nu mai plînge și-l înfruntă. I-am șoptit că n-o înțeleg de ce face asta, cînd soțul ei se întoarce către dînsa. Mi-a zîmbit și m-a mîngîiat. Am sărutat-o pe sîn și am auzit cum i se zbate inima în piept. „Mărită Doamnă, a strigat eunucul cel mare ; luminăția sa marele Vasilevs așteaptă. Alaiurile s-au înșirat ; noroadele s-au strîns la Hipodrom.“ Îndată au luat-o doamnele curții și au dus-o.

— Deci, doamna mea, ai dreptul să te bucuri, zise Kesarion.

Bătrîna își închise pleoapele, stăpînindu-și răsufletul.

— Ce-i de făcut ? întrebă ea, deschizîndu-și deodată ochii asupra egipteanului. Învață-mă cum să fac ca să i se tămăduiască trupul, să aibă somn și liniște, să primească voia soțului ei. Văd că Împăratul se întoarce la dînsa ; Maica Domnului a dat ascultare rugăciunilor noastre. Sclavele mele, însă. spun că mai sînt de făcut și altele, care-s poate în puterea domniei tale. Poate, zic iarăși ele, este aruncată asupra ei o vrajă.

Străinul își trecu mîna peste frunte.

— Într-adevăr, doamnă, zise el, silnicia poate fi vraja cea mai înveninată.

— Așa este, încuviință bătrîna ; copila mi s-a mărturisit de mult. Dar acuma soțul ei a chemat-o să steie alături de el în catisma, cu mare strălucire.

— Asta pentru o femeie poate fi bună doftorie.

— Nu este, nu este, se tîngui bătrîna. S-a dus cu obrazul împietrit și cu buzele strînse.

Kesarion coborî singur, împresurat de cercu-i de întuneric, fără să-și vadă slujitorul. Era într-un ceas de trudă lăuntrică și de răsucire pentru a domoli în el însuși o fiară. Obrazu-i trist era orb pentru lumea înconjurătoare. Zadarnic se tîrau schilavii în calea asinului, întinzînd ghiara și cerșind cu glas mare. Își veni în propria stăpînire abia după ce ajunse către desimea cetății. Își lăsă asinul și servul și-și făcu domol și cu deosebită dibăcie loc prin mulțime. Straiul lui alb și mîna care semăna ici-colo bănuți de argint îi deschiseră cale. Era însă în preajma hipodromului o îmbulzeală cum nu văzuse niciodată ; mulțimea se frămînta într-o bucurie și într-o atîțare neliniștită. Toată lumea dorea să vadă pe Împărat, ca și cum peste noapte și-ar fi lepădat pielea.

Negustători, oșteni și prostime se încleștaseră la intrări. Se bucurau că nu pot războ ; încercau să se cațere unii peste alții ; se întorceau către vînzătorii de covrigi cu susan și către corturile unde călugării vindeau iconițe sculptate în lemn de chiparos ; iar persienii cu obrazurile unsuroase arătau pe furiș rondele de fildeș cu zugrăveli necuviincioase.

Cînd se ridică în preajma tribunei împărătești, pe treapta unde se așeza de obicei, Kesarion văzu pe tînărul Vasilves îmbrăcat cu scaramanghion alb, cu saghion de purpură brodată cu aur și cu hlamidă.

Se sculase în picioare ca să salute mulțimea. Cununa îi era așezată puțintel strîmb pe frunte.

Tovarășa lui, Doamna Maria, sta în podoabele-i de aur ca o imagine sfîntă dintre acelea pe care aveau narav să le lovească isaurienii,

desfăcîndu-le în două părți : aurul pentru ei, chipul pentru gunoaiele cetății. Kesarion Breb răpi pentru el chipul, lepădînd aurul. În urletele și hăulirile amestecate cu pulberi ale acelei mulțimi cu guri mari și negre, el păru a sta liniștit pînă ce imaginea tresări în privazu-i scump, ațintind asupra lui ochi plini de bucurie ori de spaimă.

„Inima mea te-a găsit, îi zise Kesarion fără cuvinte. Clipa aceasta zadarnică putem s-o lăsăm să se înalțe în soare ori să cadă în Propontida ; avem înaintea noastră veșnicia întristării."

— Fericitule Santabarenos, vorbi el pe cînd tumultul se alina și Împăratul se așeza la locul său ; tu îți înțelegi mai bine destinul și nu te abați din calea vieții tale.

— Despre cine vorbești, domnule ? îl întrebă negustătorul de alături.

— Despre un filosof, de la care am multe de învățat.

— E un epicureu ori un stoic ?

— E o ființă care cunoaște frîul și-și duce cu vrednicie povara.

— Iată, într-adevăr, o învățătură nouă. Unui asemenea filosof m-aș supune și eu dacă n-aș fi așa de hărțuit de călătoriile mele : cînd la Alexandria, cînd la Vavilon, cînd la Bizanț. Ce se întîmplă, domnule ? Împărăteasa s-a retras cu grăbire : o sprijină de subsuori însoțitoarele și o duc.

— N-am băgat de samă nimic, răspunse Breb. Nu mă gîndeam decît la ale mele.

Împăratul privea pieziș, arătîndu-și dinții în barba-i neagră. Dădu porunci către slujitorii

dindărăt, apoi reveni spre popor, încruntat și trufaș.

— Fericitule Santabarenos ! murmură a doua oară Breb cu întristare.

XIV

Despre o pasere măiastră cu ochi și glas de om

Cea dintăi veste bună, după primenirea Împărăției, a cîntat-o paserea măiastră din grădinile de la Elefterion.

Au auzit-o din nou copiii care se jucau în colb dincolo de ziduri și au stătut atenți uitîndu-se unul la altul ; apoi și-au plecat urechea spre alt zvon care venea de cătră mijlocul Cetății.

Cînd s-a arătat alaiul, ei se cățăraseră în pomi și pe acoperișuri, în ulițile din preajma palatului Împărătesei. Drumul îl deschidea o eterie de maglabiți, cu suliți. Împăratul venea după aceea, între varangi. Calul pe care stătea el cu mîndrie avea frîiele bătute în aur și argint, purta pieptar dințat și corn de aramă în frunte. Era un cal alb, care părea a-și înțelege mărirea ; părea și el mînios și trufaș ca și stăpînul său, amenințînd din cînd în cînd cu cornul înainte și bătînd din cînd în cînd mai tare ulița cu copitele, în salturi neașteptate. Constantin-Împărat ținea în șold mîna liberă. Privea fără să vadă pe nimeni, ațintind propria-i mărire întru care se vedea ca un alt Alexandru Macedoneanul.

Alți maglabiți încheiau șiragul. Tînărul Vasilevs nu luase cu sine nici un dregător, căci nu

se ducea la Elefterion decît pentru dragostea pe care voia s-o dovedească maicei sale.

Lipsa celor care stau la porunca marelui stăpîn pentru rînduiala împărăției putea să arate că Vasilisa Irina rămînea în afară de treburile puterii. Constantin ținea să se vădească și asta. Dar apariția lui Mihail Lahonodracon, bătrînul strateg al iconoclaștilor, care-și luase loc de frunte lîngă Constantin tînărul, ar fi fost o umilință pentru Vasilisa Irina ; deci purtarea Împăratului putea avea și o înfățișare de cuviință cătră cea care-l purtase în sînul său. Toate și le alcătuiau și le răstălmăceau în mintea lor cetățenii, dînd glas în calea alaiului.

După trecere de un an, acest drum Constantin îl făcea pentru a zecea oară. Între întăiul și al doilea alai, după cît își aduceau aminte locuitorii din acea parte a Cetății, trecuse vreme destul de îndelungată. De la al treilea, alaiurile se îndesiseră.

Copiii acățați pe acoperișuri dădeau lămurire mamelor lor, care-i priveau de jos rîzînd.

— Paserea cea pestriță din grădina palatului a strigat de două ori : Constantine-Constantine !

Într-adevăr, de cîte ori striga paserea, se vestea și alaiul.

— Care pasere ? întrebau unii dintre bărbați.

— Paserea pestriță, răspundeau muierile. Știu și copiii că în grădina palatului s-arată din vreme în vreme o pasere pestriță.

— A văzut-o cineva ?

— Nu s-ar putea spune că a văzut-o cineva anume, dar este. Dacă n-ar fi nu s-ar povesti. Spun și unii slujitori de la Elefterion că Teodota,

fiica lui Gherontie Strategul, ar avea asemenea pasere. Deci nu mai poate fi îndoială.

— Dar a auzit-o cineva strigînd ?

— Au auzit-o copiii.

— Poate strigă fiica lui Gherontie, își făceau socoteală romeii, privindu-se pieziș și rîzînd. Unii au văzut paserea fără s-o audă. Alții o aud fără s-o vadă. Dar fiica lui Gherontie este, și are un glas dulce. Precît s-a văzut, nu se află în toată cetatea altă muierușcă mai minunată la umblet și la privire. Cînd umblă și cînd privește, nici nu mai are nevoie să vorbească.

Un străin cu strai alb, pe care-l vedeau cîteodată localnicii din acele uliți, stătea și el în preajma sfatului, privind cătră porțile de la Elefterion unde intrase alaiul. Avea alături un asin cu zurgălăi de argint și un slujitor uriaș.

Copiii coborîră de sus și veniră la dînsul cu prietinie.

— Constantine, zise el, scoate din desagă dreptul acestor prunci și-l împarte.

Omul cel mare vîrî mîna în sacul de la șold și scoase lucruri dulci, pe care le dărui pe rînd omușorilor. Cu strigăte bucuroase, brîncindu-se, alungîndu-se și sărind într-un picior, copiii se depărtară.

— Acuma înțeleg eu care paseri chemau, și pe care Constantin, se veseli cetățeanul cel vorbăreț. De cîte ori trece alaiul, de atîtea ori le vine asemenea dar.

— Nu ai putea oare să înțelegi și ce caută străinii la curtea Împărătesei ? întrebă femeia.

— Nu știu ; îmi închipui că se duc s-asculte ce glăsuiește paserea cu pricina. E o pasere care va fi știind toate și spune multe...

Era o zi călduță de sfîrșit de iarnă. Către miazănoapte, cerul se boltea verziu ca piatra de chicla z ; spre miazăzi coloarea i se îmblînzea într-un albastru de floare. Vîntul sufla moale din Arhipelag ; dintr-acolo aducea pe luciul apelor, pînă în Cornul de Aur, corăbioare cu pînzele umflate. Crengile desfrunzite porneau muguri noi ; șiragurile sumbre de chiparoși șușuiau un cîntec moale pămîntului, trezindu-i visurile amorțite. Sunau clopote ; scînteiau turlele bisericilor. Împăratul voia să uite o clipă de grijile grele ale lumii. De la o vreme avea tot mai multă dorință să vadă pe maica sa. O poftise într-un timp să se așeze la Augusteon, cerîndu-i sfat pentru treburile Împărăției. Acuma o chema iarăși alături de el, pe cînd Împărăteasa părea a iubi neîncetat singurătatea ei de la Elefterion.

Slujitorii deschiseră porțile dînd glas de slăvire marelui Vasilevs. Împărăteasa ieși pînă la treptele de marmură, între coloane, în straiu-i mohorît, cu fruntea și tîmplele sub broboadă cernită. Se plecă în fața fiului său. Împăratul descălecă, veni repede să-i sărute mîna. Se îndreptă apoi cu fală, privind spre femeile și fecioarele împărătesei. Slujitorii și hadîmbii îngenunchiară ; doamnele și fecioarele făcură metanie, atingînd lespezile cu dosul palmei. Cînd își ridicară obrazurile, rămase între ele, zîmbind către Împăratul său, Teodota. Privirea lui Constantin se lumină.

— Doamnă, zise el intrînd alături de Vasilisa Irina sub boltă, apoi în cubuclion, am venit din nou să mărturisesc mamei mele și tovarășei mele la împărăție, că-i simțesc lipsa și că o doresc aproape de mine.

— Fiul meu, răspunse Despina, grijile mele acum sînt mai mult pentru suflet și pentru sfintele lăcașuri ale lui Dumnezeu. Îmi pregătesc odihna cea din urmă.

— Pînă atuncea, Doamnă, mai este timp. Pînă atunci am nevoie de înțelepciunea maicei mele, care s-a dovedit folositoare Împărăției. Am fost nevoit, anul trecut, să ies din Bizanț cătră hotarele bulgarilor. Cu ajutorul lui Dumnezeu și al Maicei prea curate, am bătut și am supus pe acești varvari. Iată, acum vine vremea să pășesc în Asia împotriva ismailitenilor. Avem acolo de făcut și alte rînduieli. Știind că la Bizanț rămîne înțelepciune, puterea mea sporește, deci mă pot întoarce mai curînd.

— Într-adevăr, încuviință doamna Irina, și un împărat are drept la această simbrie, care se chiamă tihna, și pentru aceasta au fost clădite palatele din grădina sfîntă de cătră împărații dinaintea noastră. Doresc să calci în picioarele calului măriei tale pe toți vrăjmașii, și să te întorci cît de curînd la desfătările ce ți se cuvin ; dar te rog să nu-mi dai pedeapsa de a vedea în fiecare clipă la Augusteon alături de mine chipuri de care mă înfricoșez.

Împăratul rîse, arătîndu-și colții albi de lup în barba-i creață. Era frumos și înalt. Căuta cu ochii grupul femeilor, care rămăsese sub boltă, în urmă.

— Fii liniștită, mamă, vorbi el cu glas mai scăzut. Nevoile oștilor din Tracia m-au îndemnat să trimet acolo pe bătrîn.

— E o veste destul de bună, se învoi Vasilisa. Dar după ce împlinește porunca pentru care-i trimes, Lahonodracon se întoarce să se așeze iar în scaunul în care a fost poftit. Poate fi un slu-

jitor credincios împăratului său ; dar eu rog să fiu iertată că nu-l pot suferi în apropierea mea. Pentru asta îmi priește mai bine la Elefterion.

— Știi totuși prea bine, mamă, că nu se poate întoarce decît după altă poruncă. Un oștean e bun acolo unde socoate de cuviință stăpînul său. Mă învoiesc a feri pe măria ta de priveliștile care nu-i plac ; mă învoiesc eu însumi să uit ceea ce mi-a fost poate nesuferit. Înștiințează de mila noastră pe Stavrikie în surgunul său.

— Pot oare, într-adevăr, nădăjdui că slujitorii mei vor găsi iertare ?

— Vor găsi, pentru că au stat cu credință sub mîna care i-a ocrotit. Nu mai păstrez în mine mînie decît pentru acei care, fiind ai mei, m-au viclenit. Însfîrșit, astăzi nădăjduiesc că se va închide rana care a sîngerat în mine atîta vreme. Am primit răspuns că prietinul nostru Alexie și-a părăsit oștile și războiul și vine la mila noastră, ca să primească răsplată.

— Va cere, negreșit, cinstea triumfului în Hipodrom.

— Se poate. Oamenii mei îl așteaptă cu vorbe de salutare din parte-mi. Îl vor pofti în trieră și-l vor trece Bosforul, aducîndu-mi-l.

— Îl vei primi și-l vei lăsa să-ți vorbească ?

Constantin își arătă colții rîsului.

— Nu știu ; se va vedea. Mîni vei fi și măria ta la Augusteon.

Împărăteasa păru a sta o clipă la îndoială.

— Împăratul nu îndrăznește a-ți porunci, Doamnă, stărui Constantin. Te roagă.

Irina îi întinse mîna. El o cuprinse, sărutînd-o pe amîndouă părțile : pe dos și în palmă ; o reți-

nea ca să-și vadă bucuria în pietrele nestemate ale inelelor.

— Prea iubitul nostru fiu îmi va îngădui totuși să întreb și pe sfătuitorii mei cei fără de greșală. Începe în paraclisul palatului sfînta slujbă ; mă duc să îngenunchez la icoana Prea Curatei.

— Pot merge și eu ?

— Doresc să fiu singură. Femeile și fecioarele mele rămîn aici.

Despina se retrase cu zîmbetu-i nehotărît. Împăratul păși pînă la fereastra naltă ca să vadă grădina, aurită de răsfrîngerile din urmă ale asfințitului.

În gang, pe cînd el sta întors cu spatele, femeile curții șoptiră o clipă, apoi foile rochiilor lor fîșîiră. Întorcîndu-se, Constantin găsi înainte-i pe Teodota. Veni către ea cu ochii aprinși, o cuprinse în tăcere. Ea i se alipi numaidecît, încovoindu-se ca o iederă. Cu pleoapele lăsate își pleca fruntea subt umărul lui. C-un scîncet subțirel, ceru parcă intrare înlăuntru, unde se zbătea tumultul cărnii.

— Se întoarce Vasilisa, se tîngui ea, ferindu-și buzele vopsite. El o smunci în sus, ridicînd-o în brațe, căutînd alte locuri goale, pe care le scurma cu barba. Trupul ei începu a rîde tremurat și subțirel.

— O, Teodota, oftă Constantin ca după o silință trudnică, mîni vine Împărăteasa la Augusteon.

Fata se veseli.

— Ai dreptate să te veselești, Teodota ; căci nu vorbesc de maica mea, ci de împărăteasa cea adevărată, după care tînjește ființa mea. Vin aici ca să sufăr. Acolo, însfîrșit, voi avea alinare.

— Deci slăvita mea stăpînă s-a învoit să iasă de la Elefterion ?

— S-a învoit. Îi pun totul la picioare. Nu am nevoie decît de tine.

Ea i se strecură din braţe şi-i căzu la genunchi. El o ridică iarăşi spre el. Se auziră paşi în gang.

Cînd tînărul împărat ieşi întru întîmpinarea maicei sale, avea sprînceana încruntată şi ameninţătoare aşteptîndu-i răspunsul. Dar Vasilisa zîmbea cu blîndeţă.

— Mîni, vorbi ea, voi fi alături de iubitul meu fiu la Augusteon şi vom primi împreună pe Alexie Moseles, ca să-i dăm răsplată pentru faptă.

— Mîni va fi cea mai frumoasă zi a vieţii mele, răspunse Constantin, întorcînd privirea către femei şi căutînd între ele pe cea care abia i se desfăcuse de grumaz şi-i lăsase flacără în sînge.

A doua zi poporul binecredincios a văzut cu mare bucurie pe Împărăteasă trecînd la palatul cel mare. Era cu alai de oşti şi de patrici. Îşi pusese haina ei de purpură stînjinie şi cununa, dovadă că se hotărîse a părăsi singurătatea. Iar monahii, cunoscînd în visuri sfinte, peste noapte, dumnezeiasca schimbare. sunau clopotele în turnuri ; unii ceteau rugăciuni, alţii sporeau alaiul, încît erau uliţile pline de negreaţa lor.

În preajma hipodromului s-au îmbulzit şi vizitiii albaştri călări ; au prins a suna ţimbalele şi trîmbiţile cîntarea biruitorilor.

La Sfînta Sofie a ieşit cadelniţînd, între clerici, prea sfinţitul kirio-kir Tarasie. Iar la poarta cea mai dinlăuntru, însuşi Constantin-Împărat a stat întru întîmpinarea mamei sale.

Unii dintre cuviosii părinți călugări au dus veste de mirare în cetate că nu s-ar fi arătat la acea primire împărătița cea tînără Maria. Se spunea cum că ar fi fost bolnavă. Alții chibzuiau că i-ar fi poruncit Împăratul să stea în ghinekeu, ca să nu s-arate dintrodată două împărătese.

Se aflau neguțători vicleni care nu se sfiau să încredințeze pe cine voia să-i asculte că totuși, la acea priveliște, a fost o a treia împărătească. O așteptau eunucii și un ghinekeu al ei la Dafne, pe cînd Doamna Irina rămînea în Augusteon, iar cealaltă, adică amnianca, era mutată în pripă și în ascuns la Halki.

Acolo, la palatul de la țărmul mării, se afla și altă ființă care nu se putea învrednici să vadă bucuria de pe obrazul lui Constantin. Era Alexie Moseles, foarte mirat că marele său stăpîn arată așa de puțină grabă să-l cheme la mila sa. Puțini dregători de altminteri se puteau învrednici de asemenea cinste.

Trei zile numai Împărăteasa Irina singură, fără fiul său, a stat în triclinion dînd porunci. În ziua a treia a venit să îngenunche în fața ei și să-i sărute mînile, vărsînd lacrimi de bucurie, Stavrikie.

Cînd s-a ridicat din umilință și slujitorii i-au pus pe umeri haina dregătoriei lui vechi, unii dintre curtenii care se aflau de față au dat semne de mare plăcere, cunoscînd în această faptă o lucrare dumnezeiască. Iar Stavrikie, după ce a mai îngenunchiat o dată, s-a sculat cu înfățișarea lui știută privind, ascultînd, amirosind cele mai ascunse dorințe și hotărîri ale doamnei sale.

— Prea mărită și prea înțeleaptă stăpînă, a zis el, binevoiește a-mi îngădui să mă înfățișez la domnul meu Împăratul, să-mi plec fruntea la picioarele sale, mulțămindu-i pentru iertare și pentru nesfîrșita lui bunăvoință.

— Să-l lăsăm să se odihnească și-n această zi a treia, a zîmbit Despina. După suferinți și trudă, are dreptul la tihnă. Se cuvine și împăraților ceea ce oamenii de rînd au cu prisosință. Mîni însă vei binevoi, credinciosule al nostru slujitor, să te afli în al treilea ceas, la porunca măriei sale. Căci ne vom aduna aici, să hotărîm dreaptă răsplată lui Alexie polemarhul.

Deci abia în ziua a patra, fiind în grădinile palatelor strălucire de primăvară, cu caiși înfloriți, dregătorii și oștenii s-au putut bucura de vederea lui Constantin.

În ziua aceea n-a mai fost nici o îndoială în privința zvonurilor pe care le strecurau cu cea mai mare taină hadîmbii. Trecînd de la Augusteon către Halki, Constantin a ridicat ochii, clipind în soare. Într-un heliacon, la Dafne, s-a arătat numai o clipă cea căreia lumea începea să-i spuie împărăteasa a treia. Muții și-au plecat frunțile ; hadîmbii s-au săgetat cu privirile. Dregătorii s-au uitat senini unii la alții. Despina și Stavrikie n-au știut cu desăvîrșire nimica.

Însă paserea cea necunoscută, care e totdeauna unde trebuie, a strigat în Cetate din turn în turn și de pe acoperiș pe acoperiș că Împăratul a călcat în picioare cununia și a desfăcut ceea ce numai Domnul Dumnezeu are putere să desfacă.

Împăratul leapădă pe nepoata cuviosului bătrîn de la Amnia, cea care a fost hărăzită Bizanțului de prea curata Fecioară. De trei zile Doamna

Irina îl roagă pe Constantin să nu săvîrșească asemenea faptă și el stă încruntat în hotărîrea lui.

Trebuie să fie la mijloc un demon, ori un farmec. Abia acum are să se vadă folosul pe care-l pot aduce cuvioșii monahi adunați în sfintele mănăstiri la sfintele icoane. Oamenii greșesc, chiar cînd sînt împărați, iar cuvioșii părinți se roagă sfinților și lui Dumnezeu, arătîndu-le ce s-a întîmplat. Sfinții se scoală și vin la scaunul Împărăției celei de sus, Maica Domnului stăruiește, și Dumnezeu întinde dreapta sa, poruncind să fie iar bine. Tot astfel se întîmplă cînd se iscă răscoale și războaie, cînd bîntuiesc bolișți și foamete, cînd se cutremură pămîntul ori mînîncă vîrcolacii luna. Lumea se înfricoșează, cuvioșii părinți se roagă, Împăratul ceresc își trimete slujitorii nevăzuți, crîngul vieții intră în rînduială.

În acele trei zile tînărul împărat n-a avut gînd bun nici în alte afaceri. În privința lui Alexie, Împărăteasa dorise să fie altfel. Însuși Stavrikie stăruise cu glas încet și cu mare supunere. Împăratul bătuse cu sabia în mozaic, privind neînduplecat în juru-i. Trecînd pe sub heliaconul de la Dafne, i se îmblînzise privirea. Dar cînd ajunse la Halki, pe terasa de deasupra mării, privirea i se înăspri sub sprîncenele coborîte.

Pe Propontida licărea aur. Spre insulele Principilor plutea ceață albăstrie. Nici o adiere nu susura în grădini. Pomii înfloriți stăteau între chiparoși cu luminile lor albe, împrăștiind mireasmă subțire. Muții aduseră pe Moseles de subsuori, ajutîndu-l să se închine domnului său.

Însfîrșit, biruitorul din Asia putea să se veselească.

Dar Constantin îl privi numai o clipă, cu obrazul neclintit. Apoi ochii lui se înturnară spre lucirea mării și spre pîcla depărtării.

Gîdea pași grăbit dintre slujitorii de rînd, făcîndu-și loc cu fruntea plecată. Muții se atîrnară în jurul polemarhului. Omul cu strai roș și cu tidva rasă îi atinse pe rînd ochii cu fierul aprins. Dînd urlet de moarte, prietinul Împăratului se răsuci pe spate. Atunci Constantin își mai întoarse o dată privirea. În clipa următoare omul dispăruse. Mugetul i se zvîrcoli sub pămînt, coborînd în adîncime.

În tăcerea albă care se întinse, veniră pe vîrful chiparosului celui mai apropiat doi domnișori cu pene colorate, picurînd din ciocurile lor mici cîteva sonuri fine.

— Să mergem, porunci Împăratul. Avem alte treburi. Ne așteaptă ziua de mîni.

Vremea stătu neschimbată. Într-aceeași lumină sfîntă și într-același loc fericit, a doua zi, slujitorii au țintuit pe cei cinci monahi unchi ai Împăratului, frații lui Leu-Isaurianul. Lui Nikifor, gîdea i-a crăpat ochii. Celorlalți cuvioși și măriți kezari Cristof, Niketas, Antim și Evdokim, le-a tăiat limbile cu briciul, lepădîndu-le pe pardoseala de marmură.

„Împărăteasa e nemîngîiată pentru asemenea fapte", dădea de veste paserea nevăzută zburînd cînd la Cele Șapte Turnuri, cînd la Vlaherne.

După ce toți smochinii din Bizanț se scuturaseră de flori, veni și prea sfințitul Platon din singurătatea lui de la Sakkoudion ca s-audă veștile cele de necrezut.

Nu se poate să fie nimic adevărat, își zicea el. Fără îndoială, precum e obiceiul în această

minunată cetate, meșteri care sleiesc un clopot pentru o sfîntă mănăstire au dat drumul în lume unor minciuni mari, ca să facă zvoană și astfel clopotul să dobîndească frumos și înalt sunet.

Îndată ce descălecă la Sfîntul Pantelimon, trimese știre la casa egiptenilor. Constantin, slujitorul cel uriaș, se înfățișă chiar în aceeași după-amiază, bătînd metanie și sărutînd dreapta prea sfințitului.

— Prietine Constantine, îi zise părintele episcop, ce veste bună îmi aduci? Nu cumva stăpînul tău a ieșit la petrecere de primăvară în afara cetății? Căci așa este obiceiul aici, în aceste zile desmierdate.

— Prea sfințite, răspunse slujitorul, stăpînul meu se găsește la egipteni.

Întorcîndu-și pliscul și ochii rotunzi, episcopul bagă de samă că slujitorul are obrazul mohorît de întristare.

— Ce este? tresări el. Fratele meu e bolnav?

Slujitorul clăti nedumerit din cap.

— Prea sfințite părinte, nu pot să știu nimic. Iată a opta zi de cînd nu mi-i îngăduit să-l văd. Stă singur în chilia lui. Și slujitorii n-au voie să pătrundă nici în odăile din preajmă. După cum a poruncit, îi punem, în fiecare sară, un ulcior cu apă, pe care-l ia singur, fără să-l vadă nimeni. Se roagă și postește. A mai făcut și altădată asta la Egipet.

— Din ce pricină?

— Nu pot ști, prea sfințite. Eu sînt un slujitor prost.

— L-ai văzut?

— Nu.

— Atunci de unde știi că se roagă?

— Nu știu, prea sfințite, dar îmi închipui. Poate nu spune nici o rugăciune și stă numai așa, uitîndu-se într-un singur loc. De asta mă tem eu mai mult. Trebuie să aibă mare mîhnire.

Părintele Platon stătu cugetînd. Pofti după aceea la sine pe egumenul sfintei mănăstiri și-i ceru știri din lume. Cuviosul Amos era ca totdeauna foarte grăbit și-și scutura pletele creț, suflînd în pielea-i neagră și lustruită întinsă prea tare pe trupu-i scund. Știa toate, căci umbla întruna în cetate. Despre egiptean însă nu putea spune nimic.

— S-a vestit ceva despre el ?

— Prea sfințite, n-am aflat nici o știre.

— Poate ai aflat despre cinstitul nostru prietin kir Filaret.

— L-am cercetat în ziua sfintei Intrări în Biserică, prea sfințite, cînd a dat iarăși ospăț sărmanilor săi. L-am văzut vesel și m-am bucurat și eu.

— E adevărat ce se zvonește de la Împărăție ?

— Toate cele bune, prea sfințite, sînt adevărate, căci acuma s-a întors la Augusteon stăpîna noastră Doamna Irina. Din ziua cînd s-a așezat iarăși întru strălucirea sa, undelemnul ni se pare mai gustos.

— Mă bucur de asta, frate Amos. Se vorbește despre kezari, cum că ar fi fost supuși gîdei.

— O, prea sfințite părinte Platon, se tîngui cuviosul Amos, înălțînd brațele-i scurte ; din acea zi Doamna noastră n-are mîngîiere. A trimes lumînări și a poruncit rugăciuni la toate sfintele lăcașuri. Nepotul Copronimului e mai greu de stăpînit decît ne închipuim noi. S-aude și despre altele prea sfințite, și are să se mai

audă, căci răutățile spurcăciunii sînt fără de număr.

— Iată de ce mă temeam, suspină episcopul.

Părintele Amos se grăbi să întărească :

— Adevărate sînt cele bune, prea sfințite ; adevărate sînt cele rele. Dumnezeu pe toate le pune în cumpănă și le cîntărește, plătind fiecăruia după marfa pe care a adus-o. Faptele smintite ale neprietinilor noștri sînt pentru noi pasat dulce, căci știm că va sta asupra lor un județ înfricoșat.

Episcopul privi pe gînduri către cuviosul egumen. O clipă pe obrazul lui mîhnit avu o ușoară lumină de zîmbet, aducîndu-și aminte de animalul pe care-l presupunea Breb în ființa scundă a părintelui Amos. Se gîndi să se întoarcă la servul lui Kesarion. Ieși iarăși în pridvor. Slujitorul sta rezemat de un stîlp, cu fruntea plecată și pletele atîrnînd în ochi.

— Constantine, porunci episcopul, du-mă la stăpînul tău.

Slujitorii aduseră asinul și ajutară bătrînului să încalece. Prin ziua limpede de primăvară, prin zvonul cetății, prin furnicarea din ulița zarafilor, prea sfințitul Platon trecu întors în sine și străin de toate. Coborî neliniștit sub pilaștrii de marmură, strînse pe trupu-i uscat haina neagră, ferindu-se de atingerea robilor și intră călăuzit de Constantin. După ce străbătu săli, ieși într-o grădină dinlăuntru. Văzu oameni cu obrazurile maslinii, înveșmîntați în alb. I se închinară, lăsîndu-l să treacă. În fund, sub platani, se deschideau ganguri negre.

Slujitorul se opri.

— Prea sfinţite părinte, mormăi el ; de aici nu mi-i îngăduit să trec mai departe. Intră sfinţia ta pe această uşă. Stăpînul meu va şti îndată cine vine. Dacă nu dă semn şi nu răspunde, eu mă aflu aici, la porunca prea sfinţiei tale.

Episcopul intră, nu fără oarecare sfială. Era în această curte veche a egiptenilor o linişte care nici nu putea fi bănuită de trecătorii prin ulițile apropiate. Un cocor îmblînzit ieşi din gang şi trecu pe pajiştea grădinii, la havuzul din mijloc.

După ce făcu cîţiva paşi în ceea ce i se părea întunecime, prea sfinţitul Platon găsi un loc rotund unde curgea o lumină slabă de deasupra, prin acoperişul de sticlă verde. Pe ziduri erau hieroglife şi zugrăveli. Unele îi erau cunoscute, din învăţăturile acelui timp.

Cunoscu, deasupra unei uşi scunde, între două columne subţiri, ochiul lui Dumnezeu, între raze şi în litera sfîntă numită Deltha.

O altă uşă mai îngustă, cu canat de cedru, se deschise fără zgomot alături.

În cadrul ei, părintele episcop cunoscu pe Kesarion. Se duse către el. Străinul îi făcu loc, fără de nici un cuvînt.

Părintele Platon se găsi într-o chilie cu pereţii lucii, c-un pat sărac şi c-un scaun, cu două ferestre înguste aşezate sus, primind lumină din cerul albastru. Era o cămăruţă de osîndit.

Episcopul se înfricoşă, crescîndu-şi ochii rotunzi.

—Mi-i îngăduit oare să vorbesc şi să te întreb ? şopti el.

Prietinul lui era slăbit, cu pleoapele obosite ; dar privirile-i luceau de foc lăuntric.

— Părinte, sînt bucuros c-ai venit, zise Breb. Astăzi mi se isprăvește singurătatea.

— După cît înțeleg, ajunezi de nouă zile, se miră părintele Platon. De ce ți-ai hotărît asemenea pedeapsă ?

— O, părinte și prietine, nu e pedeapsă. Am stat cu mine însumi, trudindu-mă să desleg întrebările fără de răspuns. E nevoie pentru asta de tăcere și singurătate. Desfăcîndu-mă de tot ce atîrnă și întunecă, m-am dus să văd numai cu duhul. Orbul care-și pipăie drumul morții a lovit cu ghiara pe ființa curată care-l însoțea. Isaurianul face parte din acele vietăți în care întîrzie formele fără conștiință. S-ar fi cuvenit copilei doamnei Teosva alt destin.

— Prin urmare e adevărat ? Nu mai poate fi nici o îndoială ?

— Nu mai este nici o îndoială.

— Deci îl lovește blăstămul bătrînilor isaurieni ! Ucide și zdrobește. Mîni se va ridica și acesta împotriva sfintelor icoane.

Breb privi țintă pe bătrîn și zîmbi ușor. Stătu tăcut pînă ce monahul își simți sîngele bătînd în tîmple. Zidurile lucii se umbriră. Ferestrele de sus se albăstriră.

— Am să-ți împărtășesc o taină, părinte, zise Breb, urmînd a-l privi stăruitor. La întrebarea care scurmă în mine ca un vierme, știu că nu este răspuns. De ce sufere nevinovatul noi nu putem cunoaște în timpul nostru mărginit. Dar știu cine a tulburat mintea Isaurianului și cine i-a întărit brațul. A căzut Alexie, au fost loviți kezarii, e strivită Împărătița Maria, se vor zvîrcoli în sîngele lor trupele armeniace care se scoală pentru Moseles ; vor veni sfinții episcopi

să-l blastăme și vor fi păliți peste gură ; toate se vor face, ca să se bucure noroadele cînd îi va fi sosit pieirea. Toate acestea le face lupoaica.

— Nu înțeleg bine, șopti părintele Platon. Nu înțeleg de ce.

— Părinte și prietine, zise Breb, scoală-te de aici dacă socoți că trebuie și du-te la Augusteon, cerînd Doamnei Împărătese a lumii să ți se mărturisească.

— Pot îndrăzni să-i cer ? Mă chiamă pentru asta cînd are bunăvoință.

Kesarion privi un răstimp țintă pe episcop.

— Bine, dacă nu te duci domnia ta acolo, va veni ea aici, hotărî el, c-o voce care i se părea părintelui Platon că sună de departe. Binevoiește, sfinte părinte, a cunoaște foamea în veci neistovită. Ca să se îndestuleze de zădărnicia măririi, Doamna Irina împinge lîngă prăpastie pe fiul ei. Acum vei înțelege de ce i-a pus alături o soție aleasă de puterile divine. Ca nelegiuirea lui de astăzi să se arate mai înfricoșată.

Glasul egipteanului păru a se cufunda în pămînt. Se făcu întuneric deplin. Prea sfințitul Platon văzu în fața lui pe mărita Împărăteasă. Era în scaunul ei de aur, întru strălucire. Îi scînteiau pietrele nestimate și-i fremătau nările. O întrebă, fără glas și fără vorbe lămurite, numai cu sufletul.

— O, părinte, îi șopti Breb, după ce vedenia se stînse, eu am fost solul care am adus o floare curată și am aruncat-o într-o volbură prihănită.

Cuviosul părinte Platon se cutremură de acel glas ; pipăi prin întunecime, căutîndu-l cu teamă, ca și cum omul nu mai era acolo, și numai glasul acela de durere rămăsese în locul lui, ca o ființă de sine stătătoare.

XV

În care, celor fericiți și nefericiți li se incheie timpul

Cînd cei doi prietini ajunseră la casa bătrînului Filaret, găsiră împrejurimea înțesată de cerșetori care se jeluiau cu glas mare. Se atîrnau de zaplazuri, se îmbulzeau la poartă, călcîndu-se și încălecîndu-se. Slujitorii îi puteau cu greu stăpîni. Toți voiau să străbată la bunul lor părinte și ocrotitor, ca să-i vadă că sufăr pentru nenorocirea ce i se întîmplase. La o jelanie așa de trudnică și la atîtea lacrimi s-ar fi cuvenit numaidecît jitnicerului și pivnicerului să înțeleagă ce au de făcut, aducînd năpăstuiților lumii cele de mîncare și cele de băutură, căci cu aceasta se îndeletnicesc oamenii și la bucurie, și mai ales la întristare.

Spătarul Ioan pusese și el sprijin slujitorilor pe cei doi candidați care-l întovărășeau. Oștenii trăseseră săbiile, punîndu-le la gîtul celor care veneau pe picioare. Pe cei care se tîrau pe pămînt îi loveau cu gambierele lor de fier.

Prin atîta calicime era greu de răzbit. Părintele Platon si Breb se opriră privind. Mai tare răcneau ologii, blăstămînd și amenințînd cu război. Dar la vederea egipteanului învălmășeala și încleștarea se potoliră. Acest străin avea obicei să întindă slujitorului său cel urias o pungă în care erau bani de aramă. Slujitorul dădea fiecăruia dreptul său, dacă se rînduiau toți, trecînd în liniște, fără să atingă haina albă a stăpînului. Astfel se deschise loc atîta timp cît cei doi oaspeți trecură.

În pridvor se adunaseră într-un colț femeile tinere, în straie cernite. Cum veni părintele Platon către ele, începură a se tîngui, lepădînd lacrimi pe mîna pe care o sărutau.

În cea dintăi odaie stăteau cîțiva bărbați și monahi. Se uitau pe fereastra deschisă în grădina cu trandafiri înfloriți. Către ei trecură roabe cu băuturi răcoritoare.

Pe cuviosul Filaret îl găsiră singur, lîngă doamna Teosva. Un cuvios călugăr cetea lîngă o făclie de ceară. Bătrîna sta întinsă pe un divan scund așternut cu covoare de purpură. Avea ochii închiși, obrazul încă întristat, mînile legate pe piept cu fir de matasă. Pe aceste mîni mici cu degete subțiri, lucea o cruce de aur și un ban nou din același metal, pentru plata vămii la vadul celeilalte vieți.

Bătrînul nu era întristat. Fața-i frumoasă încununată cu păr alb era numai puțintel nedumerită. Se închină către prietinii săi, îi cuprinse de cîte o mînă, aducîndu-i spre tovarășa vieții sale. Ar fi vrut el însuși să ceară o deslușire.

Își descleștă cu greu glasul :

— Acuma ce fac eu ? Doamna mea mă lasă...

Monahul cel bătrîn își întrerupse cetirea.

— Pîn-acuma n-a grăit nici un cuvînt, șopti el către episcop.

Bătu metanie, sărută mîna părintelui Platon și se întoarse lîngă făclie și lîngă carte.

Kir Filaret îl urmări cu ochii fără să-l înțeleagă ce-a spus.

— Ce fac eu ? întrebă el iar pe oaspeți.

Apoi se feri, privindu-i cu luare-aminte.

Prea sfințitul episcop salută pe moartă și rămase la căpătăiul ei, cu ochii pe jumătate în-

chiși, șoptind o rugăciune pentru sufletul care trecea la judecată. Breb se opri în partea cealaltă, la picioare, ca să poată privi drept pe zeița adormită.

— Doamnă, o întrebă el, fără a-și mișca buzele, înainte de această călătorie ai văzut pe copilă ?

Obrazul bătrînei păru a se umbri. N-o văzuse.

Părintele Platon se întoarse către kir Filaret.

— Cum s-a întîmplat ? ce-a fost ? întrebă el.

Bătrînul ridică din umeri.

— Am stat amîndoi de vorbă ieri după-amiază, zise el. Ne-am adus aminte de Amnia. Ei îi părea rău după acel loc și după acel timp. Am poftit un pahar de vin. Cum îi era obiceiul n-a dat poruncă unei roabe. S-a dus singură să mi-l aducă. A venit, mi-a pus paharul pe masă. După aceea a șoptit : „Domnul meu, doresc să mă duc la copila noastră". A vorbit iar : „Domnul meu, sînt slabă, n-am să mă pot duce ; trebuie să vie ea la mine". N-am avut cînd bea vinul. I-au crescut ochii în cap, a suspinat, mi-a făcut semn ca și cum m-ar fi respins, și și-a plecat fruntea. Asta a fost. De ce m-a respins ?

— Prea cinstite kir Filaret, grăi Breb, nu te-a respins. Ți-a cerut să te duci unde-i era gîndul.

— Într-adevăr, așa trebuie să fie. Eu n-am înțeles. Am trimes răspuns la Împărăție. Văd că pînă acuma Împărătița noastră n-a venit.

Oaspeții tăcură.

— Kir Filaret, vorbi străinul, n-au întîmpinat-o cumva slujitorii pe doamna Teosva cînd a plecat de lîngă domnia ta ? Nu i-au vorbit ? Nu i-au adus carte ?

— Într-adevăr, se miră bătrînul, au fost sosit în pripă două femei. Au spus un cuvînt și s-au dus. Atunci doamna mea Teosva mi-a adus paharul, înfățișîndu-mi-l. Nu-i tremura mîna. Dar pe urmă a căzut și nu s-a mai ridicat.

Prin ferestre pătrundeau miresmele grădinii, adiind peste pleoapele închise ale adormitei.

Genele lipite n-aveau să se mai desfacă ; ochii n-aveau să mai privească lumea aceasta. Din îndelungă suferință și puțină bucurie, bătrîna trecuse în limanul cel fără de vifor și-n lumina cea fără de amurg. Kir Filaret asculta aceste vorbe de mîngîiere murmurate de prea sfințitul Platon și se bucura că doamna sa va fi bine primită la scaunul Împărăției de sus. Breb urma să privească neclintit acei ochi acoperiți în care se sleiseră imagini de durere și acea gură cu buzele strînse amar.

— Doamnă, îi zise el, du-te fără a mai întoarce fruntea. Scuturînd de pe noi pulberea și amintirile, vom veni și noi acolo cîndva, ca să înflorim.

Cu mireasma grădinii, venea de-afară și larma slujitorilor și a sărmanilor.

— Ei știu că trebuie să-i ospătez și să le dau tot ce am, zîmbi cuviosul amnian. Într-adevăr, trebuie să-mi pun și eu toate în rînduială, pentru călătorie. Prea sfințite părinte Platon, spune-mi ce poruncești să fac ?

— Se cuvine, răspunse episcopul, ca acest trup să fie dus la mănăstirea de fecioare Rodolfia. Acolo îi vom face privegherile și-i vom pregăti boltă pentru odihnă. Domnia ta rămîi aici, ca să primești mîngîiere de la copii și nepoți.

Bătrînul privi în juru-i și văzu pe Calist.

— Să-mi aduci aici aurul meu, porunci el, și straiele. Spune la cuhnii să se facă masă de pomenire. Doamna noastră pleacă.

Servul se închină și ieși ca să îndeplinească poruncile.

Bătrînul veni lîngă episcop.

— Îngăduie-mi, o prea sfințite, se rugă el, să zăbovesc aici, cît robii vor purta năsălia la mănăstire. Trebuie să plătesc datoriile care le mai am. După aceea vin și eu la tovarășa vieții mele.

Bătrînul se retrase cu zîmbetul lui de nedumerire, părînd vesel celor care-l vedeau. Îndată se simți că slujitorii au slobozit porțile. Monahii veniră să cadelnițeze trupul și să-l ridice. Roabele căzură la pămînt, bocind. Femeile tinere din pridvor, care semănau cu bunica de la Tevriz și cu doamna Teosva, suspinară, apoi țipară ascuțit cu glasuri de păunițe.

— Copile și primăveri, zîmbi către ele bătrînul amnian, nu plîngeți prea tare, ca să nu vă întunecați frumusețile. Maica voastră se duce într-un loc mai încîntat decît acesta.

Către sară, la mănăstirea de fecioare Rodolfia, lîngă Poarta de Aur, sosi veste că la Împărăție s-a aflat despre trecerea din viață a doamnei Teosva și se vor rîndui pentru ea privegheri în toate lăcașurile dumnezeiești. Vor suna clopotele. Vor veni patricii și dregătorii să se plece la racla ei. Dacă Împărătița Maria se va putea scula din suferința pe care o are, va veni și ea. Ar veni însăși prea mărita și prea buna Împărăteasă Irina, dar are treburi multe și sfaturi grele. Căci Constantin-Împărat chiar a doua zi tre-

buie să-și puie zalele și să încalece. A dat poruncă să se adune oști pe celălalt țărm. A repezit vești la toți strategii din Asia să-i iasă întru întîmpinare, căci se duce asupra Armeniei, ca să zdrobească și să macine în sînge pe mercenarii care s-au răzvrătit pentru Alexie polemarhul.

Noaptea, între zidurile mănăstioarei, s-a făcut mare priveghi. Monahiile fecioare au venit prin întuneric de la chiliile lor, cu făclii, luminînd florile grădinii. Porțile au stat deschise pentru cuvioșii creștini. Sub naosul sfintei biserici s-au înflăcărat toate policandelele. Călugărițele au cîntat adormitei cîntece dulci, pe cînd vlădici cu mitre și cîrje slujeau.

De la femeile venite din afară de ziduri, monahiile au aflat cum că Isaurianul ar fi dat poruncă hadîmbilor de la Halki să închidă toate ușile palatului. Slobod îi este oricui să intre acolo ; nimene n-are voie să iasă.

— O, fiul meu, i-ar fi spus și l-ar fi rugat Doamna Irina, n-ai auzit ce s-a vestit ? Lasă pe Împărătiță să se ducă la Rodolfia, să se închine bătrînei Teosva.

— Nu se poate ! ar fi strigat Constantin. Pun astăzi pe mine cămașa morții ; nu vreau să se bucure în lume muierea pe care am alungat-o de lîngă mine.

Astfel Împărătița Maria n-a fost în noaptea aceea la priveghi. Iar cuvioasele monahii lepădau pe lîngă făcliile lor blăsteme șoptite, împotriva acestui nou Irod. Îl scuipau ușor în umbră ca pe un demon și se închinau spre sfinții iconostasului.

A doua zi, în Cetate, a fost mare zvon pentru ieșirea Împăratului la război. Varangii s-au alcă-

tuit cu mare strășnicie în juru-i, avînd pe ei platoşele şi zalele şi sunînd din arme. Carăle cele grele au coborît la țărmul Cornului de Aur, ca să fie împinse pe podurile umblătoare. Au bătut clopotele în toate turnurile ; soborurile sfintelor mănăstiri au păşit întru întîmpinare, binecuvîntînd săbiile, şi securile, şi buzduganele, şi sulițile acestor oşti şi a celorlalte ce se vor aduna, pentru ca potrivnicii marelui Domn să cadă în pulbere, cu pieptul străpuns, cu gîtul deschis, cu fălcile sfărîmate. Măselele lor să fie grăunțe pentru ogoarele Armeniei. În tidvele lor să se adune ploi şi să-şi potolească din ele setea jivinele. Orăşenii au stat privind şi au ascultat freamătul alaiurilor dincolo pe țărmul Calkedoniei, pînă ce s-a stîns. Apoi s-au întors la casele lor.

A treia zi, la sfînta mănăstire de fecioare a intrat cuviosul domn Filaret, însoțit de servul său Calist. Monahiile i-au făcut loc sub bolta bisericii, privindu-l cu mirare cum vine cu oarecare veselie şi grabă. S-a închinat către sfintele icoane, s-a plecat către ieromonahii care vegheau. A păşit apoi către doamna Teosva. I-a zîmbit privind-o îndelung.

— Vină după mine, Calist, a poruncit el apoi. Să mă duci la cuvioasa igumenă.

Călugărițele l-au călăuzit îndată la odaia oaspeților, aşezîndu-l în jilț. Părea trudit ; avea răsufletul scurt. Cămărăşița i-a înfățişat un pahar de vin. Bătrînul şi-a ridicat o clipă ochii spre ființa care i-l aducea şi a clătinat din cap. A făcut semn să i se înlăture paharul.

— Doresc să vie aici cuvioasa Evlampia, a hotărît el.

Bătrîna igumenă sosi între însoțitoarele sale tinere, care o purtau de subsuori. Petrecîndu-și cu grabă metaniile de chilimbar între degetele uscate, stăpîna acelui loc se plecă umilită. Era o umbră în hobot negru. Cu toate acestea ochii și limba aveau ascuțime.

— Cu ce pot sluji pe domnul nostru Filaret? întrebă ea. Toate cele de cuviință s-au făcut pentru sora noastră Teosva. I-am făcut zestre de drum; i-am alcătuit podurile și pomenile; așa că va ajunge cu bine în locul cel de dulceață.

— Îți mulțămesc, doamnă, răspunse bătrînul. Am o rugăminte pentru mine.

— Rugămintea domniei tale, kirie Filaret, este pentru noi poruncă.

Bătrînul se întoarse către Calist.

— Iată, zise el, servul meu aduce, în această cutie de abanos, aurul care mi-a mai rămas. Te poftesc, doamnă Evlampie, să-l primești dar, pentru prea curata Fecioară din acest sfînt lăcaș. Scrieți în pomelnic numele meu și al doamnei mele și dați masă sărmanilor de două ori pe an, la zilele noastre.

— Kirie Filaret, se plecă igumena, vom face întocmai cum poruncești. Vor fi pomeniți la altarul nostru cei care s-au dus și cei rămași.

— Te rog, doamnă Evlampie, să mă primești și pe mine aici. În același mormînt, lîngă soția mea Teosva, doresc să fie pus și săracul meu trup.

— Cînd va sosi timpul, domnule.

— A sosit timpul, suspină bătrînul. Îndată ce am rămas singur în casa noastră, am înțeles că a sosit timpul. Sînt singur, la Amnia.

— Locuința domniei tale e la Bizanț, kir Filaret.

Bătrînul clătină din cap.

— Locul meu a fost la Amnia. Acum e aici. Vă rog să binevoiți a mă primi. În această sară voi dormi și eu lîngă doamna mea Teosva.

Înainte de a adormi, kir Filaret a poftit să vadă la căpătăiul său pe cei doi prietini. S-au înfățișat deci părintele episcop Platon și străinul. Le-a spus hotărîrea lui și ei l-au ascultat fără să se mire. Așezîndu-se lîngă el, Breb i-a cuprins mîna și i-a simțit-o rece între degetele sale. Atunci s-a întors către episcop.

— Prietinul nostru domnul Filaret, a zis el, poruncește să fie adusă aici, în această sară, Împărătița Maria.

Cuviosul părinte Platon s-a ridicat, ca să ducă la Împărăție această poruncă. Astfel a ieșit de la Augusteon învoire ca să se deschidă ușile de la Halki și hadîmbii au purtat cu grabă, în lectica de purpură, pe Împărătița Maria la mănăstirea Rodolfia.

Sara aceea de mai era liniștită și înaltă. Convoiurile de cerșetori care se tînguiseră toată după-amiaza pentru stăpînul lor, acuma se alinaseră, retrăgîndu-se. Slujitorii împărătești închiseseră porțile. În chilii era mișcare și monahiile ieșeau iarăși cu lumini. Stelele făcliilor lor descopereau ici și colo masivurile de flori, trezindu-le parcă mireasma. În arhondaric, cuviosul Filaret își plecase fruntea pe umărul stîng, pentru somnul cel din urmă. Împărătița Maria dăduse un strigăt prelung. Apoi în toată mănăstioara se făcu o tăcere mai mare. Cînd slujitorii și monahii se grămădiră ca să pregătească pe călător, Breb călăuzi pe Împărătiță prin gang pînă în foișorul de deasupra grădinii.

Ca și cum nu și-ar fi dat samă că aceasta era cea dintăi întîlnire a lor după lungă dorință, amîndoi stătură despărțiți unul de altul, fiecare în întunericul lui. Cerul era fără lună ; totuși, după un timp, își văzură întristarea la lumina stelelor. Văzduhul era așa de limpede, încît aurul înălțimii făcea noaptea translucidă.

— Mărită Doamnă, zise Kesarion, Dumnezeu voiește ca acest ceas să fie al plecărilor și al despărțirilor. N-am stat pînă acum în Bizanț, decît pentru a te vedea.

— Pleci și domnia ta ? întrebă nedumerită Împărătița.

— Precum am spus.

— Atunci de ce ai așteptat pînă acum ? întrebă ea deodată aprig. Ai cunoscut nefericirea mea ?

— Fără îndoială, am cunoscut-o.

— Știi că am avut vreo bucurie ?

Breb tăcu.

— O, domnule, răspunde-mi, căci m-am deprins a te ști a-toate-cunoscător. Am aflat de la bunica unele lucruri de mirare. În cîteva rînduri mi-a adus din partea domniei tale vorbe. Am știut că veghezi asupra mea. Acuma. cînd rămîn cu desăvîrșire singură. nu înțeleg de ce mă părăsești.

— Mărită Doamnă, zise egipteanul, pot îndrăzni să-ți iau mîna ?

Tînăra împărătească întinse dreapta. Cutremurîndu-se deodată ca de spaimă, își plecă obrazul. sărutînd degetele care i-o cuprindeau. Străinul o domoli, apăsîndu-și palma stîngă pe fruntea ei.

— Mărită stăpînă, vorbi el cu voce moale, nefericirea nu ți-a adus-o purtarea Împăratului, ci iubirea mea.

— E adevărat ? țipă înăbușit Maria.

— E adevărat.

Ea îl cuprinse strîns, plîngînd.

— E adevărat, îi zise el iar, cu blîndeţă. Însă drumurile noastre în această lume trebuie să se desfacă aici. O împărătească, cînd îşi pierde soţul aşa cum s-a întîmplat cu măria ta, pune văl negru şi se duce la insula Principilor. Viaţa măriei tale nu poate avea rînduiala obişnuită a oamenilor celorlalţi. Asemeni asupra mea stă o putere care nu-mi îngăduie să rup legămintele ce-am făcut.

Împărăţiţa se retrase, ridicîndu-şi braţele la frunte.

— Vai mie, suspină ea. E adevărat deci că ai stat în templele egiptenilor ?

— Într-adevăr, acolo am cunoscut lumina. Aflarea acestui lucru, mărită Doamnă, nu trebuie să-ţi aducă mîhnire. Iată, ne vom despărţi. Se va desface şi amăgirea care se numeşte trup. Dar ceea ce e între noi acum, lămurit în foc, e o creangă de aur care va luci în sine, în afară de timp.

Împărăţiţa veni şi-şi plecă fruntea pe umărul egipteanului.

XVI

Carte de la Sakkoudion

„Prea luminate stăpîne, îi scria cuviosul Teodor de la Sakkoudion, în 797, lui Kesarion Breb; după porunca pe care ai lăsat-o, am ţinut aici, la noi, pe servul domniei tale Constantin ; iar acum, sosind ora hotărîtă, ţi-l trimetem cu această carte. Întorcîndu-te în ţara domniei tale, Domnul

Dumnezeu a binevoit, poate, să te ocrotească într-un liman de liniște ; la noi însă a urmat a bîntui viforul. Din durerea noastră am cugetat ades la domnia ta ; ți-am pomenit învățăturile și ne-am simțit mai puțin slabi.

Află deci, stăpîne, că cel ce a răsplătit rele pentru bune a trecut cu oștile lui în Armenia împresurînd taberile credincioase ale lui Alexie Moseles. Calul său cel alb a umblat în sînge pînă la genunchi. Oamenii de rînd au fost tăiați cu săbiile și bătuți cu buzduganele, iar pe mai-marii lor i-au legat varangii de cozile cămilelor, rupîndu-i în patru. Muierile și pruncii vinovaților au fost împinși în pustie, ca să piară de sete și să-i sfîșie fiarele. Astfel, ne mai auzindu-se în acele locuri nici un glas, Împăratul s-a grăbit către scaunul său. După cum s-a scris, inima nebunului a intrat în casa veseliei ; iar inima înțelepților a stat în casa plîngerii. Isaurianul a dat poruncă scrisă, cum că leapădă pe soția sa ; și a poftit să arate lumii pe Teodota, poruncind să i se închine cu bucurie toată suflarea de la Bizanț. Atunci s-a sculat prea sfințitul nostru părinte Platon și a intrat în Cetate, găzduind, cum îi era obiceiul, la mănăstirea sfîntului Pantelimon. Am ajuns într-o duminică dimineața, la sfînta liturghie. Prea sfinția sa a intrat la slujbă și suindu-se în amvon a rostit cel dintăi cuvînt pentru purtarea necuviincioasă a Isaurianului, începînd omilia sa cu acele vorbe drepte : Vai celui ce zice binelui că este rău și răului că este bun.

În curgerea acelei săptămîni, Împărătița Maria a fost ridicată de la Halki ca o muiere de rînd și dusă la Prinkipo. Mulți cetățeni și monahi aflaseră în taină de acest surgun și s-au strîns la malul

mării ridicînd glasuri și plîngeri. A venit și părintele nostru, înălțînd brațul și binecuvîntînd-o. Măria sa era în strai negru și cu hobot. Înainte de a trece în corabie, a îngenunchiat și și-a plecat fruntea către prea sfințitul episcop. Iar părintele nostru a mîngîiat-o cu vorbe potrivite.

— Prea sfințite părinte, a zis măria sa suspinînd, am înțeles că e mai bună ziua morții decît ziua nașterii.

— Mărită Doamnă, i-a răspuns părintele Platon, Împărăția divină nu e mîncare și băutură, ci dreptate, pace și bucurie întru spirit. Acolo dreptul ca finicul va înflori. Aflați, noroadelor, s-a întors după aceea sfinția să către mulțime, că nu sînt vinovați acești oșteni și acești eunuci pentru ocara Împărătiței și rușinarea nevinovăției. Răspundere la dreptul județ trebuie să aibă cel ce se desfrînează, cel care-și zidește casa sa cu nedreptate, cel care, urînd pe tovarășul său legiuit, se dovedește a fi ucigaș ; cel care ia în deșert legea, jignind pe Domnul vieții și al morții. Într-adevăr cărțile noastre ne poruncesc a nu blăstăma pe Împăratul și a nu bîrfi pe mai-marele poporului ; dar însuși numele nelegiuitului moștenește ocară și rușine ; blăstămul iconoclaștilor este asupra sa.

Auzind aceste vorbe înfricoșate, noroadele s-au cutremurat și s-au răzvrătit. Ridicînd pe prea sfințitul părinte, i-au făcut alai și l-au dus la Împărăție. Avînd încă lacrimi pe barbă, părintele episcop a intrat și străjerii l-au lăsat, temîndu-se de el. Acolo a strigat Isaurianului : O, Împărate, carnea și sîngele tău nu vor putea să moștenească Împărăția lui Dumnezeu ; ci vor putrezi întru scîrnăvia de jos !

Au ieșit dregători de la Augusteon înconjurîndu-l și potolindu-l, iar slăvita Împărăteasă Irina s-a mîhnit prea mult. Oștenii au ieșit în mulțime poruncindu-i să se împrăștie. Slujitorii de la Augusteon au ocrotit pe părintele nostru și l-au călăuzit pînă la Cornul de Aur, vîrîndu-l în triera cea mică a Doamnei Irina-Împărăteasa. Ne-am strîns și noi acolo, în jurul lui ; iar noroadele au venit la țărm cu larmă ; și a mers zvon la sfintele mănăstiri, sunîndu-se clopotele. Astfel s-a stîrnit zaveră în Cetate pentru un bătrîn slab. Marinarii, închinîndu-i-se, au ridicat pînzele și am ieșit în Propontida.

Cînd am ajuns în drept cu Prinkipo, prea sfințitul a ieșit pe punte, binecuvîntînd locul. Acolo este, precum știi, o sfîntă mănăstire a prea curatei Fecioare ; și zidul acestei sfinte mănăstiri ajunge la Marea, încît îl bat talazurile. Iar deasupra mării este foișor. Apropiindu-ne după porunca prea sfințitului, am cunoscut pe Împărătița noastră, între cuvioasele monahii. Părintele nostru episcop a binecuvîntat plîngînd.

O, învățătorule, îmi aduc aminte de vorbele pe care le-ai spus acestui umilit discipol al domniei tale, cînd ai fost în petrecere la sfînta noastră mănăstire. Pre Dumnezeu nimene nu l-a văzut niciodinioară, scrie evanghelistul nostru Ioan. Într-adevăr, mi-ai întors domnia ta cuvînt, căci Dumnezeu nu este zoomorfie. Și ai mai adăogit că vorbele meșteșugite nu pot înlocui substanța, adică fapta bună. Prea sfințitul nostru Platon cunoaște acum lumina și depune judecății lui Dumnezeu faptele lui.

Constantin Isaurianul a socotit de cuviință să vie după o vreme la apele doftoricești de la Prusa

în Bithynia noastră. Așezîndu-se acolo cu curtea și cu oștenii săi, se ducea în plimbări desfătate pe coasta muntelui celui mare Olimp. Apoi trecînd printre dumbrăvi și ape încîntate, a îndrăznit a veni pînă la Sakkoudion, ca să îmblînzească pe părintele nostru episcopul. Asta a fost în vara anului mîntuirii 796. A poposit la porți, a trimes daruri și a poftit găzduire. Prea sfințitul Platon a poruncit să nu se tragă zăvoarele. Astfel Isaurianul s-a retras cu rușine, dar s-a întors iarăși, după puține zile.

— Prea puternicul Domn și stăpîn al lumii poftește intrare, ca să se închine în sfînta biserică a mănăstirii ! au strigat pristavii la porți.

Porțile au stat încuiate, pînă ce a sosit alaiul Împărăției. Cum s-a oprit alaiul, a ieșit în firida turnului intrării părintele nostru episcopul, poruncind Isaurianului să plece din acele locuri curate și să se întoarne în domnia lui adevărată, unde cîntă muzicele, curg vinurile și se destrăbălează hetairele și copilandrii persieni. Atunci s-a întîmplat acel lucru care nu era greu să-l bănuiesc. Din rugămintea și umilința sa, Isaurianul s-a sculat spumînd și a dat poruncă varangilor. Dindărăt au sosit carăle cu unelte de război ; șaizeci de slujitori au ridicat la porți berbecele și au început a bate. Curînd au intrat în biserică săbiile și sulițile. La chilii s-a pus foc. Pivnițile au fost sparte și butoaiele sfredelite. Ostenii au tîrît de barbă pe prea sfințitul nostru părinte la picioarele Împăratului. Astfel și-a dat duhul acest bătrîn sfînt.

Noi sîntem de ieri și umbră pe pămînt e viața noastră. Mă grăbesc a sfîrși această epistolă, căci la noapte se poate ridica un vînt de către Marea.

Viermii care stau în fapte ca-n flori, cum spuneai domnia ta, au dovedit și de data aceasta înțelepciunea Celui etern. N-a trecut decît un an de la adormirea prea sfințitului, adică atît cît trebuie ciclului ca să se încheie, și la Bizanț s-a iscat tulburare și vîlvă. Sfetnicii slăvitei Împărătese, Stavrikie și Eftihie, au stat multe nopți frunte lîngă frunte ca să se sfătuiască. Au dăruit varangilor și maglabiților și sholarilor atîtea sigle, cîte trebuiau ca dragostea lor pentru Constantin să se împuțineze. Cuvioșii părinți din sfintele mănăstiri s-au rugat atîta pentru hotărîrile cele bune ale Despinei, încît toate au fost gata cînd cea din urmă picătură a curs din clepsidră. Într-o dimineață, străjile s-au dat în laturi, muții au intrat în sala păunilor la Dafne și au luat din pat de lîngă Teodota pe Isaurian. L-au purtat în fața judecătorilor lui, în triclinion, unde au găsit tăcere. Împărăteasa era în genunchi, la icoane. Stavrikie l-a privit pe stăpînul său numai o clipă. Îndată au pătruns din cămările dinlăuntru oameni pricepuți, avînd în mijlocul lor pe gîdea cu strai roș. I-au dat sculele, pe cînd muții răsturnau și încleștau pe Isaurian. Răcnetul orbitului a izbucnit întocmai ca și al lui Alexie. Doamna Irina și-a astupat urechile. Slujitorii au ridicat zdreanța și au tîrît-o la Dafne.

Acum patru zile, la sărbătoarea sfintei Adormiri, după ce am aflat de această osîndă a Isaurianului, am călătorit cu bine la Prinkipo și m-am închinat cuvioasei noastre surori Doamna Maria. I-am spus cuvintele pe care mi le-ai poruncit. Ea și-a plecat fruntea și a plîns. N-am așteptat nici un răspuns și m-am retras."

XVII

Floarea de ghiață

În anul acela, 136 din al cincilea ciclu, Kesarion trebuia să treacă în singurătățile muntelui ascuns, după porunca bătrînului. De cînd sosise din Răsărit, se înfățișase în fiecare an de cîte două ori acolo sus și dăduse samă de toate cîte văzuse. Asupra acelor fapte amîndoi rămîneau în sfat și judecată cît se adunau, apoi iar le lăsau dînd cugetului timp să le clocească. Astfel, ca din niște ouă tainice, năsteau în pustia muntelui fantasme asupra cărora bătrînul sta cu privirile ațintite.

Egipteanul, după porecla lui cea nouă, era din neamul oamenilor balani de sub muntele Om. Șase frați ai lui se aflau stăpîni ai turmelor din acele locuri, avînd subt ascultarea lor ciobani și argați. Pe plaiul care se chema Casele, aveau așezări durate din bîrne, unde stăteau muierile și copiii. Slujitorii, lîngă staule și grajduri, trăiau în colibe după rînduiala muntenilor. Unele turme ajungeau la sfîrșitul toamnei, pentru iernatic, în stufurile și grindurile Istrului. Și stăpînii și slujitorii umblau pînă acolo pe drumuri cunoscute, prin marginea apelor, avînd bună înțelegere cu varvarii de la cîmpie și plătindu-le dajdie. Deci Brebii făcură adunare a neamului lor la mijlocul lunii lui septemvrie, pentru despărțirea de Egiptean. Se ducea acum într-o călătorie fără întoarcere. Nepoții și cumnatele i se închinară ca unui străin, întristîndu-se, iar bărbații îi sărutară amîndouă mînile, ca unuia care se suia către singurătățile lui Dumnezeu.

Sub măgura din capătul satului, era țintirimul. Kesarion se duse să îngenuncheze acolo, dînd samă morților de rînduiala poruncită. În neamul Brebilor era datină ca feciorul cel mai mare să fie jertfit lui Dumnezeu. Al doilea urma în datoriile lumești. De cînd se ținea minte se urmase astfel și Cel veșnic îi răsplătise cu toate darurile vieții. Cei rămași creșteau întru vîrtute și bogăție, pletoși și mari bătînd război cu lotrii și cu ursii ; cei despărțiți se subțiau și se albeau veghind și cercetînd intrări la porțile necunoscutului. Cei bogați și puternici disprețuiau puțin pe acești monahi lepădați pustiurilor ; uneori însă se temeau de ei și li se închinau, mai ales cînd aceștia cunoșteau descîntece și doftorii nu atît pentru oameni, cît pentru turme.

Deci Breb se ridică de la morminte și veni către sat. Femeile îl priveau de departe cum se apropie prin soarele de toamnă, cu capul gol, părînd a avea la tîmple coarne de lumină.

Constantin aduse caii de călărie și de poveri.

— Luminate doamne, zise el, dobitoacele acestea ne vor purta bine, precît nădăjduiesc. S-ar fi cuvenit însă să avem aici pe asinul nostru de la Sakkoudion. După ce te-aș fi dus pînă unde mi-i îngăduit, m-aș fi întors cu el înapoi. Aveam tovarăș cu care să mă sfătuiesc. I-aș fi lăsat zurgalăii si s-ar fi veselit cu doamnele și cu pruncii, povestindu-le întîmplări de pe unde am fost noi.

Egipteanul zîmbi. Doamnele și copiii se mirară din nou, de și aveau știință de multe din isprăvile si năzdrăvăniile lui Santabarenos.

Slujitorii templului din fundul plaiului de sub țanc veniră să îngenuncheze. Domnul lor le atinse cu dreapta fruntea, ridicîndu-i și îmbrățișîndu-i.

Călătorii porniră în lungul costișei spre miază-noapte, prin aurul dimineții. Breb umbla înainte ; Constantin după el, cu caii ceilalți legați unii de cozile altora. De o parte și de alta a potecii se învăluiau pădurile. Pe margini de pîraie atîrnau perdele de mesteceni îngălbeniți ; pe vălcele se înșirau cireși sălbatici cu frunzele în coloarea arămii ; cea dintăi brumă dăduse alte fețe și alt zvon codrului. Era în toate o mîhnire dulce, pe care ascetul o primea pînă în fundul sufletului.

— Spune-mi, Constantine, vorbi Kesarion, întorcînd barba-i înflorită argintiu, dacă nu ți-a rămas nimica la Bizanț. Te aud oftînd și murmurînd singur.

— Stăpîne, răspunse slujitorul, nu pot tăgădui, căci m-aș face vinovat înaintea lui Dumnezeu. Dacă binevoiești a-mi da slobozenie, precum e rînduiala, eu m-aș întoarce acolo și aș intra la ascultare la sfîntul Pantelimon. Drag mi-i s-aud clopotele, și-mi place vinul pe care-l au cuvioșii părinți.

— Nu socotești că ți-a venit vremea să-ți iei soție ?

— Bun e și asta, stăpîne. După ce mă satur de altele. Dar grecoaicele grăiesc prea mult.

— Poate te însori c-o munteancă de la noi.

— Iaca la asta nu m-am gîndit. Nici muierile de aici nu grăiesc mai puțin. Dacă măria ta poruncești să stau, oi căuta o munteancă de aici, care a fi mai grasă și mai frumoasă. Dacă e nevoie să mai aduc o epistolă, mă duc acolo.

Kesarion tăcu, jignit și pedepsit de slăbăciunea pe care o arătase, adresîndu-se servului său. Repezi o privire aprigă spre Constantin. Îl văzu zîmbind fără nici o viclenie.

— Dac-aș aduce niște călugări de-acolo, își urmă socotelile servul, ca să alcătuim aicea o sfîntă mănăstire, se supără preoții noștri cei vechi și mă blastămă. Eu zic că tot mai bine-i să caut o munteancă. Fiecare la ale sale. Precît văd, și cocoarele acelea care s-aud pe sus se întorc în locul lor, la țara Egipetului.

— Cred că te înșeli, Constantine. Dumnezeu a rînduit acestor paseri hrană acolo numai în vremea iernii. Dar locul lor de baștină e aici.

— Nici la asta nu m-am gîndit, se învoi Constantin. Egiptenii n-au iarnă, așa că noi sîntem mai vrednici și mai bogați decît dînșii.

Breb se întoarse la gîndurile lui. În înălțime, urmau a chema paserile călătoare, vîslind către Prinkipo.

Drumul ducea pe costișă și către miezul nopții, îndelung, între prăpăstii și tăceri, sub cerul curat. La cel dintăi popas, veniră către ei ca să-i vadă de-aproape, de pe vîrfuri de brăduți, paseri cu ochi schimbători și veveriți. Constantin nu se miră prea mult auzind pe stăpînul său că vorbește cu ele. În poieni joase se auzeau mugete de cerbi, unele subțiri, altele adînci și groase ca niște tunete.

— Cei cu optsprezece crengi în coarne poruncesc tinerilor să fugă din preajma ciutelor... cugetă cu glas Constantin.

— Dumnezeu se vădește în glasul nourilor și al cerbilor, încuviință Kesarion zîmbind ; precum și în alte glasuri ale muntelui.

În rîpă, sub bunget negru, scheunară într-adevăr lupani, apoi tăcură deodată, căci lupoaica cea bătrînă clămpănise asupra lor, învățîndu-i că

vînătorii trebuie să păstreze tăcere. În azur strigară cu mirare pajuri.

Umblară astfel de la izvor la izvor toată după-amiaza. Înspre sară se auziră în văi tulnice. Coborîră într-acolo, la un sălaș de oieri.

A doua zi sună în brădeturi vînt de miază-noapte. După ce primi închinarea stăpînilor locului, Egipteanul își strînse în cătărămi straiul alb și-și îndesă pe tîmple comanacul de pîslă. Trase pe mînici saricâ și se încinse a doua oară. Își trecu pe după grumaz glugă și, după ce încălecă, își apăsă barba în piept. Îl înțepa în ochi suflare rece. Zarea dinaintea-i era vînătă, amestecată cu neguri.

— Ieri s-au arătat semne de toamnă lungă, ziceau ciobanii.

— E adevărat, le răspunse Kesarion, însă cocorii fugeau de vifor. Astăzi să coborîți oile mai devreme.

Ei clătiră din cap neîncrezători. Călătorii umblară destul de bine împotriva vîntului pînă la amiază. Apoi deodată începu a-i șfichiui lapoviță. Drumul se înclină în albia apei care se chiamă Olt. Stăpînul porunci popas cu două ceasuri înaintea amurgitului. După ce caii se hodiniră și mîncară grăunțe, Constantin văzu, nu cu puțină mirare, că vorbele ciobanilor se adeveresc. Zloata stătu ; deci nu înțelese de ce domnul său poruncește drum pe întuneric. Bătea același vînt. Urmau calea pe lîngă lucirea apei. Între nouri învălmășiți, se arăta din cînd în cînd luna. Astfel ajunseră la popasul de la Aluniș, unde cunoșteau case de prietini.

Era către miezul nopții. Lucirea lunii se stînsese.

— După ce intrăm la adăpost, să scoți tarnițile de pe cai, porunci stăpînul. Aicea facem popas lung.

Cît stătu sub colibă, ridicînd din cînd în cînd fruntea și cercetînd viscolul de-afară, slujitorul se nevoia să afle care au fost vorbele stăpînului său pentru a opri viforniţa și pentru a-i da drumul. Că-i spuseseră cocoarele ori vulturii, ori cerbii ce se va întîmpla, nu putea fi nici o îndoială. Oamenii de rînd nu cunosc glasul paserilor și al dobitoacelor, pe cînd aleșii anumiți ai lui Dumnezeu află toate și știu să oprească și să sloboadă stihiile.

În ziua a patra părăsiră albia apei și se suiră prin viscolituri pe opcina muntelui. Acolo ascetul se opri, cercetînd văile și codrii. Dădu hotărîre omăturilor să curgă la rîpă. Soarele se arătă și puhoaiele porniră în salturi la vale, ca niște harmasari de spumă. Sara, la popasul din urmă, găsiră tovarăși. Slujitorul coborî o parte din poveri și-și adună caii. Se supuse cu fruntea la genunchii domnului său și-l pofti să-i întindă mînile ca să i le sărute. Apoi, îndrăznind a-i mărturisi că hotărîrea lui din urmă este să-și caute soție în satele oierilor, se retrase către locul celorlalți servi, în vale.

Kesarion, cu șase tovarăși monahi, sui a doua zi către coloana de fum de la peșteră. Însoțitorii săi depuseră poverile. Ucenicii se închinară Egipteanului și-l călăuziră sub bolta de stîncă, unde băteau lucirile depărtate ale focului. Bătrînul îl aștepta în preajma altarului. Era slăbit și căzut în scaunul de piatră. Primi cu bucurie pe urmașul său, pipăindu-i fruntea.

— O, fiul meu, îi zise el, a sosit timpul.

Kesarion îngenunche.

Cuvintele și mărturisirile acestor jertfe întru spirit nu le-a putut auzi decît tăcerea peșterii. Candela bătrînului mai luci atît cît era necesar Egipteanului să-i afle prorocirea asupra neamurilor acestui pămînt. Căci, precît vedea el, avea să vie asupra lor din răsărit duh de destrăbălare și spaimă.

Decheneul cel nou ieși din peșteră cătră al șaptelea ceas al zilei. Purta la gît, pe straiul alb, juvaerul vechi care împodobise cincizeci și trei de ani pe bătrîn. Monahii lui Zalmoxis, adunați în cursul zilei, i se plecară în genunchi, închinîndu-și frunțile. El ridică asupra lor brațele, privindu-i cu ochi înghețați și știind că va fi cel din urmă slujitor al muntelui ascuns.

POSTFAȚĂ

În deceniul de aur al literaturii române — acei ani fecunzi dintre 1930—1940, cînd apar la noi atîtea opere valoroase cîte nu s-au scris în toată literatura anterioară — și opera lui Mihail Sadoveanu cunoaște momentul deplinei maturități (pe care îl anunțase apariția povestirilor din *Hanu Ancuței*, în 1928): acum văd lumina tiparului *Baltagul*, *Creanga de aur*, *Locul unde nu s-a întîmplat nimic*, *Nopțile de Sînziene*, *Frații Jderi*, ca să nu citățm decît pe cele mai cunoscute. Între acestea, *Creanga de aur* strălucește printr-o frumusețe aparte, asemănătoare și totuși deosebită față de alte opere sadoveniene, avînd un farmec rar pe care îl au doar cîteva scrieri literare într-un secol.

Critica s-a oprit mai puțin la ea, incomparabil mai puțin decît la alte pagini din uriașa creație sadoveniană, încît se poate spune că este una dintre acele cărți de penumbră, nealterate încă de zgomotul comentariilor și fără glorie de manual școlar, alături de nu mai puțin tulburătoarele *Nopți de Sînziene* și *Ostrovul lupilor*.

Sub aparența de roman istoric, *Creanga de aur* este mai mult decît atît: ea este, „după unghiul în care e privită, basm, roman istoric, parabolă, scrisoare persană, sau o poveste de iubire". (Paul Georgescu). O altă in-

terpretare, originală, vede în *Creanga de aur* o scriere ermetică, emblematică, realizată printr-un limbaj de semne cu caracter ocult (Savin Bratu).

Subscriind acestor interpretări, care constituie puncte de referință deosebit de fertile pentru oricine vrea să pătrundă în universul sadovenian, ne propunem să situăm *Creanga de aur* într-un alt context de idei, și anume sub zodia *mitului.*

Este vorba de un *mit al luminii,* asemănător în multe puncte cu mitul blagian din *Poemele luminii.*

Apropierea aceasta de Blaga nu trebuie să surprindă, deoarece Sadoveanu face parte din aceeași zonă a specificului nostru național, pe acea „hartă" literară întocmită de G. Călinescu. Cum arată criticul, ei sînt dintre „românii din centru, carpatini și subcarpatini", alături de Eminescu, Titu Maiorescu, Creangă, Coșbuc, Goga, Rebreanu, scriitori care definesc „nota specifică primordială" a literaturii române. Ceea ce-i caracterizează pe toți este spiritul tradiționalist, afinitatea cu poporul și literatura folclorică, cultul valorilor morale, precum și o conștiință mai pronunțată a specificității naționale. La Eminescu, Sadoveanu, Blaga se poate observa și înclinația spre trecut, adică o regresiune spre lumea arhaică, mergînd înapoi pe firul istoriei, și dincolo de istorie, prin eresuri și legende, pînă la mit.

Fără să fie un născocitor de mituri ca Blaga, Sadoveanu păstrează în țesătura intimă a intelectului său anumite tipare ale mentalității și modului de gîndire arhaice. Literatura lui se situează aproape totdeauna într-un timp *trecut,* chiar cînd pare a fi în prezent (ca în *Baltagul),* iar trecutul coboară la rîndul său într-un alt trecut, și așa mereu, încît se poate spune că Sadoveanu proiectează omul aproape de izvoarele sale originare, de „matricea stilistică". Istoria nu are valoare de

document, pentru că faptele, scăpînd determinării, alunecă pe aceste straturi de trecut pînă în legendă, unde dobîndesc valoare etică exemplară. Se poate spune că Sadoveanu are o gîndire mitizantă.

În *Creanga de aur*, *lumina* este un adevărat leit-motiv care traversează întreaga scriere, prezent în fiecare capitol și în fiecare moment important.

Sensul cel mai înalt, filozofic, al mitului este legat de *cunoaștere*, lumina fiind un instrument de cunoaștere a esenței lucrurilor. Ca și lui Blaga, universul îi apare lui Sadoveanu — aici — ca o țesătură de *taine*, nenumărate taine, ce nu se dezvăluie omului înzestrat cu o capacitate comună de cunoaștere. Pe muntele „ascuns", în inima Daciei, într-un spațiu neumblat, se află bătrînul profet al locurilor, magul, moștenitorul tainelor vechi. El se închină la un „Dumnezeu al luminii", o divinitate „cu ochi de stele". Preoții și învățăceii nu comunică nimănui taina existenței magului, ci, dimpotrivă, o întreține, o păzesc, păstrînd consemnul *tăcerii*. Misterele se apără, la fel ca la Blaga.

În acest strat gnoseologic al mitului, *lumina* nu este o calitate a universului fizic, lumina solară în sens obișnuit, cu natura ei ondulatorie sau corpusculară, ci un element metafizic, de penetrație interioară, în suflet. Simțurile umane sînt imperfecte, ochiul vede neîndestulător, încît cunoașterea adevărată se poate dispensa de lumina lui. Bătrînul mag de pe muntele simbolic este *orb*, ca zeul Pan din *Pașii profetului*, mod de a spune că anularea capacității de a vedea în afară duce la o potențare în interior a forțelor cunoașterii, care, astfel întoarse, luminează esența fenomenelor, adevărata lor alcătuire.

Dar această calitate de a vedea cu ochiul minții și de a comunica cu misterul nu o are oricine; este un

atribut al *inițiatului*, altfel spus, al filozofului sau poetului. Sadoveanu stabilește o opoziție între cunoașterea comună pe calea rațiunii, specifică civilizației moderne, și modul de cunoaștere intuitiv, plenar, totalizator, al omului arhaic :

„Acolo unde dumneavoastră raționați și încercați a trece spre adevăr prin silogisme și ipoteze, înțeleptul de demult avea o cale deschisă, o împărtășire directă, o însușire de a pătrunde nesilit în miezul lucrurilor" — spune învățatul Stamatin, în introducerea poveștii despre *Creanga de aur*. Acest *nesilit* trimite la imaginea minunilor *nestrivite* din frumoasa poezie programatică *Eu nu strivesc corola de minuni a lumii*. Este acolo aceeași separație între două lumi : a *altora* (rațională, pozitivă, analitică) și a *poetului* (intuitivă, negativă, sintetică), căreia se adaugă atitudinea de „sacră uimire" în fața miracolelor lumii („străbunii stăteau cu o inimă nouă în fața minunilor" — mărturisește și eroul sadovenian).

Mitul *luminii* se reliefează în *Creanga de aur* în primul rînd prin eroul central, Kesarion Breb, un filozof în sens s dovenian, adică un inițiat în cunoașterea lumii arhaice în care trăiește. Dacă majoritatea personajelor lui Sadoveanu sînt ipostaze repetate ale acelorași tipuri umane, puține la număr și conforme cu mentalitatea populară — ca în basm — Kesarion Breb e o esență umană pură încarnată într-un personaj *arhetipal*. A trăi înseamnă pentru el a se supune unui destin dinainte stabilit, fără nici o abatere de la schema mitului. El „trebuie să rămînă *într-același loc al său* (s.n.) îndreptat cu toată puterea sufletului spre înțelepciune", așa cum luceafărul, simbolul geniului, trebuie să îndeplinească condiția egalității cu sine însuși („Dar tu Hyperion rămîi oriunde ai apune").

Lui Kesarion Breb i se încredințează o misiune de către autoritatea morală cea mai înaltă a lumii lui, magul, și această misiune, singulară, *supraumană*, are în conștiința eroului atributul unui imperativ categoric. I se cere să facă o lungă călătorie de *cunoaștere*, în Orient, în două etape: întîi o ședere de șapte ani în Egipt, în templele sacre ale civilizației străvechi de pe malul Nilului, apoi mutarea în Bizanț pentru a cerceta viața tumultuoasă a unei cetăți întemeiate pe o civilizație nouă.

Primul ciclu reprezintă *cunoașterea de sine*, momentul esențial de făurire a instrumentelor cunoașterii, de pregătire a forțelor sufletești. Sînt „ani de primejdie" — îl avertizează magul —, pentru că puțini reușesc să treacă acest examen al purificării de sine, iar pentru ceilalți nu mai există drum de întoarcere. La capătul acestei lucrări adînci și dureroase, în conștiință, lui Kesarion i se revelă *lumina*, sensul adînc al existenței („în templele egiptenilor am văzut lumina" — mărturisește el). În *tăcere* și în *singurătate*, eroul „se desface de tot ce *atîrnă* și *întunecă* și se duce să vadă numai cu duhul".

După ieșirea din templele cunoașterii, Kesarion este un om *fără prihană*, adică un cavaler desăvîrșit în aventura cunoașterii, care știe să vadă lumea cu „ochii cei adevărați", ai spiritului, și să se apere de eroare. Cînd apare în mulțime, la hipodrom sau în altă parte, oamenii recunosc pe chipul lui *lumina* lăuntrică, devenită natura sa intimă, și-l privesc cu sfială; omul acesta, totdeauna îmbrăcat în straie albe, are „în ochii lui de culoarea cerului răsfrînt în apa muntelui, o privire ascuțită, tare și statornică, pătrunzînd dincolo de fața lucrurilor".

Acum el poate trece la ciclul al doilea al misiunii sale, cunoașterea omului *din exterior*, adică din unghiul relațiilor sociale, politice și morale existente în cetatea

umană, Bizanțul, în cazul nostru. De fapt aici stă centrul de greutate al datoriei sale, în cunoașterea societății omenești, fiindcă adevăratul filozof își justifică existența prin încercarea de a înțelege adevărurile lumii în care trăiește și legile născute din aceste adevăruri. Din unghiul înțelepciunii dobîndite, Kesarion Breb contemplă societatea bizantină plină de contraste și se întristează cînd își dă seama că aici domnesc nedreptatea și minciuna.

Ceea ce înțelege Kasarion Breb de-a-lungul grelei experiențe a cunoașterii este că *lumina* adevărului e durabilă, tinzînd spre eternitate, pe cînd viața concretă, materială a oamenilor se supune legii permanentei schimbări. În timpul serbărilor zgomotoase din Bizanț, ziua înflorită și scăldată în *lumină* are „o nesfîrșită strălucire", care contrastează cu „zvonurile de zavistie", amestecate în norii de praf ce vin dinspre hipodrom. De o parte se află *lumina* și *tăcerea*, atribute ale veșniciei, de alta, *pulberea* și *larma*, semnele efemerului. Eroul simte că „peste toate și în afară de toate, deasupra trupurilor și patimilor, stau frumusețea și lumina".

La Sadoveanu dragostea pentru *lumină* se conjugă cu o intensă aspirație spre liniște. Fără să aibă ca Blaga acel adînc sentiment al neființei, al somnului primordial, și eroul lui Sadoveanu intuiește în neființă o stare de liniște pură, „un liman fără vifor și o lumină fără amurg". Cînd Maria, copila neprihănită de la Amnia, este adusă în palatul domnesc, ea simte în ziua dinaintea nunții ei o liniște, învăluitoare ca un vis. Ea nu știe încă ce o așteaptă, nu-și bănuiește destinul tragic, și se dăruie ultimei clipe de pace, de fapt ultimei clipe de copilărie. Grădina în amurg îi transmite parcă un mesaj tainic: „Fantome ale sin-

gurătății se înșirau sub bolți de umbră, pînă la zidurile zimțuite, unde stăteau străjile cu zale și arme. De la o vreme, urechea se deprinse și cu susurul moale al tufișurilor înflorite și al apelor care curgeau în havuzuri. I se părea că liniștea curge și din stele. Părea că timpul stă. Pipăindu-și pe părete umbra, Maria se întoarse către chilia ei, unde văzu clepsidra însemnînd totuși orele."

Mitul *luminii* are în *Creanga de aur* și un strat de semnificații etice. Scrierea poate fi raportată la încercarea lui Sadoveanu de a „*reconstrui* o Dacie absolută, o societate ideală, pierdută pe teritoriul geto-scitic, trăind după rituri imemorabile" (G. Călinescu).

Povestea începe în Dacia, în anul 780 al erei creștine, undeva, într-un spațiu montan, numit „muntele cel ascuns", care „va rămînea necunoscut pînă la sfîrșitul timpurilor". Aici, într-o peșteră, se află bătrînul preot al lui Zalmoxe, zeul dacilor. Nu se vorbește nicăieri de romani și de cuceririle lor în nordul Dunării, ca și cînd aici, pe muntele magic, timpul s-a anulat prin izolare și singurătate. Atîta doar se vestește magului că, mai jos, în văi și către cîmpia Istrului, se construiesc bisericile unei religii noi, creștinismul.

Organizarea acestei lumi pare să fie tribală, pe *neamuri*, unul dintre ele fiind neamul „oamenilor balani de sub muntele Om" căruia aparține și Kesarion Breb. Șase frați ai lui sînt stăpîni de mari turme și au sub ascultarea lor ciobani și argați. Uneori turmele ajung la sfîrșitul toamnei, pentru iernat, la „stufurile și grindurile Istrului". Pe întinsurile cîmpiei dintre munte și Istru locuiesc „varvari", cu care ciobanii caută să păstreze bună înțelegere, plătindu-le dăjdii.

Religia lui Zalmoxe este, în viziunea lui Sadoveanu, trăirea unei vieți simple și curate, cît mai aproape de

natură, un panteism păgîn, asemănător cu imaginea creată de Blaga în *Zamolxe* sau *Paşii profetului.* Zeul se află „în valuri şi în vînturi, şi în raza care străpunge moartea, trezind colţul grîului".

Vechii locuitori ai acestor ţinuturi, oamenii muntelui şi plaiurilor sînt fiinţe naturale care par o prelungire a naturii înseşi cu puritatea ei originară. Ochii lor au culoarea cerului şi a apelor, fiindcă ei sînt copii ai pămîntului şi ai cerului lor. „Trupurile lor se alcătuiesc şi cresc din anume hrană pe care o au la îndemînă în cîmpurile cu holde, în dumbrăvi şi livezi şi pe plaiurile muntelui. Firea şi sufletul lor au blîndeţea acelor ţărmuri îmbelşugate unde i-a aşezat dintru începutul lumii Dumnezeu, fiind în acelaşi timp schimbătoare şi furtunoase, nestatornice şi viclene ca apele, ca vînturile şi ca tot văzduhul lor fără cumpănă, întru care se îmbulzesc arşiţele şi gerurile."

Deşi datele oferite de scriitor sînt sumare, înţelegem că ne aflăm în „spaţiul mioritic" al vechii noastre civilizaţii pastorale, ca în *Baltagul.*

Ocupaţia principală a locuitorilor acestei Dacii absolute e păstoritul şi eroul însuşi aparţine unui neam de ciobani. Cînd el porneşte în călătorie spre Egipet îşi ia ca tovarăş de drum tot pe un om de la munte, un cioban mare şi pletos, avînd voinicia şi credinţa eroilor de baladă. La plecare, bătrînul Dekeneu îl sfătuieşte să aleagă drept punct de reper, de-a lungul peregrinării sale, *stînile,* singurele popasuri de încredere, fără primejdie, într-o lume ce devine schimbătoare şi nesigură. Există deci un nucleu geografic şi moral, al acestei lumi arhaice, simbolizat prin munte, faţă de care stînile, locuite de aceiaşi ciobani, sînt zone periferice, care păstrează nealterat spiritul muntelui, într-un teritoriu cucerit de alte moravuri.

Raportată la destinul lumii lui păgîne, misiunea lui Kesarion Breb în Bizanț dobîndește un înțeles nou. Eroul trebuie să observe viața marelui oraș și să vadă dacă noua religie a adus progres în viața oamenilor față de cea veche. „Acolo s-au ridicat împărați cu mare vîlvă, au bătut și au supus turmele varvarilor și au făcut drum rînduielilor nouă" — spune preotul dac. „Aș dori să aflu dacă popoarele lor sînt mai fericite și dacă preoții legii noua au sporit cu un dram înțelepciunea." Așadar, religia se definește la Sadoveanu ca o *lege*, o putere juridică, menită să reglementeze viața socială, politică și etică a popoarelor. Cunoșterea lumii și a propriului suflet de către filozof, în speță de Kesarion Breb, nu trebuie să rămînă o valoare sterilă, ci adevărurile dobîndite se cer coborîte în cetate, în mijlocul noroadelor, ca să le învețe să trăiască mai drept. Înțeleptul sadovenian știe că finalitatea cunoașterii stă în autoperfecționarea morală, adică în sporirea acelei *lumini* din sufletul uman. „Mă închin luminii care e în fratele meu" — spune Kesarion — și aceste cuvinte sintetizează esența etică, adînc umanistă, a mitului *luminii*.

Ajuns în Bizanț, eroul scrutează cu ochi ascuțit viața oamenilor din toate straturile sociale, de la împărat la cerșetor, și face o *comparație* cu starea de lucruri din Dacia natală. Față de acest univers uman, el este *străinul*, observatorul venit din afară, ceea ce în plan narativ se traduce printr-o construcție asemănătoare cu a romanului *Zodia Cancerului*, însă cu rolurile inversate. Acolo un străin, francezul Paul de Marenne, traversa țara Moldovei, cunoscîndu-i locuitorii și moravurile, aici dacul Kesarion Breb, strămoșul moldovenilor din vremea Ducăi-Vodă, călătorește prin Bizanț. Datele comparației sînt în esență aceleași, pentru că,

indiferent de epoca istorică — la Sadoveanu trecutul e un timp fără curgere —, sînt puse față în față două lumi. Nu două religii, credința păgînă în Zalmoxe și creștinismul, sînt aduse aici în discuție, fiindcă, așa cum am văzut, noțiunea de religie comportă la Sadoveanu mai mult un sens etic și juridic, ci două civilizații: civilizația arhaică, *naturală* (rurală în sens larg), a oamenilor de lîngă Carpați și o civilizație nouă, *citadină*.

Și nu este greu să observăm că scriitorul înclină totdeauna cumpăna valorii în favoarea lumii tradiționale, văzînd în vechimea și în puritatea ei naturală datele unei superiorități umane certe. Călătorind prin Moldova, abatele francez constată starea jalnică a drumurilor, inexistența podurilor și sălbăticia unor ținuturi, dar, în același timp, el descoperă cu mirare și încîntare că oamenii de aici sînt ageri la minte, vrednici, sfătoși la vorbă și mai ales uimitori cunoscători ai naturii; după un popas la care rafinamentul culinar se întrece cu dulceața vorbei meșteșugite, solul Franței civilizate înțelege că moldovenii n-au ridicat construcții falnice, dar în schimb spiritul lor e plin de *lumină*, la nivelul umanității superioare. Moldova nu e o țară pentru ochi, ci o țară pentru suflet.

În schimb, *străinul* care vine în Bizanț nu găsește decît o lume tulbure, nestatornică, dominată de corupție. Întrebarea pusă de bătrînul mag al lumii arhaice „dacă acești mari împărați au scornit cumva alte meșteșuguri politicești ca să puie o mai bună cumpănă vieții sărmanului muritor, alinînd neliniștile popoarelor", își află un răspuns negativ. Cu amărăciune Kesarion face bilanțul celor văzute în vestita cetate:

„După cum mi-a fost porunca, am cercetat rînd pe rînd toate locurile cetății, de la palat pînă la colibe. La

acestea din urmă numai, am cunoscut lacrimile fără nici un amestec de răutate. Căci acolo unde s-au adunat bunurile și puterea stau demonii lăcomiei, ai zavistiei, ai minciunii. Acolo oamenii se pleacă în fața legii împăratului și legii lui Dumnezeu, însă cu viclenie, alcătuindu-și dobîndă numai pentru pofte și patimi. Vorbele dulci și zîmbetele au în ele otravă. Pe meșteșugari și pe plugari îi istovește camăta ; pe robi harapnicul ; pe negutători vistieria și mita. Flămînzii și calicii împărăției s-au adunat aici, cerșind pe toate căile cetății, răcnind la hipodrom, pîndind noaptea palatele, așteptînd căderea domnilor. Palatul autocratului e sub sabia străjerilor ; ș-aceștia stau la pîndă, rîvnind comorile. M-am îndreptat spre cuvioșii monahi din sfintele mănăstiri, nădăjduind să găsesc la ei altă lege. Am cunoscut și într-înșii pe cerșetorii vieții și zarafii rugăciunilor."

În *Creanga de aur*, Dacia și Bizanțul sînt polii opuși ai lumii, lume aflată în cumpănă, sînt trecutul și viitorul. Se poate observa și o simetrie dintre personajele celor doi poli, redusă desigur doar la cîteva exemple, deoarece Dacia e mai mult un tărîm imaginar, de mit, decît o realitate : bătrînului preot păgîn, păzitorul legii vechi din Dacia, îi corespunde în Bizanț filozoful Platon, preotul legii noi. Ei sînt unul și același personaj, în două ipostaze convenționale, simbolizînd înțelepciunea absolută care nu se modifică nici după timp, nici după loc. Apoi, dacul Constantin, slujitorul devotat al lui Kesarion, care îl însoțește pretutindeni și-l apără ca un geniu bun, poate fi opus celuilalt Constantin, împăratul desfrînat și viclean, piaza rea din destinul lui Kesarion.

Această antiteză implicată în substratul *Crengii de aur* nu vine numai din sensul tradiționalist al gîndirii lui Sadoveanu, din acel cult al trecutului existent în întreaga sa operă, ci are și rostul unei opțiuni în pri-

vința originii poporului român. Sadoveanu f ce parte dintre acei intelectuali care aderă la ideea esențialității fondului nostru tracic — Eminescu, V. Pîrvan, G. Călinescu etc. — apărută în paralel cu ideea latinității poporului român atît de vehiculată de-a lungul a două secole. Iată ce spune Sadoveanu într-una din confesiunile sale :

„Mărturisesc că nu înțeleg tocmai bine de ce e nevoie să se dovedească latinitatea noastră exclusivă și nobleța noastră de la Roma, ca să devenim un mare popor. Aș fi înclinat să mă bucur mai mult de o origine geto-dacică, întrucît acești vechi pămînteni, geto-dacii, se bucurau de o reputație excelentă în lumea antică, pe cînd despre romani nu se poate vorbi numai cu laude. În sfîrșit, în ceea ce mă privește, mă simt onorat de a fi coborîtor din băștinașii care erau sub oblăduirea vechiului nostru Boerebista." (*Pe marginea Dicționarului Academiei*, în vol. *Mărturisiri*, ESPLA, 1960, p. 191).

Dacă Dacia e, în *Creanga de aur*, mai mult o lume imaginară, bănuită, în schimb Bizanțul e scena realistă a acțiunii romanului. Și pe cît de liniștit e universul arhaic din care vine Kesarion Breb, pe atît de agitată e viața marelui oraș. Se petrec fapte sîngeroase, cad capete încoronate, se răzvrătesc oșteni. Motorul mecanismului istoriei este la Sadoveanu *voința de putere* — observă criticul E. Simion. În Bizanț își dispută puterea împărătească Irina și fiul ei Constantin, iar lupta lor bezmetică determină și destinul noroadelor, căci — cum spune vicleanul dregător Stavrikie — „dumnezeu a voit să fie împărați, dregătorii să împlinească, noroadele să asculte, oșteanul să nu-și uite jurămîntul, robul să nu se schimbe din starea lui".

La prima vedere, Bizanțul se înfățișează, sub poleiala orbitoare a luxului și fastului, aproape ca o cetate de basm :

„În hipodrom se vînturau aurării, brocarturi și steme; împărătița ieșea în uliță cu alaiuri înfricoșate, între străjeri cu platoșe și arme scumpe; bogățiile și fala mergeau pe toate căile pînă la Șapte Turnuri, pînă la Poarta de aur, pînă la Apeducul lui Valentie; închinarea norodului se făcea cu sunet; muzicile cîntau între grădini înflorite; soarele sporea bogățiile și frumusețile lumii grămădite în acea cetate de cătră atîția împărați, într-atîtea veacuri, după atîtea războaie; între cerul ca o boltă de peruzea și între lucirea de oglinzi a Propontidei toate erau întocmite să pară un paradis".

Dar sub acest strat gros de fard strălucitor, cetatea, supranumită „Doamnă a lumii", ascunde spectacolul celei mai cumplite mizerii omenești, pe care Sadoveanu îl zugrăvește într-o pagină de mare artă, îmbinînd stilul coroziv al „balcanicilor" cu blînda lui maliție moldovenească:

„În uliți lăuntrice fumegau leșuri și gunoaie; sub șandramale se coceau leprele; slujitorii marelui papias mînau cu boldurile sulițelor pe oamenii sărmani spre închisori; cuvioși monahi umblau ca să descopere iritici și binevoiau a-i bate cu toiagele în cap, pentru credința cea adevărată și în numele lui Isus, Domnul milei; convoiuri de pricinași cu aceleași straie negre, făcînd același semn al crucii, se grămădeau la poarta Patriarhiei, bătînd groaznic război pentru vadul credincioșilor, ori pentru vorbe. Mărirele lumei treceau cu fală; oștenii cu semeție; la liman veneau corăbiile Asiei și insulelor; dinspre Tracia, pe porțile cetății, intrau șiraguri de care cu grîu; hamalii purtau poveri din care n-aveau a se împărtăși cei flămînzi și lipsiți; fructele și cărnurile se purtau pe spinările catîrilor cătră palate, iar răspîntiile ulițelor și pridvoarele bisericilor

erau înțesate cu mișci și calici, care întindeau palma cîntînd cu jale și cerșind milă în această viață."

În concepția generală asupra lumii, la Sadoveanu istoria e *timpul*, însă în accepția lui terestră, de element curgător, timpul care își săvîrșește neodihnit lucrarea la nivelul *faptelor* („în fapte stau viermii ca în flori"). Existențele comune se aglutinează în această neîntreruptă, „mare trecere", de care profită oamenii de acțiune. Un asemenea individ, omul epocii lui, este tînărul împărat Constantin. Dar mintea pătrunzătoare a înțeleptului vede în el „una dintre acele vietăți în care întîrzie *formele fără conștiință*".

Eroul sadovenian are însă, în general, o fire contemplativă, înclinată spre meditație (duh), cu alte cuvinte *neeroică*. El nu participă la istorie cu adevărat („Fiu al faptei nu sînt"), sau participarea e negativă, prin opoziție față de fapte (Eugen Simion). Kesarion Breb, ca și Nicoară Potcoavă, trebuie să îndeplinească un legămînt fundamental și această datorie constituie viața lui interioară, istoria lui.

Mitul *luminii* revine și în legătură cu stratul social al *Crengii de aur*. Noroadele „se silesc de veacuri să coboare din negură către lumină", spune Sadoveanu, imagine interesantă prin sensul atribuit luminii. Aspirația către lumină nu e reprezentată ascensional în spațiu, cum ne-am obișnuit, ci ca mișcare *în jos*, în adînc. E ca și cînd lumina s-ar afla într-un spațiu de basm, pe „celălalt tărîm", spre care eroul popular se coboară cu hîrzobul. Sau poate lumina e un „joc secund", realitatea purificată prin reflectare în spirit.

Dar cel mai fermecător sens al *Crengii de aur* e *erosul*, căci — cum spune povestitorul în introducere — „povestea asta e, în definitiv, o poveste de dragoste".

Kesarion Breb, aflat la Amnia în căutarea viitoarei mirese a împăratului, are revelația iubirii, fulger neaș-

teptat ce deschide o prăpastie în destinul lui de om sortit singurătății. La fel ca în povestirile lui V. Voiculescu, dragostea e aspirația bărbatului spre frumusețea idală, spre acel tipar al eternului feminim întruchipat de miticele zeițe. Cînd Maria apare în cadrul ușii, luminată de razele soarelui în amurg, Kesarion Breb, vede „frumusețea strălucită a tinereții, stînd sub cer și în veșnicie, ca o zeiță". Această „vedenie a frumuseții eterne" îl subjugă brusc, nelăsîndu-i nici o clipă pentru apărare: „și inima lui de pulbere îl umili, primind lovitura unei clipe, singură în veșnicie și nemurire".

Zeița întrupată în copila de la Amnia pare a fi Diana, zvelta fecioară al cărei mers mîndru l-au visat poeții: Maria este „un cîntec al mersului", „o armonie mlădioasă".

Însă dragostea dintre Maria și *străinul* venit din nord s-a născut sub semnul imposibilului, fiindcă între ei stau două ziduri de interdicții, amîndouă de netrecut. Ea devine împărătească și menirea ei o închide într-un cerc terestru; el e un muritor care a văzut ideile pure din templul cunoașterii, și la capătul drumului îl așteaptă cercul mitic al muntelui.

Și totuși această imposibilă iubire, între două ființe ce-și au destinul dincolo de dragoste, este luminoasă în adîncul ei ca o rază suspendată în veșnicie, fără trecut și fără viitor, și tocmai de aceea desăvîrșită. Îndrăgostiții comunică în gînd și se împărtășesc din acea melancolică bucurie a dorinței pure, ce nu va cunoaște alterarea. „Inima mea te-a găsit — zice Kesarion fără cuvinte. Clipa aceasta zadarnică putem s-o lăsăm să se înalțe în soare ori să cadă în Propontida; avem înaintea noastră veșnicia întristării."

O sugestie venită din romanul *Nunta Domniței Ruxanda*, unde apare aceeași temă a iubirii fără speranță,

leagă erosul de *lumină*, dîndu-i o semnificație de matrice creditară și, mai mult, de element cosmic, peren. „Nebunia iubirii nu trece" — spune Sadoveanu. „Se suie și poate lucește în stele. Cu lacrimi se va îndrepta spre acea *lumină*, într-un veac viitor, un urmaș din sîngele tău."

Există în *Creanga de aur* un foarte frumos episod în care Kesarion și Maria își dau întîlnire în gînd, în ceasul amurgului. Razele soarelui în asfințit par a fi rețeaua de fire ce poartă fluidul *luminii* — în sens mitic, de principiu interior al elementelor —, comunicînd celor doi un mesaj intim. Bărbatul stă la țărmul mării, sub *luceafărul* de seară, uitîndu-se la umbra ce i se alungește pe valuri.

În același timp, departe, în grădinile palatului domnesc, Maria se așază și ea sub *luceafăr*, dar cu fața spre soarele în asfințit. Închizînd ochii ea vede, în vis, umbra iubitului ce se desprinde de țărmul mării și vine către dînsa. „O pătrunzătoare și dulce otravă" a acestei întîlniri de o clipă, în suflet, îi cuprinde ființa întreagă, în timp ce luceafărul de seară (steaua ciobanilor sau astrul cu numele de Venus) le protejează dragostea. Acesta e momentul maximei fericiri ce le-o poate da iubirea, înainte ca sufletele lor, pregătite pentru jertfă, să cunoască încă o durere, ultima.

Tulburător e faptul că în *Creanga de aur* soarele în *asfințit* joacă mereu un rol în destinul eroilor. Kesarion a văzut-o prima oară pe Maria la Amnia într-un amurg, iar peste doi ani, exact în aceeași clipă, se întîlnesc din nou, în vis, în Bizanț. Cînd Maria apare la curtea împărătească din Bizanț toți văd asupra ei „strălucirea dumnezeiască a asfințitului". E ca și cum „steaua amurgului", luceafărul, domină peisajul sufletesc al cărții.

De ce această atracție a lui Sadoveanu spre lumina asfințitului ? Este o notă întîmplătoare în viziunea asupra cosmosului, limitată de scrierea de față, sau are un sens mai adînc ?

Răspunsul la întrebare îl aflăm dacă mergem pe firul aceluiași mit al *luminii*. Lumea Daciei păgîne din *Creanga de aur* se închină *soarelui-înțelept*, „zeul luminii", pentru că el generează înnoirea naturii primăvara, încolțirea bobului de grîu, viața turmelor, bucuria plugarilor și păstorilor. Ceea ce îl atrage însă pe Sadoveanu nu e plenitudinea luminii solare, corespunzînd momentului de *amiază* din durata zilei sau *verii* toride, în ciclul anual. Pe scriitor îl interesează clipele dramatice din cariera soarelui, punctele de *cumpănă*, cînd în univers se produce o schimbare, iar traiectoria ciclică a astrelor se relevă și pe pămînt.

Un asemenea moment e *echinocțiul* de primăvară, cînd soarele, în mișcarea lui aparentă pe elipsă, taie ecuatorul ceresc. După o clipă de echilibru, în care ziua e egală cu noaptea, timpul începe să încline cumpăna balanței — pentru cei de pe Terra — în favoarea *luminii;* soarele își începe ciclul lui anual și păstorii sărbătoresc „Buna-Vestire a soarelui nou".

Mergînd pe firul imaginației populare, care atribuie acestor momente astronomice deosebite o semnificație fantastică, Sadoveanu vede în ele punți magice ale omului spre cosmosul infinit. Acum, în sufletul omului care nu s-a îndepărtat de înțelepciunea naturii, se trezesc pentru cîteva clipe forțele latente ale magiei și el intră în comunicare cu celelalte regnuri, vorbind cu păsările și dobitoacele, așa cum se presupune că s-a întîmplat cîndva, în stadiul primar dinaintea desprinderii omului de animal.

Într-o asemenea zi de echinocțiu, la sfîrșitul lunii martie, i se arată povestitorului viziunea bătrînului mag din muntele ascuns. Imaginea amintește de scena morții lui Euthanasius, personajul eminescian, sau de sfîrșitul zeului Pan, la Blaga: „Cenușa veche sta încă în vatra părăsită; lătra în adîncime cățelul pămîntului; am intrat și l-am găsit palid și semeț în jîlțul dăltuit în stîncă. Cu dreapta ținea toiagul de fildeș. Avea mușchi în plete și pe sîn; îi ajungea barba la pămînt și genele la piept; deasupră-i fîlfîia, gonindu-se în roate «cu aripile-ostenite un alb ș-un negru corb...»"

Celălalt punct crucial din destinul soarelui, *solstițiul*, stîrnește și el imaginația lui Sadoveanu. În *nopțile de sînziene* — spune scriitorul în romanul ce poartă chiar acest titlu simbolic — „se schimbă crugul cerului și soarele începe să dea îndărăt. De aceea în zodie e semnul racului." Acum se deschid căile spre aștri, ființele terestre intră în consonanță cu cosmosul și toate făpturile se pătrund, pentru cîteva frînturi de timp, de *lumina* comunicării universale.

În codrul străvechi al Borșei dobitoacele țin soborul lor anual la care participă și un om, pădurarul Peceneaga, ființă primitivă, aproape fantastică, înrudită cu luparul sau berevoiul din povestirile lui Voiculescu:

„La miezul nopții e un răstimp de liniște, cînd stau în cumpănă toate stihiile, și cerurile cu stelele și vînturile, după care dintrodată toate purced în scădere. Iarna începe a-și pregăti harmasarii în grajdurile ei din miazănoapte. În acest ceas al cumpenei e pace între toate animalele, jigăniile și paserile. Ele au pentru o clipă *lumina înțelegerii*, adică grăiesc ca oamenii. Se strîng în sobor și țin sfat."

Și în *Creanga de aur* noaptea *solstițiului* de vară poartă semnificația unei tensiuni cosmice excepționale,

la fel ca în *Nopțile de Sînziene*. Este tot un moment de *comunicare* între diferite straturi la care s-a sedimentat cunoașterea în univers, acum fiind singurul interval de timp, foarte scurt, cînd marele preot păgîn se arată oamenilor pentru a le aduce mesajul *luminii*. În această zi și numai atunci, are loc o mare adunare la care vin oameni de pretutindeni. De la ceasul amiezii, „cînd soarele stă pe cer la cea mai mare înălțime a lui", astrul luminii începe să dea înapoi, ca și semnul zodiei, Racul. Numai acum bătrînul din muntele ascuns, arătîndu-se de la înălțimea unui tăpșan, cu brațele ridicate în semn de binecuvîntare, comunică cu ceilalți oameni. După ce le dă sfaturi privind pămîntul și vitele și tălmăcește visurile și vindecă de boli grele, bătrînul se retrage *odată cu asfințitul soarelui*.

Dacă ne raportăm la concepția tipologică a lui G. Călinescu din *Clasicism, romantism, baroc*, după care ora clasicului e amiaza, iar a romanticului miezul nopții, Sadoveanu nu aparține nici uneia dintre aceste structuri liminare. Prin atracția față de *amurg*, el se apropie mai degrabă de sensibilitatea poeților simboliști și postsimboliști, adică de natura artistului modern, înclinat în special spre zonele de penumbră și clar-obscur, spre percepția lumii într-un con de lumină crepusculară. (Această posibilă deplasare spre modernitate a concepției noastre asupra lui Sadoveanu se face tot mai mult simțită în exegezele critice recente, constituind premiza integrării mai profunde a scriitorului în literatura epocii contemporane.)

Privit de sus, destinul lui Kesarion Breb este comparabil cu al soarelui, acest soare „dramatic" din viziunea lui Sadoveanu. Și despre eroul din *Creanga de aur* se poate spune, la fel ca despre Nicoară Potcoavă

cu aceleași cuvinte ale presviterei Olimbiada: „Soarele își umblă nebiruit calea; așa au legea sufletului unii bărbați, de la răsăritul și pînă la asfințitul lor".

Legea vieții lui Kesarion este datoria ce o are față de străbuni, esențializați în spiritul „muntelui ascuns", și pentru a o îndeplini el trebuie să se supună unui ritual existențial, adică să urmeze itinerariul fix stabilit de mit. Dar dacă însuși soarele, astrul pus să străjuiască impasibil deasupra instabilității omenești, trece uneori prin momente de *cumpănă* și se „melancolizează" la schimbările de zodie, devenind parcă vulnerabil, cu atît mai mult omul, fie el oricît de astral în substanță, precum Kesarion Breb, poate întîlni clipa care să-i clatine destinul. Pentru el această *cumpănă* începe să se arate din momentul în care o vede pe Maria, la Amnia.

Totuși, deruta nu intervine imediat în destinul său pentru a-l dezechilibra, ci mai tîrziu; în primul rînd deoarece iubirea *solului* pentru aleasa împăratului este prevăzută în schema basmului, neconstituind o surpriză, iar în al doilea rînd pentru că cei doi tineri privesc predestinarea ca pe o coordonată firească a lumii lor și consimt la sacrificiul cerut de reguli. Sau poate că sub resemnarea născută odată cu iubirea se ascunde ușoara speranță a unei fericiri fragile, de a fi aproape, de a se vedea din cînd în cînd, de a se întîlni cu sufletele și cu ochii. Jertfa pare, la început, a aduce cu sine mîngîierea.

Însă povestirea nu se desfășoară pînă la capăt conform schemei presupuse și Maria, ajungînd împărătească, nu cunoaște nici măcar mulțumirea de a se fi jertfit pentru liniștea împărăției. Sălbaticul împărat Constantin devine tot mai sălbatic, se dedă desfrîului și faptelor

crude, în timp ce gingașa lui soție, înspăimîntată de atîta violență, se cufundă în umilință și nefericire.

Cînd Kesarion află cît de departe poate merge cruzimea împăratului față de Maria și cît de adîncă e durerea ei, își dă seama că el poartă responsabilitatea acestei prăbușiri, avînd *vina* de a fi intervenit în destinul unei ființe umane pentru a o călăuzi spre distrugere. „Eu am fost solul care am adus o floare curată și am aruncat-o într-o volbură prihănită" — mărturisește cu tristețe.

Sentimentul vinovăției declanșează o criză adîncă în personalitatea omului care părea a fi atins desăvîrșirea cristalului. Ceea ce nu poate înțelege — și acest lucru umilește inteligența lui luminoasă — este faptul că există în lume factori întîmplători și ostili, neprevizibili pentru mintea filozofului, care pot perturba tragic viața unui om nevinovat. Ce sînt aceste „principii inimice", acești „demoni mărunți și răi" (cum îi numește Al. Philippide în poemul *Monolog în Babilon)?* După atîția ani închinați cunoașterii și după atingerea cotei celei mai înalte, aproape supraumane, la care se poate ridica mintea gînditorului, Kesarion nu poate realiza de ce jertfa Mariei a trebuit să fie *inutilă*, iar el însuși, care o iubește, a trebuit să joace în destinul ei rolul de agent al răului.

Nu este vorba aici de un element caracteristic gîndirii mitice, în spațiul căreia cunoașterea nu poate fi desăvîrșită, generînd acel sentiment de tristețe metafizică, întîlnit și la Blaga. Nu, pentru că toți înțelepții din lumea lui Sadoveanu poartă pe chip o „mîhnire dulce", semnul melancoliei spiritului în fața limitelor, iar Kesarion Breb are acest semn de la început, în ochii ce privesc dincolo de lucruri.

Semnificația romanului iese din lumea arhaică a mitului și se prelungește spre înțelegerea modernă,

vinovăția fără vină a lui Kesarion putînd fi raportată la tema *absurdului*. În fond ceea ce se opune inteligenței adînci a eroului este un fapt ce iese din necesitatea legică a lucrurilor, o fisură absurdă în logică.

De ce trebuie să sufere Maria, tocmai ea care este cea mai *luminoasă* ființă din lumea ei? De ce soarta o amăgește, ridicînd-o la rangul strălucit de împărăteasă, pentru ca de fapt s-o coboare pe cea mai de jos treaptă a suferinței? Jertfa fusese prevăzută, suferințele însă nu.

Nu știm ce gîndește și ce simte Kesarion în clipa de cumpănă a vieții lui. Sadoveanu descrie doar comportamentul, lăsînd loc imaginației noastre, la fel ca în atîtea alte zone de discreție ale operei sale. Kesarion se închide timp de nouă zile în chilia lui, în tăcere și în singurătate, fără să mănînce și fără să vadă pe nimeni. Cînd episcopul Platon reușește să pătrundă la el, îl găsește slăbit, cu pleoapele obosite, dar cu ochii lucind de un foc lăuntric. Este poate o pedeapsă la care se supune, dar și un mod de a se confrunta singur, cu întrebarea ce „scurmă în el ca un vierme".

Lumina interioară parcă ar vrea să-l părăsească sau el, poate, se desprinde de ea, coborînd pentru un timp în unul din cercurile de *întuneric* ale infernului. Cînd își mărturisește, în cîteva cuvinte, vina și durerea, bezna îl cuprinde deplin și numai glasul îi rămîne, afară, în realitate: „Cuviosul părinte Platon se cutremură de acel glas; pipăi prin întunecime, căutîndu-l cu teamă, ca și cum omul nu mai era acolo, și numai glasul acela de durere rămăsese în locul lui, ca o ființă de sine stătătoare".

Bănuim că în sufletul lui Kesarion se petrece un proces violent și dramatic, pe care Sadoveanu îl sugerează doar, fiindcă „într-o societate de tip arhaic zbuciumul se rezolvă în rit" (G. Călinescu).

Pe planul narațiunii, se poate observa în *Creanga de aur* că uneori *mitul* coboară în fabulația *basmului.* Cînd împăratul Constantin vrea să se însoare, în întreaga împărăție pornesc soli care duc cu ei un pantof mic și delicat ca să-l încerce toate fetele, așa cum se întîmplă în basmul Cenușăresei.

Urmînd schema dată, condurul — purpuriu și împodobit cu un stîrc de argint — se potrivește unei fete sărace, care va deveni astfel împărăteasă.

Interesant este faptul că lumea din *Creanga de aur* aderă la basm în mod firesc și parcă conștient, din dorința de a se supune unui ritual favorabil, căci basmul se fundamentează pe morala populară care îi dă totdeauna dreptate omului simplu. „Cei mulți și săraci sînt sarea pămîntului — spune milostivul Filaret; pe aceștia îi asupresc puterile lumii; mările, munții și rîurile nu le-ar putea da cît li se cuvine".

Singura lume unde binele triumfă împotriva răului e tărîmul fictiv al basmului și de aceea poporul din Bizanț consimte bucuros să intre în povestea Cenușăresei ajunsă împărătească. „Măcar atîta mîngîiere se cuvenea să aibă noroadele în rîvna și în visurile lor."

Pînă la un punct, lucrurile se desfășoară după această schemă prestabilită, chiar și faptul că Maria este jignită de o înfumurată fată de boier care crede că ea va fi aleasa împăratului. Textul consemnează umilința Mariei ca pe un element prevăzut de rit: „Maria își simți ochii plini de lacrimi de umilință. Aceste vorbe aspre ale copilei lui Gherontie Strategul trebuiau însă rostite, ca să se plinească rînduielile de mai înainte scrise, iar poveștile noroadelor din împărăție și de dincolo de hotare să aibă în ele floarea misterioasă pe care le-o pune Dumnezeu semn."

Cum se vede, povestitorul însuși atrage atenția că basmul reprezintă o realitate convențional-misterioasă,

care se exprimă la modul simbolic, printr-un limbaj de *semne*. Aceste *semne* trimit din nou la universul blagian sau, mai departe la „pădurea de simboluri" din *Corespondențele* lui Baudel ire. Natura e un templu populat de simboluri, conținînd în ele un principiu de înțelegere intuitivă și esențializată a lucrurilor ; la Sadoveanu, semnele au mai mult o semnificație morală, în timp ce în poezia sau teatrul lui Blaga ele poartă un mesaj cosmic, al cunoașterii universale.

Privind chipurile dregătorilor ce stăpînesc în Bizanț, Kesarion citește în ele emblema răului, *semnul* animalului inferior, dominat de instincte : „în împărăteasa Irina e o putere aspră și flămîndă. Părea întinsă cu toate unghiurile înainte, ca o *lupoaică.*" Const ntin, cu fruntea îngustă și cu dinții care sticlesc sălbatici prin părul negru al bărbii, e *fiul lupoaicei,* la fel de lacom și de crud ca și mama lui. Marele sfetnic Stavrikie poartă semnul *vulpei,* viclenia disimulată. Pînă și înțeleptul episcop Platon, „slab, mohorît și cu nas lung" pare un simbol ciudat, o *pasăre ibis* a smîrcurilor.

De asemenea eroul *Crengii de aur* știe să citească și alte *semne* din lucruri și din oameni. El vede gîndurile împărătesei Irina și prevede destinul lui Constantin, lupul cel tînăr. La Amnia, văzînd un negustor gras care pregătea cu mare artă o friptură de berbec în țiglă, *solul* venit din Bizanț înțelege că acest Kirie Agatocle a fost cîndva, în altă viață, un *șacal* gras. Cu o zi înainte de alegerea împărătesei, unele *semne* arată că Maria, fata săracă de la Amnia, va fi aleasă.

Mai tîrziu, cînd povestea se apropie de sfîrșit, în grădinile de la Elefterion se arată o *pasăre măiastră,* cu ochi și glas de om, care strigă lumii că împăratul și-a găsit o țiitoare, călcînd legămîntul sacru al căsătoriei.

Tot un semn este și *șarpele* care stă la picioarele bătrînului mag, încolăcindu-se cu coada la gură. El simbolizează timpul, în curgerea lui eternă și ciclică. Într-adevăr, basmul se termină, în Bizanț, cu reîntoarcerea pe tron a împărătesei Irina, iar în Dacia cu împlinirea ciclului celui de-al 32-lea Dekeneu și intrarea într-un timp nou.

Totuși basmul e numai o tentație de moment a *povestitorului*, acesta aflîndu-se de fapt în afara fabulației. Aspectul ceremonios al narațiunii este subminat parcă de neîncrederea povestitorului, care introduce uneori o notă de ironie față de textul prestabilit. Astfel, predestinarea Marici de a ajunge împărătească nu se realizează în mod firesc, cum s-ar cuveni, ci întîmpină oarecari dificultăți sociale, pantoful potrivindu-se la început numai unor fete bogate, din familii de „patrici" (ca și cum dreptul celui sărac se impune greu !). Numai după selectarea a douăzeci de fete frumoase și bogate, este aleasă mai tîrziu Maria, cea mai săracă dintre ele.

Ulterior, Kesarion Breb, analizînd în profunzime destinul Mariei, se gîndește că s-ar putea să nu fie vorba de nici o fatalitate aici, ci numai de un calcul politic abil al împărătesei Irina : pentru a-l compromite total pe fiul ei Constantin și a-l nimici la momentul potrivit, era nevoie de o victimă a nelegiuirii lui, o ființă curată, pentru ca pedepsirea vinovatului să pară un act de dreptate.

Și semnul „Crengii de aur" — care dă titlu cărții — este doar în parte un element de basm. În povești se vorbește adesea de un pom cu frunze și fructe de aur, înzestrat cu puteri miraculoase și cu harul tinereții fără bătrînețe ; „Creanga de aur" ar putea fi o ramură din acest copac magic.

Dar și aici basmul e depășit de semnificații mai largi și mai complexe.

Se poate pleca de la observația că în opera lui Sadoveanu *floarea* apare ca un atribut sau corespondent al femeii. Eroii sadovenieni se îndrăgostesc aproape totdeauna de fete foarte tinere, copile crude avînd vîrsta Julietei sau Ofeliei. Ele sînt asemuite de povestitor unor flori încă nedeschise, promisiuni ale vieții vegetale desăvîrșite prin strălucire și puritate. Aceste *flori* suave își așteaptă, liniștite și încrezătoare, înflorirea prin dragoste, fără să știe cît de scurtă le poate fi bucuria.

În concepția scriitorului — care se situează în prelungirea filozofiei populare — femeia are o natură deosebită de a bărbatului, nu în sensul opoziției între *fizic* și *metafizic*, ci mai mult ca statut moral. Această filozofie o exprimă haiducul Vasile cel Mare din *Județ al sărmanilor*, atunci cînd trebuie să judece pe boierul Răducan Chiorul și pe o femeie necredincioasă, amîndoi vinovați față de prietenul său Constandin Moțoc: „muierea fiind așa lăsată de Dumnezeu, vicleană ca apa și trecătoare ca florile, eu o sudui și o iert. Dar nu uit a păli pe cel care nu m-a iertat și pe cel care m-a asuprit."

Fiindu-i dată doar clipa trecătoare a iubirii, ce ține cît scurta tinerețe, femeia o întîmpină cu dăruire totală și nu crede că i-ar putea fi luată.

„Toate cele pămîntești și omenești ar trebui să aibă o *înflorire*' — gîndește Maria, formulînd în cîteva cuvinte legea destinului femeii, în care se cuprinde și nevoia de speranță.

La fel, presvitera Olimbiada își ridică glasul cu amărăciune ca să apere dreptul gingașei Ilinca la puțină iubire. Dar Ilinca nu-l va mai vedea niciodată pe Nicoară, alesul inimii ei, și se va stinge curînd. Acest destin îl

au multe dintre eroinele lui Sadoveanu, *flori ofilite*, fără dragoste, ca și Maria din *Creanga de aur*.

O lumină molatică de crepuscul fanează timpuriu florile-copile din lumea creată de marele povestitor.

În acest sens s-ar putea ca „Creanga de aur" să fie un simbol prin opoziție cu „floarea ofilită", adică perenitatea *ideii de dragoste* opusă *dragostei* înseși. „Creanga de aur" e sinonimă cu „floarea de ghiață" — care dă titlul ultimului capitol al cărții —, adică e *nemurirea rece* a lui Hyperion. Ochii *străinului* venit de departe, din legendă, în lumea terestră a Mariei, sînt *înghețați* („ochi de mort" — zice poetul) și numai zîmbetul unei fete frumoase îi poate face să *înflorească* pentru o clipă: „Maria își ridică privirile ațintindu-le asupra străinului și-și păstră zîmbetul pînă ce înflori și ochii aceia înghețați de care se sfiise în prima clipă".

Ca și Hyperion, *străinul* din *Creanga de aur* nu-și poate schimba destinul situat pe o orbită de sus, deasupra oamenilor, și trebuie să se întoarcă „în locul său menit, din cer". Și el înainte de a părăsi lumea, îi spune cîteva cuvinte copilei pămîntene pe care a îndrăgit-o, dar nu sînt vorbele aspre ale geniului romantic, orgolios, jignit de „norocul" fetei alături de un om egal cu ea. Nevinovată și nefericită, Maria primește drept ofrandă *metafizică* din partea luceafărului ei creangă de aur care va luci în sine, în afară de timp." vom despărți. Se va desface și amăgirea care se numește trup. Dar, ceea ce e între noi acum, lămurit în foc, e o creangă de aur care va luci în sine, afară de timp."

Strălucirea „crengii de aur", nemuritoare și rece, e proiecția în mit a dragostei, în ea întîlnindu-se simbolul *florii* cu *mitul luminii*, frumusețea cu veșnicia.

În această lume de simboluri Kesarion Breb este purtătorul „crengii de aur", adică *mesagerul* mitului luminii. Pe măsură ce povestirea își desfășoară cursul,

el se relevă a fi un *străin*, o ființă singulară în care nimeni nu recunoaște un egal. Nu numai în Bizanț unde este străin, dar și în Dacia natală, întors după mai mulți ani, pare tot un străin. Cei din neamul lui de ciobani îl privesc cu sfială, ca pe un om alcătuit dintr-o altă esență, supraumană: „Nepoții și cumnatele i se închinară ca unui străin, întristîndu-se, iar bărbații îi sărutară amîndouă mînile" (gestul de a-i săruta mîna îl făcuse și Maria). Cînd se apropie de sat, venind prin soarele de toamnă, cu capul gol, Kesarion pare a avea la tîmple „coarne de lumină", ca un zeu.

Dincolo de această înstrăinare de oameni, care este reflexul datoriei lui excepționale, mai dureros și mai dramatic este sentimentul *înstrăinării de sine*. Kesarion Breb e un om singur, condamnat să rămînă în singurătatea sufletului său, dar nici acolo nu găsește liniștea, pentru că lumina cunoașterii care i-ar putea fi alinare se întunecă în fața problemei existențiale a *vinovăției*. Lumea se revelă absurdă într-un sens al alcătuirii ei și eroul se pierde pe sine, se alienează, ca un om modern. „Părea într-un pustiu deasupra propriului său suflet" — spune Sadoveanu.

Ultima imagine a eroului lîngă peștera Dekeneului, simbolizează intrarea, sau poate reîntoarcerea *în mit*. Cu ochii înghețați ai lui Hyperion, el intră în „muntele ascuns" ca să devină preotul vechii legi păgîne, *ultimul* dintre preoți. Se încheie un ciclu, un *ev* — cum ar spune Blaga — și jertfa lui Kesarion Breb se aseamănă cu sacrificiul *ultimului berevoi* din spațiul magic creat de Voiculescu sau cu gestul simbolic de autodevorare al lui Nastratin Hogea din Isarlîkul lui Ion Barbu: o lume veche, refuzînd timpul, se închide în „slava stătătoare" a mitului, egală cu sine, pentru a-și păstra întreagă, nealterată, *lumina*.

ELENA ZAHARIA-FILIPAȘ

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

I. *EDIȚII*

CREANGA DE AUR, București, Editura Cartea românească, 1933.

CREANGA DE AUR. Ediție revăzută. București, Editura Cartea românească, 1943.

OPERE, vol. XII. București, Editura de Stat pentru literatură și artă, 1958.

ROMANE ȘI POVESTIRI ISTORICE, vol. I. Ediție bibliofilă. Cu o prefață de G. Călinescu. București, Editura de stat pentru literatură și artă, 1961.

CREANGA DE AUR. MĂRIA SA, PUIUL PĂDURII. NUNTA DOMNIȚEI RUXANDA. Ediție îngrijită de Constantin Mitru. București, Editura pentru literatură, 1969.

CREANGA DE AUR. VIAȚA LUI ȘTEFAN CEL MARE. Ediție îngrijită și tabel cronologic de Constantin Mitru. Cu o prefață de Marin Mincu. București, Editura Minerva („Biblioteca pentru toți"), 1973.

II. *REFERINȚE CRITICE*

G. Călinescu: *Tendința națională: M. Sadoveanu*, în *Istoria literaturii române de la origini pînă*

în prezent, București, Fundația regală pentru literatură și artă, 1941, p. 558.

Tudor Vianu: *Realismul artistic și liric. 6. M. Sadoveanu*, în *Arta prozatorilor români*, București, Editura Contemporană, 1941. Ediție nouă, în *Opere*, 5, București, Editura Minerva, 1975, p. 201-202.

G. Călinescu: *Prefață* la M. Sadoveanu: *Romane și povestiri istorice*, București, Editura de stat pentru literatură și artă, 1961.

Savin Bratu: *Mihail Sadoveanu. O biografie a operei*, București, Editura pentru literatură, 1963, p. 400—408.

Constantin Ciopraga: *Mihail Sadoveanu*, București, Editura Tineretului, 1966, p. 182—187.

Ov. S. Crohmălniceanu: *Mihail Sadoveanu*, în *Literatura română între cele două războaie mondiale*, ed. I, p. 224, București, Editura pentru literatură, 1967. Ed. a II-a, București, Editura Minerva, 1972, p. 225.

Paul Georgescu: *Destinul interior*, în vol. *Polivalența necesară*, București, Editura pentru literatură, 1967, p. 21-37.

Gavril Istrate: *Vocabularul operei lui Sadoveanu: „Creanga de aur"*, în „Iașul literar", XX, nr. 2, 1969.

Savin Bratu: *Introducere în limbajul emblematic al „Crengii de aur"*, în „Viața românească", XXIII, nr. 9, 1970. Reprodus în vol. *Ipoteze și ipostaze*, București, Editura Minerva, 1973, p. 349-371.

Laurențiu Ulici: *„Creanga de aur"*, în „Contemporanul", nr. 45, 1970.

Ion Rotaru: *Mihail Sadoveanu*, în *O istorie a literaturii române*, II. București, Editura Minerva, 1972, p. 267-277.

Mihai Ungheanu: *Sadoveanu*, în vol. *Pădurea de simboluri*, București, Editura Cartea românească, 1973, p. 127-128.

Marin Mincu: *Prefață* la M. Sadoveanu: *Creanga de aur. Viața lui Ștefan cel mare*, București, Editura Minerva, 1973.

Nicolae Manolescu: *Utopia cărții*, în vol. *Sadoveanu sau utopia cărții*, București, Editura Eminescu, 1976, p. 212-221.

Zaharia Sângeorzan: *Istoria. Dacica*, în vol. *Mihail Sadoveanu. Teme fundamentale*, București, Editura Minerva, 1976, p. 109-123.

E.Z.-F.

CUPRINS

I. E vorba de părinții noștri de demult, iar stăruința bătrînului mag de odinioară e departe de a fi o simplă iluzie 5

II. Puterile sufletului erau proaspete și curate în lumea veche a Daciei și sub semnul lor sta Kesarion Breb 15

III. Kesarion ascultă sfaturile și descîntecele bătrînului Decheneu 21

IV. Lui Kesarion Breb îi apare prea sfințitul episcop Platon de la Sakkoudion . . . 28

V. Aici se arată frumusețea și puterile Bizanțului pe cînd era împărăteasă prea slăvita Doamnă Irina și se leagă prietinie între prea sfințitul Platon și Kesarion Breb egipteanul 36

VI. Despre Dumnezeu și oameni, pămînt, cer și mare ; despre neamurile împărătești și mai cu samă despre un conducător de cămile, care, fără să știe, : duce primele vești de la sfîntul Filaret 51

VII. Înainte de a ajunge la fericitul Filaret, Kesarion Breb cunoaște și alți oameni vrednici din Paflagonia și de la Amnia 69

VIII. Aici Kesarion Breb află bucuriile cuviosului Filaret și ale doamnei Teosva, precum și o bucurie a sa proprie 81
IX. Aici lucrurile se petrec ca în vremea cea de demult a basmelor mamei 92
X. Mărirea și tihna stau în hotare deosebite 103
XI. Sub strălucirea purpurei bizantine se vădesc lucruri nu tocmai bine mirositoare 122
XII. Steaua smurgului 136
XIII. Soarta celor tari ai lumii e una cu soarta mișeilor 146
XIV. Despre o pasere măiastră cu ochi și glas de om 163
XV. În care, celor fericiți și nefericiți li se încheie timpul 181
XVI. Carte de la Sakkoudion 191
XVII. Floarea de ghiață 197

Postfață 205
Bibliografie selectivă 233